

ธรรมจักร

เล่มที่ ๑

พระธรรมวิสุทธิกวี
(พิเชิตร วิจิตรอนันต์)

ธรรมสาร

เล่มที่

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิสิตร จิตตมโน ป.ธ. ๙, คห.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

คณะศิษย์กรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร

จัดพิมพ์เผยแพร่

ธรรมเกียรติ เล่มสี่

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ISBN : 974-9617-11-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๖

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์

๔๖๕ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒ ๒๕๐๓๕๔๒, ๐๒ ๒๕๑๐๕๔๑, ๐๒ ๒๕๑๓๑๘๐, ๐๒

๒๕๒๒๑๑๔, โทรสาร ๐๒ ๒๕๑๓๑๘๑

คำนำ

ธรรมเกียรติ-เสียงกลองแห่งธรรม เล่มนี้ เป็นผลงานทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าอีกเล่มหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าได้เขียนรวบรวมขึ้นและนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมบรรณาการให้แก่วัดต่างๆ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นๆ ได้ใช้สวดในงานศพ และสำหรับท่านผู้สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ ก็เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะมุ่งใช้สวดในงานศพให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส และให้เห็นคุณค่าของพระธรรมมากขึ้น เพราะบทสวดทุกบทมีทั้งพระบาลีมีทั้งคำแปลเป็นไทยอยู่พร้อมแล้ว

หนังสือนี้ ประกอบด้วยเรื่องสำคัญอยู่ ๔ ตอน คือ

๑. ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับคาถาพุทธศาสนสุภาษิต

๒. พระธรรมเทศนา “มรณสติกา-การเตรียมตัวก่อนตาย”

๓. พระธรรมเทศนา “สัทธาภา-ศรัทธาที่ถูกต้อง”

๔. ปาฐกถาธรรม “หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ”

ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับคาถาพุทธศาสนสุภาษิต อันเป็นตอนสำคัญของการจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นมา ซึ่งต้นฉบับเดิมได้จัดพิมพ์แยกออกต่างหาก เป็นสมุดไทย หรือในรูปหนังสือคัมภีร์อักษรธรรม ที่พระสงฆ์ใช้สวดในงานศพได้สะดวก เพราะสามารถวางไว้ด้านหน้าพระสงฆ์หลังตู้พระอักษรธรรมโดยตรง

ธรรมบรรยายในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้รวบรวมมาจากคาถา พุทธศาสนสุภาษิต โดยคัดเลือกเฉพาะที่เกี่ยวกับมรณสติ สังเวท- กถา ความจริงของชีวิต กฎแห่งกรรม และการเจริญภาวนา จาก คัมภีร์ต่างๆ มาจัดทำไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ ให้เป็นกรรมฐานเครื่อง เตือนใจ และเพื่อให้อึดมั่นในกฎแห่งกรรม แก่ท่านผู้อ่านและผู้ฟัง เพื่อให้คลายความเศร้าโศกและให้เห็นความจริงแห่งชีวิต

๒. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้สวดในงานศพแทนการ สวดพระอภิธรรม หรือรวมกับการสวดพระอภิธรรม โดยมุ่งหมาย ให้ผู้มาร่วมงานศพฟังการสวดพระอภิธรรม โดยเฉพาะในเวลา กลางคืน ได้รับคุณค่าจากการฟังสวดในงานศพให้มาก แทนที่จะ ฟังโดยไม่รู้ความหมายเลย

ธรรมบรรยายนี้มีคาถาแปลทั้งหมด ๕๑ คาถา กับบทสวด มนต์แปล ๓ บทสุดท้าย ในหมวดที่ ๖ ได้จัดแบ่งออกเป็น ๗ หมวด หมวดละ ๑ วัน รวม ๗ วัน แต่ละวันก็ไม่ซ้ำกับวันอื่นๆ เว้นไว้แต่บางคาถาที่มีซ้ำกันบ้าง เพื่อเชื่อมความให้สอดคล้องกัน กับข้อความที่กำลังสวดอยู่ ถ้าสวดวันใด ก็มีบทสวดประจำวัน ไว้ทั้ง ๗ วัน เช่น ถ้าสวดวันอาทิตย์ ก็มีหมวดสำหรับวันอาทิตย์ ถ้าสวดในวันจันทร์ ก็มีหมวดสำหรับสวดในวันจันทร์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้สวดไม่ซ้ำกันทั้ง ๗ วัน โดยให้ท่านผู้ฟังที่ไปร่วมใน งานศพทุกคืนได้รับรสธรรมบรรยายไม่ซ้ำกันในแต่ละวันที่ไปร่วม ฟังพระสวด ในงานศพใด ถ้าหากมีการสวดไม่ครบ ๗ วัน พระ

ที่สวดจะเลือกสวดเฉพาะหมวดที่ตนถนัดหรือเห็นว่าเหมาะสมแก่
งานก็ได้

ในช่วงสุดท้ายของธรรมบรรยายนี้ ได้นำสัลลสูตร ในสุดต-
นิบาตทั้งสูตรมาไว้ด้วย เพื่อให้หนังสือนี้มีคุณค่าเพิ่มขึ้น เพราะ
พระสูตรนี้ไพเราะจับใจนักปฏิบัติมาก และเหมาะมากที่ใช้สวดใน
งานศพ ซึ่งมีทั้งหมด ๒๐ คาถา โดยได้แบ่งเป็นบทสวดเป็น ๔
ตอนๆ ละ ๕ คาถา เพื่อให้เหมาะในการใช้สวด ๑ คืน

ถ้างานศพใดมีสวดคืนเดียว หรือเพียง ๒-๓ คืน พระ
สงฆ์จะใช้พระสูตรนี้สูตรเดียวสวดทั้ง ๔ จบก็ได้ หรือจะคัดเลือก
คาถาอื่นที่ตนเห็นว่าดีมากและเหมาะสมมาร่วมกันกับวันอื่นๆ
โดยคัดบทสวดในวันนั้นๆ ออกเสีย ๑ จบ หรือ ๒ จบ ตามความ
เหมาะสม เพราะพระสูตรนี้ให้คุณค่าในทางธรรมปฏิบัติและการ
คลายโศกสำหรับเจ้าภาพได้มาก

ในการสวดคาถาธรรมบรรยายนี้ พระสงฆ์จะสวดทำนอง
ธรรมดา หรือทำนองสรภัญญะ (ทำนองเสนาะ) ก็ได้ตามถนัด
ในบางตอนไม่ใช่คำร้อยกรองเป็นคาถา หากแต่เป็นคำร้อยแก้ว
โดยเฉพาะตอนที่เป็นนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ
พุทธสิริมหาเถร เปรียญ ๕) เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดโสมนัส-
วิหาร

ในการเลือกบทสวดนั้น พระผู้สวดจะเลือกสวดบางบทที่
ตนชอบหรือถนัด โดยสวดรวมกับอภิธรรมก็ได้ เช่น สวดอภิธรรม
๑ จบ แล้วสวดธรรมบรรยายนี้ ๓ จบก็ได้ ถ้าได้นำไปสวดให้
ถูกต้องและน่าฟังแล้ว ก็ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าเป็นอันมาก ทั้งแก่

ผู้สวดและผู้ฟัง เหมือนหนึ่งได้แสดงและได้ฟังพระธรรมเทศนา
กัณฑ์หนึ่งทีเดียว เพราะพุทธศาสนสุภาษิตที่เลือกมาใช้สวดเป็น
ธรรมบรรยายทั้งหมดนี้ ล้วนแต่เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
ที่ควรค่าแก่การฟัง การทรงจำ และการนำไปปฏิบัติทั้งสิ้น และ
ส่วนใหญ่ก็เป็นพุทธภาษิต

ในแต่ละคาถาหรือในแต่ละข้อของธรรมบรรยายที่ได้นำมา
รวบรวมไว้ในหนังสือนี้ ได้บอกคัมภีร์ที่มาไว้ทั้งสิ้น โดยบอกชื่อ
คัมภีร์ที่มา เล่มพระไตรปิฎก ข้อ และหน้า ของพระไตรปิฎกแห่ง
คาถาที่นำมาสวด เช่น (ถ.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘) หมายถึง คัมภีร์
สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๔๑๕
หน้า ๑๔๘ เป็นต้น แต่พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ก็คันดูเฉพาะ
ข้อในเล่มที่อ้างถึงนั้น ไม่ต้องคันดูหน้า เพราะหน้าของพระไตร
ปิฎกฉบับบาลีกับฉบับแปลเป็นไทยไม่ตรงกัน เว้นไว้แต่ ๒ พระ
คาถาที่ยังค้นหาคัมภีร์ที่มาไม่ได้ คือ คาถาที่ขึ้นต้นว่า ภูมิ เว สาธุ-
รูปานํ และคาถาที่ขึ้นต้นว่า นามรูปมิตํ ทุกุขํ หากท่านผู้ใด
ทราบที่มาของคาถาทั้ง ๒ นี้ โปรดแจ้งให้ทราบด้วย จะเป็นพระ
คุณอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกแก่ท่านผู้ต้องการหลักฐานที่มา
ของคาถานั้นๆ

การที่ได้จัดทำธรรมบรรยาย โดยจัดพิมพ์ขึ้นเป็นรูปเล่ม
สมุดไทย (สมุดข่อย) ซึ่งจัดทำแยกออกไปจากเล่มนี้ต่างหาก ก็
เพื่อมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้สวดในงานศพในตอนกลางคืน
แทนการสวดพระอภิธรรมเช่นนี้ ก็เพราะมีจุดมุ่งหมายดังนี้

๑. เพื่อให้เป็นไปตามปณิธานที่เคยวางไว้ตั้งแต่เป็นสามเณร
๒. เพื่อให้การสวดพระธรรมในงานศพในชาติของเรามีคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนเพิ่มขึ้น
๓. เพื่อสนองความเรียกร้องต้องการของพุทธศาสนิกชนผู้หวังจะให้การสวดพระธรรมในงานศพมีคุณค่าต่อผู้ฟังมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
๔. เพื่อจัดระบบการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาในรูปการสวดพระธรรมในงานศพให้ทันสมัยการณ เพื่อสนองต่อความต้องการของสังคมปัจจุบัน

ปณิธานในเรื่องนี้ของข้าพเจ้าในสมัยเป็นสามเณร
ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่รักชีวิตพรหมจรรย์ ชอบชีวิตสงบ เห็นโทษของการอยู่ครองเรือน และเห็นอนิสงส์ของการออกบวช ตั้งแต่เมื่ออายุยังอยู่ในปฐมวัย ได้เดินทางจากจังหวัดสงขลาบ้านเกิดเข้ามาบวชอยู่ที่วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี วัดโสมนัสวิหารมีเมรุของฌาปนสถานกองทัพบกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จนถึงปัจจุบัน แต่ละคืนมีศพตั้งสวดบำเพ็ญกุศลอยู่เกือบทุกศาลา ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ ๕ ศาลา เกือบทุกคืนตลอดทั้งปี แต่เป็นเมรุที่อยู่นอกกำแพงวัด ในบางคืนมีผู้มาร่วมฟังพระสวดอภิธรรมรวมทุกศาลาประมาณ พันคนหรือมากกว่า ส่วนใหญ่แม้จะมีธูระหรืออยู่ไกล บางคนอยู่ถึงต่างจังหวัดก็ต้องมา เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ หรือกับลูกหลานสามีภรรยาหรือบิดามารดาของผู้วายชนม์ จึงจำเป็นต้องมาร่วมอย่างน้อยก็คืนหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย

และน่าสลดใจ ที่ผู้มาร่วมฟังสวดพระอภิธรรมส่วนใหญ่แล้วไม่ได้
ปัญญาเพิ่มขึ้นเลย คือไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจจากการสวดเลย
ทั้งพระผู้สวด ทั้งผู้ฟัง ทั้งท่านผู้ตาย ก็ฟังไม่รู้เรื่อง เว้นไว้แต่บาง
วัดที่มีการสวดแปลให้ด้วย

ได้บุญนั้นได้อยู่ ถ้ามาในงานศพแล้วได้ให้ทาน รักษาศีล
และฟังพระสวดด้วยความตั้งใจ แต่กุศลคือปัญญาไม่ได้ เพราะไม่
มีความฉลาดเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนาจากการสวดแต่
อย่างใดเลย เมื่อพระกำลังสวดอภิธรรม ก็มักจะนั่งคุยกันเสีย
ส่วนใหญ่ เว้นไว้แต่บางคนหรือบางพวกเท่านั้น จึงไม่ได้คุณค่า
แห่งการมาฟังพระสวดเท่าที่ควรจะได้

สำหรับพระผู้สวดเอง ถ้าสวดอภิธรรมล้วนๆ ส่วนใหญ่ก็
จะฟังไม่รู้เรื่อง ทั้งๆ ที่สวดไปเอง ไม่จำเป็นต้องพูดถึงผู้ฟังซึ่ง
ส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวบ้านผู้ไม่ศึกษาบาลี ยิ่งการสวดทำนองหลวง
หรือแม้แต่ทำนองสรภัญญะ เมื่อสวดสังคหะยังฟังไม่รู้เรื่อง แม้แต่
แปลออกมาเป็นไทยแล้วก็ยังยากที่คนทั่วไปจะเข้าใจ เพราะเป็น
ธรรมที่เข้าใจยาก

สมัยก่อน พระสวดสังคหะต้องสวดเสียงดังมาก และใช้
เวลาสวดนานกว่าปัจจุบัน ทั้งต้องสวดอยู่เป็นประจำ จึงปรากฏ
ว่าพระสวดบางรูปเป็นโรคหลอดลมอักเสบ และมีอยู่ไม่น้อยที่
เกิดเป็นโรคปอดคือวัณโรค เพราะปอดต้องทำงานหนัก ถ้าเป็น
พระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนก็ทำให้เสียเวลาเรียน
เพราะสวดเกือบทุกคืน และหลายรูปมักจะติดในลาภสักการะจน
ลืมการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ข้าพเจ้าแม่อยู่วัดโสมนัสวิหารมานาน แต่ไม่ยอมสวดพระอภิธรรมหรืออภิธรรมมัตถสังคหะในเวลากลางคืน เพราะทำให้เสียเวลาเรียนและให้คุณค่าน้อยและทำให้สุขภาพเสีย แต่ถ้าหากว่าสวดแล้วเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดคุณค่ามากแก่ผู้สวดและแก่ผู้ฟัง เช่น สวดแปลให้ฟังเข้าใจง่าย ๆ และประทับใจ ก่อให้เกิดศรัทธา ความเลื่อมใสแก่ผู้ฟัง แม้จะเสียเวลาเล่าเรียนและสุขภาพเสียไปบ้างก็จะยอมสวด แต่ถ้าเดินทางไปต่างจังหวัด ทางวัดเขาหาพระสวดไม่ครบเพราะไม่ค่อยมีพระ ก็เคยไปสวดกับเขา ประมาณ ๓ ครั้งในชีวิต แต่เป็นการสวดอภิธรรม ๗ คัมภีร์หรือสวดคาถาแปล หาใช่สวดอภิธรรมมัตถสังคหะไม่

การที่ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างไทยเราได้นำ คัมภีร์อภิธรรมมาใช้สวดในงานศพ กล่าวกันว่าเพื่อป้องกันความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เพราะในอันตรธาน ๕ อย่างของพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในคัมภีร์รุ่นหลัง โดยเฉพาะในคัมภีร์มโนรท-ปุรณี อันเป็นอรรถกถาอังคุตตรนิกายนั้น คือ ๑. อธิคมอันตรธาน ๒. ปฏิปัตติอันตรธาน ๓. ปริยัตติอันตรธาน ๔. ลิงคอันตรธาน ๕. ธาตุอันตรธาน ปริยัตติอันตรธานคือความเลื่อมสฺนุแห่งการศึกษาเล่าเรียนปริยัติ อันได้แก่พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ปิฎกสุดท้ายคือพระอภิธรรมเลื่อมก่อน เพราะเข้าใจยาก จึงไม่มีใครชอบศึกษาเล่าเรียนท่องจำ

ฉะนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้พระอภิธรรมเสื่อมไป พระเถระชาวศรีลังกาจึงกำหนดให้เอาพระอภิธรรมมาสวดในงานศพ พระ

สงฆ์ไทยถือตามคติศรีลังกา เพราะเป็นลังกาวงศ์ จึงได้นำพระ
อภิธรรมมาสวดในงานศพ เมื่อมีการเรียน การท่อง การสวด พระ
อภิธรรมก็ไม่เสื่อม นี่คือกุศโลบายของพระเถระในปางก่อน เพื่อ
ป้องกันความเสื่อมสูญของพระพุทฺธศาสนา แต่ข้าพเจ้าเองเห็นว่า
ถ้าเพียงรักษาไว้แค่นี้ หาป้องกันความเสื่อมของพระพุทฺธศาสนา
ได้ไม่ เพราะเมื่อนำมาสวดอย่างทีผู้สวดและผู้ฟังส่วนใหญ่หรือ
เกือบทุกคนไม่เข้าใจแล้ว จะป้องกันความเสื่อมของพระพุทฺธ-
ศาสนาได้อย่างไร ก็จะต้องทำให้คนเหินห่างจากพระศาสนามากขึ้น
เพราะบางคนอุตสาห์มาวัดซึ่งนานๆ จะได้มา แต่เมื่อมาแล้วกลับ
พบแต่เรื่องน่าเบื่อ เพราะไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจพระพุทฺธ-
ศาสนาเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด เรื่องเช่นนี้ไม่ร้ายแรงถึงคอขาดบาดตาย
แต่ก็เป็นเรื่องที่ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกท่านที่ได้
ร่วมในงานศพได้รับคุณค่าแห่งพระธรรมในพระพุทฺธศาสนาทุก
ครั้งที่ได้มาฟังพระสวด

ข้าพเจ้าได้บวชเป็นสามเณรอยู่ ๓ ปี ได้เล็งเห็นทางแห่ง
ความเสื่อมและความเจริญของพระพุทฺธศาสนาในเรื่องนี้มาตั้งแต่
ต้น และเคยตั้งใจไว้ตั้งแต่เป็นสามเณรแล้วว่า ในอนาคต ถ้า
หากว่าตนเองพอมีความรู้ความสามารถในการจัดทำบทสวดมนต์
พร้อมทั้งคำแปล และอยู่ในฐานะที่จะจัดพิมพ์แบบสวดแปล
เป็นสมุดไทย ก็จะต้องจัดทำออกมาให้ได้ เพื่อจะได้ใช้สวดที่
วัดโสมนัสวิหารและวัดอื่นๆ ที่ต้องการ

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวม เรียบเรียง และจัดพิมพ์
หนังสือนี้ขึ้น ด้วยปณิธานและจุดมุ่งหมายดังกล่าวแล้ว

คาถาพุทธภายิตในธรรมบรรยายนี้ ท่านผู้สนใจจะนำไปเทศน์หรือนำไปสอนก็ย่อมสะดวกและเป็นผลดีทั้งสิ้น เพราะได้คัดเลือกมารวบรวมไว้อย่างเหมาะสมแล้ว

สำหรับพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ คือ มรณสติกา และ สัทธาภา ที่นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ด้วยนั้น ก็เพราะการพิมพ์หนังสือนี้ครั้งแรก ได้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์และเป็นธรรมบรรยายในโอกาสการทำบุญคล้ายวันเกิด ๖๐ ปีของข้าพเจ้า ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕ นั้น ได้พิมพ์รวมกันกับธรรมบรรยาย แต่เป็นการพิมพ์ในรูปหนังสือธรรมดา หาใช่พิมพ์ในรูปสมุดไทยดังที่ได้จัดพิมพ์แยกออกต่างหากเช่นครั้งนี้ไม่ ฉะนั้น ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้นำมาพิมพ์รวมกันอีก เพราะเป็นหนังสือไม่โต และพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์นี้ก็มีสาระที่น่าสนใจอยู่มาก ทั้งเหมาะที่จะพิมพ์รวมกันในหนังสือนี้ ในการจัดพิมพ์ครั้งนั้น ได้เอาพระธรรมเทศนาขึ้นก่อน แต่ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้เอาธรรมบรรยายขึ้นก่อน เพราะมุ่งนำไปใช้สวดในงานศพเป็นสำคัญ

พระธรรมเทศนา “มรณสติกา” หรือ “การเตรียมตัวก่อนตาย” เป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์พิเศษ ที่ข้าพเจ้าได้แสดงในงานบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ อันเป็นพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าพอใจมากกัณฑ์หนึ่ง ในจำนวนพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าเคยแสดงในโอกาสต่างๆ มาแล้วเป็นจำนวนมาก

พระธรรมเทศนา “สัทธาภา หรือ ศรัทธาที่ถูกต้อง” เป็นพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าแสดงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ย้ำข้อความในกาลามสูตร เป็นพระธรรมเทศนาที่เหมาะสมแก่สมัยปัจจุบันมากกัณฑ์หนึ่ง อันควรแก่การสนใจของคนทั่วไป

ปาฐกถาธรรม “หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ” เป็นปาฐกถาพิเศษที่ข้าพเจ้าได้ดัดแปลงมาจากพระธรรมเทศนาที่เคยแสดงในงานศพโดยเฉพาะ เพราะผู้ที่มาในงานศพจำนวนไม่น้อย แม้จะเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจหลักการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และจะมีความเชื่อถืออย่างผิดๆ และปฏิบัติผิดๆ ทำให้ไม่ได้คุณค่าเท่าที่ควร เมื่อมาร่วมทำบุญในงานศพ ถ้าได้อ่านปาฐกถาธรรมนี้แล้ว จะเป็นเหตุให้เข้าใจหลักบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาถูกต้อง และได้รับคุณค่ามากขึ้นในการมาในงานศพ

การที่พระธรรมเทศนาและปาฐกถาธรรมอันมีอยู่ในหนังสือนี้ จะมีประโยชน์ต่อท่านผู้ฟังที่มาในงานศพได้มาก ก็ต้องมีพระภิกษุหรือฆราวาสที่มีความสามารถในการแสดงธรรม อธิบายธรรม ได้นำหนังสือนี้ทั้งเล่มไปอ่านให้ท่านผู้สนใจได้ฟัง โดยจะเอาไปแสดงทั้งกัณฑ์ หรือตัดตอนเฉพาะที่เห็นสมควรไปพูดหรือไปแสดงก็ได้ ตามความเหมาะสมแก่ท่านผู้ฟังที่มาร่วมในงานศพ ก็จะทำให้ผู้มาในงานศพได้รับคุณค่าเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือนี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจเป็นอย่างดี โดยเฉพาะแก่พระภิกษุสามเณรที่นำธรรม

บรรยายไปใช้ในการสวดในงานศพ และแก่ท่านผู้นำไปประยุกต์ใน
ชีวิตของตนและแนะนำผู้อื่น

ขออนุโมทนาต่อทุกท่านที่เห็นคุณค่าของหนังสือนี้ และ
ได้บริจาคทุนทรัพย์ในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ออกเผยแพร่ อันจะ
เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เพื่อนร่วมชาติและเพื่อความมั่นคงของ
พระพุทธศาสนาในชาติของเรา ขอให้ทุกท่านที่ได้บริจาคและ
สนับสนุนช่วยเหลือในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ จงได้รับส่วนกุศล
แห่งธรรมทานครั้งนี้โดยทั่วกัน

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิจิตร จิตตวณฺโณ)

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖

วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบฯ

กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทร. ๐-๒๒๘๑-๓๕๕๔

โทรสาร ๐-๒๒๘๒-๖๐๕๒

หน้าว่าง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
ธรรมบรรยาย	
หมวดที่หนึ่ง วันอาทิตย์	๓
หมวดที่สอง วันจันทร์	๘
หมวดที่สาม วันอังคาร	๑๔
หมวดที่สี่ วันพุธ	๑๕
หมวดที่ห้า วันพฤหัสบดี	๒๔
หมวดที่หก วันศุกร์	๓๐
หมวดที่เจ็ด วันเสาร์	๓๔
สังเขป	๔๐
พระธรรมเทศนา	
การเตรียมตัวก่อนตาย	๔๗
ศรัทธาที่ถูกต้อง	๖๕
ปาฐกถาธรรมหน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ	๘๑

ธรรมบรรยาย

รวมรวมเรื่องเรื่อง

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิสิตร จิตตภาณิน ป.ธ. ๙, คห.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

หน้าว่าง

หมวดที่หนึ่ง วันอาทิตย์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑. ยถาปี เสลา วิปูลา นภ อหจุจ ปพพตา
 สมนตา อนุปริเยยฺย นิโปโปเถนตา จตุททิสา.
 ภูเขาทั้งหลายล้วนด้วยศิลาอันไพบุลย์ สูงจดฟ้า, ฟิงกลิ้ง
 บดสัต์ว์มาโดยรอบทั้งสี่ทิศ แม่น้ำนใด.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๒. เอว ชรา จ มจจุ จ อริวตุนติ ปาณโน
 ขตุติเย พุราหุมน เวสุเส สุทุเท จณฺทาลปุกกุเส.
 ความแก่และความตาย, ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย, คือ
 กษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร, คนจันทาล และคนเข็ญใจ
 นั้นนั้น.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๓. น กิณฺจิ ปริวชเชติ สพฺพเมวาภิमतฺติ
 น ตตุถ หตฺถินํ ภูมิ น รณํ น ปตฺติยา.
 ความแก่และความตาย, ไม่เว้นใครๆ เลย, ย่อมครอบงำ
 สัตว์ทั้งปวงที่เดี๋ยว, ในความตายนั้น, ยุทธภูมิแห่งกองทัพช้าง
 ย่อมไม่มี, ยุทธภูมิแห่งกองทัพรถและกองทัพคนเดินเท้าย่อม
 ไม่มี.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๙)

๔. น จาปี มนุद्यุทุเรน สกกา เขตฺตุ ชเนน วา
ตสฺมา หิ ปณฺหิตโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺตมตฺตโน
พุกฺุเช ฌมฺเม จ สงฺฆे จ ธีโร สทฺธํ นิเวสเย.

อนึ่ง ใครๆ ไม่อาจจะเอาชนะความแก่และความตายนั้น
ได้ด้วยเวทมนต์คาถา, ด้วยการสู้รบหรือด้วยทรัพย์, เพราะเหตุ
นั้นแล, คนผู้เป็นบัณฑิตเมื่อเห็นประโยชน์ของตน, เป็นผู้ที่มีปัญญา
ควรปลุกศรัทธาให้มั่นคง, ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และใน
พระสงฆ์.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๕)

๕. โย ฌมฺมจารี กายเณ วาจา ย อุตฺเตตฺตา
อิเชว นํ ปสฺสณฺติ เปจฺจ สกฺเค ปโมทตีติ.

ผู้ใดประพฤติธรรม ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ, บัณฑิต
ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ทีเดียว, เขากลับตายไปแล้ว,
ย่อมปราโมทย์บันเทิงในสรวงสวรรค์, ดังนี้แล.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๕)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๖. อนิจฺจา วต สงฺขารา อฺุปาทาย ฌมฺมิโน
อฺุปปชฺชิตฺวา นโรชฺฌนฺติ เตสํ รฺูปสฺมิ สฺสุโข.

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ, มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไป
เป็นธรรมดา, เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความระงับสังขารเหล่านั้น
เสียได้เป็นสุข.

(ที.มทา. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑)

๗. สพุเพ สตุตา มรฺนุติ จ มริสุ จ มริสุสเร
 ตเถวาทิ มริสุสามิ นตุติ เม เอตุถ สัสโย.

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงกำลังตายอยู่ด้วย, ตายไปแล้วด้วย,
 จักตายต่อไปด้วย, เราก็จักตายอย่างนั้นเหมือนกัน, ความสงสัย
 ในการตายนี้ไม่มีแก่เรา.

(ว. ๔*)

๘. น หิ ชฺมฺโม อชฺมฺโม จ อุโภ สมวิภาติโน
 อชฺมฺโม นิรยํ เนติ ชฺมฺโม ปาเปติ สุขคฺติ.

ด้วยว่า, ชรรณและอชรรณทั้งสอง, มีผลไม่เหมือนกัน,
 อชรรณนำไปสู่นรก, ส่วนชรรณนำไปสู่สุคติ.

(ขุ.ชา. ๒๗/๒๒๘๔/๔๗๓)

๙. อตุตฺนา ว กตฺ ปาปํ อตุตฺนา สฺงฺกิลิสฺสติ
 อตุตฺนา อกตฺ ปาปํ อตุตฺนา ว วิสุทฺตติ.

ความชั่วที่บุคคลใดทำด้วยตน, บุคคลนั้นย่อมเศร้าหมอง
 ด้วยตน, ความชั่วที่บุคคลใดไม่กระทำด้วยตน, บุคคลนั้นย่อม
 บริสุทธิ์ด้วยตนแท้.

สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตุตฺตํ นาณฺโฬ อณฺณํ วิโสชฺยเอติ.

ความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน, คน
 อื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้, ดังนี้แล.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗)

* ไม่พบในคัมภีร์ใด สันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๐. อจิรั วตยั กาโย ปจวี อธิเสสสุสติ
 จุกุโท อเปตวิญญาโณ นีรตุถั้ว กลิ่งคร.

ร่างกายนี้ไม่นานหนอ, จักปราศจากวิญญาณอันบุคคล
 ทอดทิ้งไว้, นอนทับแผ่นดิน, ราวกะท่อนฟืนไม่มีประโยชน์.

(พ.ศ. ๒๕/๑๓/๒๐)

๑๑. โก นุ หาส์ กิमानุโท นิจจัม ปชชลิเต สติ
 อนุธการณ โอนทุธา ปทีปํ น คเวสถ.

จะมีความร่ำเรืองอะไรกัน จะเปลิดเปลินอะไรกันเล่า, ใน
 เมื่อโลกคือหมู่สัตว์, ถูกไฟคือราคะ โทสะ โมหะ เผาผลาญอยู่
 เป็นนิคัย, ท่านทั้งหลาย ถูกความมืด (คืออวิชชา) หุ้มห่อไว้
 แล้ว, ทำไมจึงไม่รีบแสวงหาประทีปเล่า.

(พ.ศ. ๒๕/๒๑/๓๕)

๑๒. อชเชว กิจจมาตปป์ โก ชลฺยุธา มรณํ สุเว
 น หิ โน สจฺจกรฺนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.

ควรรีบทำความเพียรเสียในวันนี้ทีเดียว, ใครเล่าจะรู้ได้ว่า
 ความตายจะมีมาในวันพรุ่งนี้, เพราะว่าเราจะผัดเพี้ยนต่อพญา
 มัจจุราช, ผู้มีเสนาใหญ่ (มีอำนาจมาก) นั้น ไม่ได้เลย.

(ม.อ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘)

๑๓. โย จ วสฺสสฺตํ ชีเว อปสฺสํ อุตฺถยพฺพยํ
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุตฺถยพฺพยฺนฺติ

ก็ชีวิตของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อมไปของนามรูป, แม้เป็นอยู่เพียงวันเดียว, ก็ยังประเสริฐกว่าคนผู้ไม่เห็นความเกิดและความเสื่อมไปของนามรูป, แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี, ดังนี้แล.

(พ.ท. ๒๕/๑๘/๓๐)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๔. นირยํ ปาปกมฺมุนตา ปุญฺณกมฺมา จ สุกฺติ
ตสฺมา กรเยยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ.

พวกคนผู้ทำบาปยอมไปยังนรก, ส่วนพวกคนผู้ทำบุญยอมไปสู่คติ, เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สังสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า.

ปุญฺณานิ ปรโลกสมิ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณิน.

เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า.

(ส.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

๑๕. โย จ วสฺสสตํ ชีเว ทุสฺสีโล อสมฺมาหิโต
เอกาทํ ชีวิตํ เสยฺโย สีลวณฺตสฺส ฌายิโน.

ก็ชีวิตของผู้มีศีล มีจิตมั่นคง, แม้เป็นอยู่เพียงวันเดียว, ก็ย่อมประเสริฐกว่าคนไม่มีศีล, ซึ่งมีจิตไม่มั่นคง แม้จะมีชีวิตอยู่ถึงร้อยปี.

(พ.ท. ๒๕/๑๘/๒๕)

๑๖. ฌโม หเว รกฺขติ ฌมฺมจารี
 ฌโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
 เอสาณิสฺโส ฌมฺเม สุจิณฺเณ
 น ทุคฺคตี กจฺจติ ฌมฺมจารี.

พระธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม, พระธรรมที่
 บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้, ข้อนี้เป็นอานิสงส์
 ของพระธรรมที่ประพฤติดีแล้ว, ผู้ประพฤติธรรมเป็นประจำย่อม
 ไม่ไปทุกคติ.

(พ.เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๔)

๑๗. สพฺพปาปสฺส อภินิ อกุสลสฺสุปฺสมปทา
 สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ.

การไม่ทำบาปทั้งปวง, การบำเพ็ญกุศลให้บริบูรณ์, การ
 ขำระจิตของตนให้ผ่องใส, ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธ-
 เจ้าทั้งหลาย, ดังนี้แล.

(พ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๕-๔๐)

หมวดที่สอง วันจันทร์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑๘. อจฺจยนฺติ อโหฺรตฺตา ชีวิตํ อุปรุหฺมติ
 อายุ ฆียติ มจฺจานํ กุณฺนทีนฺมโวกกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, ชีวิตของสัตว์
ทั้งหลายย่อมสิ้นไป, เหมือนน้ำในลำธารย่อมเหือดแห้งไปฉะนั้น.

(ส.ส. ๑๕/๔๔๕/๑๕๕)

๑๕. อโห อนิจจา สงฺขารา เตกาลิกา อสณฺธิตา
สกาลา กาลิกา สพฺเพ หุตฺวา หุตฺวา น โหนฺติ เต.
โอ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้, เป็นไปในกาลทั้ง ๓, ไม่
ดำรงอยู่ได้, สังขารทั้งปวงเป็นไปชั่วคราว แปรไปตามสมัย,
สังขารเหล่านั้นมีแล้วๆ ก็ไม่มี.

(ร. ๔)

๒๐. สพฺเพ สตุตา มริสฺสนฺติ มรณฺหนฺตํ หิ ชีวิตํ
ชรฺมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวํชฺมฺมา หิ ปาณินฺ.
สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็น
ที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้
เป็นธรรมดา.

(ส.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒, พุ.ส. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๒๑. ทหฺรา จ มหฺนฺตา จ เย พาลา เย จ ปญฺชิตา
สพฺเพ มจฺจุวสฺสึ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา.
ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่, ทั้งคนเขลาทั้งคนฉลาด, ล้วนไปสู่
อำนาจของความตายทั้งสิ้น, มีความตายรออยู่เบื้องหน้าด้วยกัน
หมดทุกคน.

(พุ.ส. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๒๒. อปฺปมาเย มนุสฺसानิ หิเพยฺย นํ สุปริโส
จเรยฺยาทิตฺตสีโสว นตฺถิ มจฺจุสฺส นาคโมติ.

อายุของมนุษย์ทั้งหลายน้อยนัก, สัปบุรุษควรดูหมิ่นอายุอันน้อยนั้น, ควรประพฤติดนเหมือนคนมีศีรษะถูกไฟไหม้, เพราะความตายจะไม่มาถึงย่อมไม่มี, ดังนี้แล.

(ส.ส. ๑๕/๔๔๒/๑๕๘)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๒๓. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โถ หิ นาโถ ปโร ลียา
ปฏิกจฺเจว ตํ กยิรา ยํ ชลฺลนา หิตมตฺตโน.

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้, เมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ตน, บุคคลควรขวนขวายรีบทำสิ่งนั้นทันที.

(ข.ท. ๒๕/๒๒/๓๖, ส.ส. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

๒๔. ภูมि वे साक्षुरुपानि कतल्लुकตเวทิตา
สุททชฺชโว อนโถลีโน กุพฺพํ ปรมฺมุขา อปิ.

ความกตัญญูกตเวที, เป็นพื้นใจของคนดีทั้งหลาย, ผู้มีนิสัยซื่อตรงย่อมไม่ทอดอຍ, แม้ต้องทำกิจในที่ลับหลัง.

๒๕. มจฺฐวา มลฺลุตฺติ พาลो ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคฺจจติ.

ความชั่วยังไม่ให้ผลเพียงใด, คนเขลาข่มสำคัญความชั่วว่าเหมือนน้ำผึ้งเพียงนั้น, ก็ความชั่วข่มให้ผลเมื่อใด, เขาข่มได้รับทุกข์เมื่อนั้น.

(ข.ท. ๒๕/๑๕/๒๔)

๒๖. สพฺเพ สตฺตา มริตฺสนฺติ มรณฺหฺตํ หนี ชีวิตํ
 ยถากมฺมํ คมิตฺสนฺติ ปุณฺณปาปผลฺลูปคฺคาติ.

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจักต้องตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, สัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงผลแห่งบุญและบาป, จักไปตามกรรม, ดังนี้แล.

(ถ.ศ. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๒๗. น ปเรสฺส วิโลมานิ น ปเรสฺส กตาคํ
 อตฺตโน ว อเวกฺขเยย กตานิ อกตานิ จ.

ไม่ควรนำคำหยาบคายของผู้อื่นมาไว้ในใจตน, ไม่ควรตรวจดูงานของผู้อื่นว่าทำแล้วและยังไม่ได้ทำ, พึงตรวจดูการงานของตนเท่านั้นว่าทำแล้วและยังไม่ได้ทำ.

(พ.ท. ๒๕/๑๔/๒๑)

๒๘. อกุโธเรน ชิเน โกรธํ อสาธุํ สาธุณา ชิเน
 ชิเน กทริยํ ทานเนน สจฺเจนาถิกวาพินิ.

พึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ, พึงชนะคนชั่วด้วยความดี, พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้, พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำจริง.

(พ.ท. ๒๕/๒๗/๔๕)

๒๙. จิริปฺปวาสี ปุริสํ ทูโรโต โสตุถิมาคํ
 ฌาตี มิตุตา สุหฺชชา จ อภินฺนุทฺตติ อาคํ.

ญาติมิตรและสหายทั้งหลาย, เห็นผู้ที่จากกันมานานแล้ว
กลับมา, โดยความสวัสดิ์แต่ที่ไกล, ย่อมชื่นชมยินดีผู้นั้น ซึ่ง
มาถึงแล้วฉันใด

(พ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

๓๐. ตเถว กตปุณฺณมฺปิ อสุมา โลกา ปรี คตํ
ปุณฺณานิ ปฏิกณฺหนฺติ ปิยํ ฌาตีว อากตฺนฺติ.

บุญทั้งหลายย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว, ซึ่ง
จากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า, เหมือนหมูญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับ
มาถึงแล้วจะนั้น, ดังนี้แล.

(พ.ธ. ๒๕/๒๖/๔๔)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๓๑. เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อริวตฺตฺนฺติ ปาณินो
ขตฺติเย พุราหฺมणे เวสุเส สุทฺเท จญฺฑาลปุกฺกุเส

ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย, คือ
กษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร คนจัณฑาล และคนเข็ญใจ.

(ส.ส. ๑๕/๔๑๕/๑๔๘)

๓๒. ยถาปี กุมฺภการสฺส กตา มตฺติกภาชนา
สพฺเพ เกทปริยฺนฺตา เอวํ มจฺจาน ชีวิตํ.

ภาชนะดินทั้งหลายที่นายช่างหม้อทำแล้วทั้งหมด, ล้วนมี
ความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันใด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น.

(พ.สุ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๓. อจฺยนฺติ อโหฺรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ
 อายุ ชียติ มจฺจํ กุณฺนทินมวาทกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายย่อมสิ้นไป, เหมือนน้ำในลำธารย่อมเหือดแห้งไปฉะนั้น.

(ศี.ส. ๑๕/๔๔๕/๒๕๕)

๓๔. เปกฺขตํ เยว ฌาตีนํ ปสฺส ลาลปฺปตํ ปุถุ
 เอกเมโกว มจฺจํ โควชฺโณ วีย นียยติ.

ท่านจงดูเถิด, เมื่อหมู่ญาติของคนทั้งหลายผู้จะต้องตาย, กำลังแลดูอยู่รำพันอยู่โดยประการต่างๆ, คนผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้น ถูกความตายนำไป, เหมือนโคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น.

(พ.ส. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๕. ยถา วาริวหา ปุรา ปริปุรณฺติ สาคร์
 เอวเมว อิตฺ ทินนํ เปตานํ อุปกปฺปติ.

ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง ย่อมทำทะเลให้เต็มได้ ฉนฺใด, ทานที่อุทิศให้แล้วแต่โลกนี้, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วฉนนั้น.

(พ.พ. ๒๕/๘/๑๐)

๓๖. ตสฺมา กเรยฺย กฺลฺยาณํ นิจฺยํ สมฺปรายิกํ.
 ปุญฺญานิ ปโรโลกสมิ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินฺนฺติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า. เพราะว่าบุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า, ดังนี้แล.

(ศี.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

หมวดที่สาม วันอังคาร

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๓๓. สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
 ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ เอวฺธมฺมา หิ ปาณินฺ.

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(ส.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒), (พ.ธ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๓๔. ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล
 ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ.

จันท์ ๕ เป็นภาระหนักจริงๆ, และผู้แบกภาระก็คือบุคคล, การแบกภาระเป็นทุกข์ในโลก, การวางภาระ (ความยึดมั่น) เสียได้เป็นสุข.

(ส.ขนธ. ๑๗/๕๓/๓๒)

๓๕. ยถาปิ อญฺยตฺรํ พืชํ เขตฺเต วุตฺตํ วิรุหฺติ
 ปจฺวีรฺสญฺจ อากมฺมํ สิเนหฺลฺยจฺ ททฺภูยํ.

เหมือนพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่หว่านลงในนา, ย่อมงอกขึ้นเพราะอาศัยขรสแห่งแผ่นดิน, และยางในพืช ทั้งสองประการนั้น.

(ส.ส. ๑๕/๕๕๑/๑๕๗)

๔๐. เอวฺ ขนฺธา จ ชาติโย จ จ อายตนา อิเม
 เหตุํ ปฏิจฺจ สมฺภูตา เหตุภฺงกา นิรุชฺฌเร.
 ขันธํ ชาติ และอายตนะ ๖ เหล่านี้, อาศัยเหตุเกิดขึ้นแล้ว
 จึงเป็นอย่างนั้น, เมื่อเหตุสลายก็ย่อมดับไป.

(ถ.ส. ๑๕/๕๕๑/๑๕๗)

๔๑. ยถา หิ อํกุสมฺภารา โหติ สทฺโท รโธ อิติ
 เอวฺ ขนฺเชสุ สนฺเตสุ โหติ สตุตฺติ สมฺมตฺติ.
 เหมือนอย่างว่า, เพราะรวมเครื่องประกอบของรถ, จึงมี
 เสียงเรียกว่ารถฉันใด, เมื่อขันธทั้งหลายยังมีอยู่, ก็เรียกว่าสัตว์
 ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(ถ.ส. ๑๕/๕๕๔/๑๕๘)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๔๒. อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ โอรํ วสุสฺสตาปี มียฺยติ
 สเจปี อติจฺจ ชีวิติ อถ โข โส ชราสาปี มียฺยติ.
 ชีวิตนี้น้อยนัก, จะตายภายในร้อยปีเป็นแน่, แม้ถ้าว่า
 บุคคลจะเป็นอยู่ได้เกินกว่านั้น, ถึงอย่างนั้น, เขาก็จะตายแม้
 เพราะชราโดยแท้แล.

(ถ.ส. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๓. โสจฺนฺติ ชนา มมายิเต น หิ สนฺติ นิจฺจา ปรีกฺคฺหา
 วนาภาวสนฺตเมวิทํ อิติ ทิสฺวา นาการมาวเส.

หมู่ชนย่อมเศร้าโศก, เพราะความขี้ดื้อของเรา, ก็
 เพราะความขี้ดื้อทั้งหลาย, จะเป็นความเที่ยงยอมไม่มี, เพราะ
 ความเป็นต่าง ๆ นี้อยู่แน่แท้, บัณฑิตเห็นดังนี้แล้ว จึงไม่อยู่
 ครองเรือน.

(พ.ศ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๔. มรณณปี ตัม ปหิยยุติ ยัม ปุริโส มมยิทนุติ มลฺลยติ
 เอตมปิ วิทิตฺวา ปญฺชิตโต น มมตฺตตาย นเมถ นามโก.

บุคคลสำคัญสิ่งใดว่าเป็นของเรา, สิ่งนั้นเขาต้องละไป
 เพราะมรณะเป็นแท้, บัณฑิตทราบความจริงข้อนี้แล้ว, ไม่พึง
 น้อมใจเพื่อจะขี้ดื้อว่าเป็นของเรา.

(พ.ศ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

๔๕. สุปิเนน ยถาปี สงฺกตัม ปฏิพุทฺโธ ปุริโส น ปสฺสติ
 เอมฺปิ ปิยา ยิตฺตํ ชนฺตี เปตฺติ กาลกตฺตํ น ปสฺสตีติ.

บุคคลตื่นนอนแล้วยอมไม่เห็นอะไรๆ, อันได้ประสบแล้ว
 ในความฝัน แม้ฉันใด, บุคคลก็ยอมไม่เห็นคนเป็นที่รัก ซึ่งทำ
 กาลล่วงไปแล้ว แม้ฉันนั้น, ดังนี้แล.

(พ.ศ. ๒๕/๔๑๓/๔๕๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๔๖. อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโณ ปทํ
 อปฺปมตฺตตา น มียนฺติ เย ปมตฺตตา ยถา มตา.

ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย, ความประมาทเป็นทาง
 แห่งความตาย, เหล่าชนผู้ไม่ประมาทชื่อว่ายอมไม่ตาย, เหล่าชน

ผู้ประมาทย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว.

(พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๗. อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ สุตฺเตสุ พหุชาโคร
 อพลสฺสว สีมฺสฺโส หิตฺวา ยาทิ สุเมธฺโส.

คนมีปัญญาเมื่อผู้อื่นทั้งหลายประมาทแล้วก็ไม่ประมาท,
 เมื่อผู้อื่นทั้งหลายหลับแล้วก็ตื่นอยู่โดยมาก, คนมีปัญญาดีย่อม
 ทิ้งหมู่คนเขลา, เหมือนม้าฝีเท้าดีทิ้งม้าไม่มีกำลังไว้ฉะนั้น.

(พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๘. ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นฺหติ ปญฺชิตฺโต
 ปญฺญาปาสาทมารุญฺห อโสโก โสภินี ปชํ
 ปพฺพตฺถฺจฺว ภูมฺมฏฺเจ ธีโร พาเล อเวกฺขติ.

เมื่อใด, บัณฑิตบรรเทาความประมาทเสียได้ ด้วยความ
 ไม่ประมาท, เมื่อนั้น, ย่อมขึ้นสู่ปัญญาดังคนขึ้นสู่ปราสาท, ไม่
 เสรำโสกย่อมเห็นคนผู้เสรำโสก, คนมีปัญญาย่อมเห็นหมู่คนเขลา,
 เหมือนคนอยู่บนยอดภูเขาเห็นหมู่คนผู้ยืนบนพื้นแผ่นดิน.

(พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘)

๔๙. อปฺปมาเทน มฆวา เทวานํ เสฏฺฐตํ กโต.
 อปฺปมาทํ ปัสสฺนติ ปมาโท ครหิตฺโต สทาติ.

ท้าวหมัฆวานได้ถึงความเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย,
 ก็เพราะความไม่ประมาท, บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่
 ประมาท, ตีเตียนความประมาททุกเมื่อ, ดังนี้แล.

(พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๙)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๕๐. อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเต อธิคฺคณฺหาติ ปณฺทิตฺโต
 ทิฏฺฐเจ ชฺมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปฺรายิกฺโก
 อตฺถาภิสฺมยา ธีโร ปณฺทิตฺโตติ ปวฺจจติ.

บัณฑิตผู้ไม่ประมาท, ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์สองประการ, คือประโยชน์ปัจจุบันและภายหน้า, นักปราชญ์ ท่านเรียกว่าบัณฑิต, เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้.

(พ.อิตี. ๒๕/๒๐๑/๒๔๒)

๕๑. จิรฺปฺวาเสี ปุริสํ ทูรฺโต สโตติมาคํ
 ฌาตี มิตฺตา สุหฺชชา จ อภินนฺทนฺติ อาคํ.

คนผู้จากไปนาน, กลับมาแต่ไกลด้วยความสวัสดิ์, ญาติมิตรและสหายทั้งหลายย่อมยินดีต้อนรับ ฉันท,

(พ.ท. ๒๕/๒๖/๔๔)

๕๒. ตเถว กตฺปุณฺณมฺปิ อสฺมา โลกา ปรี คํ
 ปุณฺณานิ ปฏฺิคฺคณฺหนฺติ ปิยํ ฌาตีว อาคํ.

บุญทั้งหลาย, ย่อมต้อนรับผู้ทำบุญไว้แล้ว, ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น, ดุจญาติต้อนรับญาติฉะนั้น.

(พ.ท. ๒๕/๒๖/๔๔)

๕๓. ตสฺมา กเรยฺย กฺลฺยาณํ นิจฺยํ สมฺปฺรายิกํ
 ปุณฺณานิ ปฺรโลกสฺมึ ปตฺติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินฺนฺติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, สั่ง
สมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า, เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึง
ของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า, ดังนี้แล.

(ถ.ศ. ๑๕/๓๓๖/๑๐๕)

หมวดที่สี่ วันพุธ

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๕๔. พุทธานุสสติ เมตตา จ อสุภํ มรณสสติ
อิฉจิมา จตุรารกขา กาดพพา จ วิปัสสนา.

อารักขกรรมฐานทั้ง ๔ ประการนี้ คือ, พุทธานุสสติ
ระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า, เมตตา ปรารถนาจะให้มีความสุข, อสุภะ
พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นของไม่งาม, มรณสติ ระลึกถึงความ
ตาย, และวิปัสสนา อันบุคคลควรบำเพ็ญ.

(วิ. ๔)

๕๕. วิสุทฺถมฺมสนฺดาโน อนุตฺตราย โปธียา
โยคโต จ ปโปธา จ พุทฺโธ พุทฺโธติ ฌายเต.

พระพุทธรเจ้าผู้มีพระสันดานอันบริบูรณ์ด้วยพระธรรม
อันบริสุทธิ์, อันบัณฑิตรู้ชื่อว่า, “พุทโธฯ” ดังนี้, เพราะปัญญา
ตรัสรู้อย่างเยี่ยม, เพราะชกจูงหมู่สัตว์ในธรรมปฏิบัติ, และเพราะ
ทรงปลุกใจหมู่สัตว์ให้ตื่นอยู่.

(วิ. ๔)

๕๖. เกสโลมาทิจวานัน อยเมว สมุสสุโย
 กายो สพฺโพปิ เชकुจฺโณ วนฺณาทิตो ปฏิกฺกุโธ.

กายนี้แล, เป็นที่ประชุมแห่งของไม่สะอาดมีผสมจนเป็นต้น,
 เป็นของน่าเกลียด ปฏิกุลโดยสี่เป็นต้นแม้ทั้งสิ้น.

(ร. ๕)

๕๗. ชีวิตินทฺริยฺอุปฺปะเจท- สงฺขาตมรณํ สฺติยา
 สพฺเพสฺสปีธ ปาณินํ ตณฺหิ ฐฺวํ น ชีวิตินฺติ.

ความตายกล่าวคือความแตกขาดแห่งชีวิตินทริย์, ฟังมี
 แก่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้แม้ทั้งสิ้น, เพราะว่าความตายเป็นของเที่ยง,
 ชีวิตความเป็นอยู่เป็นของไม่เที่ยง, ดังนี้แล.

(ร. ๕)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๕๘. อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รุปฺปะจ เวทนา ตธา
 อโธ สลฺลยา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาติ ปญฺจิเม.

ขันธ ๕ เหล่านี้ คือ, รูป เวทนา สัมมัญญา สังขาร และ
 วิญญาณ, เกิดขึ้นเพราะปัจจัยมีอวิชาเป็นต้น.

(ร. ๕)

๕๙. อุปฺปะชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
 เอเต ชฺมมา อนิจฺจาต ตาวกาลีกตาทิตो.

ธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้น ย่อมดับไป, เพราะมีแล้วอย่างนี้
 ก็กลับไม่มี, จึงเป็นของไม่เที่ยง เพราะเป็นไปชั่วคราวเป็นต้น.

(ร. ๕)

๖๐. ปุณฺณปุณฺํ ปีพิตตฺตา อฺปปาเทน วเณ จ
เต ทุกฺขา ว อนิจฺจา เย อถ สนฺตตฺตทาทีโต.

ธรรมเหล่านี้ได้ไม่เที่ยง, ธรรมเหล่านั้นเป็นทุกข์แท้, เพราะ
ถูกความเกิดและความเสื่อมบีบคั้นรำไป, และเพราะโทษมีความ
ร้อนเป็นต้น.

(วิ. ๔)

๖๑. วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต
สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ฌายเรติ.

ขั้นที่ ๕ เหล่านั้น, ท่านกล่าวว่าเป็นอนัตตา, เพราะไม่อยู่
ในอำนาจ, เพราะแย้งต่ออัตตา, เพราะเป็นของสูญ และเพราะไม่มี
เจ้าของ, ดังนี้แล

(วิ. ๔)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๖๒. อายุ อฺสุมา จ วิญฺญาณํ ยทา กายํ ชนฺหติมฺ
อปวิภูโร ตทา เสติ ปรมตฺตํ อเจตนํ.

เมื่อใด, อายุ ใ่อุ่น และวิญญาณ, ละทิ้งกายนี้เสียแล้ว,
เมื่อนั้น, กายนี้อันเขาทิ้งแล้ว, เป็นเหยื่อของสัตว์อื่น, หาเจตนา
มิได้, ย่อมนอนทับแผ่นดิน.

(ส. ขนฺธ. ๑๗/๒๔๗/๑๗๔)

๖๓. ปริชฺณณมิตฺ รุปํ โรคนิทฺ ปรภงฺกฺกณํ
ภิชฺชติ ปฺปติ สนฺเทโท มรณฺนตฺ หิ ชีวิทํ.

รูปนี้แก่คร่ำคร่าแล้ว, เป็นรังของโรค, ทрудโทรมเปื่อยพัง, ภายของดอนอันเปื่อยเน่าจะต้องแตกสลาย, เพราะชีวิตมีความตาย เป็นที่สุด.

(พ.ศ. ๒๕/๒๑/๓๔)

๖๔. อุปปมายู มนุสฺสานัน หิเพยฺย นํ สุโปริโส
จเรยฺยาทิตตสีโสว นตฺถิ มจฺจฺสุส นาคโม.

อายุของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย, ลับบุรุษพึงดูหมิ่น อายุอันน้อยนั้น, พึงประพฤติตนเหมือนศีรยะถูกไฟไหม้, เพราะ ความตายจะไม่มาถึงย่อมไม่มี.

(ส.ศ. ๑๕/๔๔๒/๑๕๘)

๖๕. ขตฺติเย พุราหฺมणे เวสุเส สุทฺเท จณฺทาลปุกฺกุเส
น กิณฺจิ ปรีวฺชเชติ สพฺพเมวาทิมทฺตติ.

ความตายย่อมไม่เว้นใครๆ เลย, ไม่ว่าจะษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า กรรมกร, คนจัญทาลและคนเข็ญใจ, ย่อมย้ายไปทั้งสิ้น.

(ส.ศ. ๑๕/๔๑๕/๑๕๘-๑๕๙)

๖๖. น สนฺติ ปุตฺตา น ตาณา น ปีตา นปี พนฺธฺวา
อนฺตเกนาธิปนฺนฺสุส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตฺตติ.

เมื่อคนถูกความตายครอบงำแล้ว, ไม่มีบุตร ไม่มีบิดา ไม่มีพวกพ้อง จะต้านทานไว้ได้, ความป้องกันในหมู่ญาติ ย่อมไม่มี, ดังนี้แล.

(พ.ศ. ๒๕/๓๐/๕๓)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๖๗. ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โจรัง
 เอวั ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินิ.

นายโคบาลย่อมต้อนรับวัวทั้งหลายไปสู่แหล่งหากินด้วยอาชญา
 ฉันท, ความแก่และความตาย, ย่อมต้อนรับอายุของสัตว์ทั้ง
 หลายไปฉนั้น.

(พ.ท. ๒๕/๒๐/๓๓)

๖๘. อนิมิตฺตมณฺยุถาติ มจฺจานิ อิทฺ ชีวิตํ
 กสิรณฺจ ปริตฺตณฺจ ตณฺจ ทุกฺเขน สณฺญตํ.

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ไม่มีเครื่องหมาย, ใคร ๆ รั
 ไม่ได้ว่าเมื่อไรจะแตกดับ, ทั้งลำบากทั้งน้อย, ทั้งประกอบด้วยทุกข์.

(พ.ท. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗)

๖๙. สพุเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณฺนตํ हि ชีวิตํ
 ชรมฺปิ ปตฺวา มรณิ เอวัชฺมมา हि ปาณินอ.

สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตาย, เพราะชีวิตมีความตายเป็น
 ที่สุด, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้
 เป็นธรรมดา.

(ถ.ศ. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒, พ.ศ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๗๐. ผลานมิว ปกฺกานิ ปาโต ปตฺนโต ภยิ
 เอวั ชาตาน มจฺจานิ นิจฺจํ มรณฺโต ภยิ.

ผลไม้ที่สุกแล้ว, มีภัยที่จะหล่นไปจากต้นแต่เช้า ฉันทิด,
สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาแล้ว, ก็มีภัยแต่มีภรรยาแน่นอน ฉันทัน.

(พ.ศ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘)

๗๑. ยถาปี กุมภการสุส กตัม มตฺตติกาขณัน
ขุทฺทกถลฺย มหนฺตถลฺย ยถฺย ปกฺกัม ยถฺย อามกัม
สพฺพัม เกทปฺริยณฺตัม เอวํ มจฺจาน ชีวิตฺนฺติ.

ภาชนะดิน ที่นายช่างหม้อกระทำแล้ว, จะเล็กใหญ่สุกดิบ
อย่างไร, ล้วนมีความแตกเป็นที่สุดฉันทิด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย
ก็ฉันทัน, ดังนี้แล.

(ที.มหา. ๑๐/๑๐๘/๑๔๑)

หมวดที่ห้า วันพฤหัสบดี

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๗๒. อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วุปฺสโม สุโข.

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ, มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไป
เป็นธรรมดา, เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความระงับสังขารเหล่านั้น
เสียได้เป็นสุข.

(ที.มหา. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑)

๗๓. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
 อถ นิพฺพินฺนํ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

เมื่อใดบัณฑิตย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า, สังขารทั้งปวง
 เป็นทุกข์, เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์, นี่คือนทางแห่งความ
 บริสุทธิ์.

(พ.ท. ๒๕/๓๐/๕๒)

๗๔. สพฺเพ สงฺขารา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
 อถ นิพฺพินฺนํ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

เมื่อใดบัณฑิตย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า, สังขารทั้งปวงเป็น
 อนัตตา, เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์, นี่คือนทางแห่งความบริสุทธิ์.

(พ.ท. ๒๕/๓๐/๕๒)

๗๕. อตฺตนา โจทยตฺตานํ ปฏิมฺเส ตมตฺตนา
 โส อตฺตคฺคฺโค ตติมา สฺขํ ภิกฺขุ วิหาหิสี.

จงพองตนด้วยตนเอง, จงเตือนตนนั้นด้วยตนเอง, ดู
 ก่อนภิกษุ, เขามีสติรักษาตัวดีแล้ว จักอยู่เป็นสุข.

(พ.ท. ๒๕/๓๕/๖๖)

๗๖. ทฺวารํ อเอกจฺริ อสรีริ กฺุหาสยํ
 เย จิตฺตํ สลฺลเมสฺสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพฺนฺชานตี.

ชนเหล่าใดจักสำรวมจิต, ซึ่งไปได้ไกล เทียวไปดวงเดียว,
 ไม่มีรูปร่าง มีถ้าคือร่างกายเป็นที่อาศัย, ชนเหล่านั้น ย่อมพ้นจาก
 เครื่องผูกของมารเสียได้, ดังนี้แล.

(พ.ท. ๒๕/๑๓/๑๕-๒๐)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๗๗. อุปนียติ ชีวิตมปฺปมาຍุ
 ชรฺปนีสฺส น สนฺติ ตาณา
 เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
 ปุณฺณานิ กยิราถ สุขาวาหิ.

ชีวิตคืออายุเป็นของน้อย, ถูกชรานำเข้าไปใกล้ความตาย, เมื่อบุคคลถูกชรานำเข้าไปใกล้ความตายแล้ว, ไม่มีใครช่วยป้องกันต้านทานได้เลย, ผู้ถึงเห็นภัยในความตายน้อยอยู่, ก็พึงทำบุญทั้งหลายอันจะนำความสุขมาให้.

(ส.ส. ๑๕/๗/๓)

๗๘. อุโภ ปุณฺณญจ ปาปญจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิท
 ตํ หิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย จจฺจติ.

อันผู้จะต้องตาย, ทำบุญและบาปทั้งสองอย่างอย่างใดไว้ในโลกนี้, ก็บุญและบาปนั้น คงเป็นของผู้นั้นแท้, และผู้นั้นก็ต้องรับเอาบุญและบาปนั้นไป.

(ส.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

๗๙. ตญฺจสฺส อนุกํ โหติ ฉายาว อนุปายินิ
 ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณิ นิจยํ สมฺปฺรายิกํ.
 ปุณฺณานิ ปฺรโลภสฺมิ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินิ.

ก็บุญหรือบาปนั้นย่อมติดตามผู้นั้นไป, เหมือนเงาติดตามตัวไปจะนั้น, เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงทำกรรมอันงามคือกุศล, ตั้งสมไว้เป็นกำลังในเบื้องหน้า, เพราะว่า บุญทั้งหลาย, ย่อม

เป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า.

(ส.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔)

๘๐. ยาทิส วปเต พีช ตาทิส ลภเต ผล
 กลุยานการี กลุยาน ปาปการี จ ปาปกนฺติ.

บุคคลหว่านพีชชนิดใดลงไว้, ย่อมได้รับผลชนิดนั้น, ผู้
ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี, ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว, ดังนี้แล.

(พ.ศ. ๑๕/๕๐๓/๓๓๓)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๘๑. น ขจฺจา วสโต โหติ น ขจฺจา โหติ พุราหฺมโณ
 กมฺมฺนา วสโต โหติ กมฺมฺนา โหติ พุราหฺมโณ.

บุคคลจะเป็นคนเสื่อมเพราะชาติสกุลก็หาไม่, จะเป็นผู้
ประเสริฐเพราะชาติสกุลก็หาไม่, แต่บุคคลจะเป็นคนเสื่อมก็
เพราะกรรม, จะเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะกรรม (ของตน).

(พ.ศ. ๒๕/๓๐๖/๓๕๒)

๘๒. มววมฺญฺเณถ ปาปสฺส น มตฺตํ อากมฺิสฺสติ
 อุทฺทินฺทฺนิปาเตน อุทฺทุมฺโหปี ปฺรติ
 อาปฺรติ พาโล ปาปสฺส โลกํ โลกํปี อาจินฺ.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นต่อบาปว่า, บาปเล็กน้อยจักไม่ให้ผล,
แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยน้ำที่ตกที่ระหยาต ฉันใด, คนพาลสั่งสม
บาปแม้ทีละน้อยๆ, ก็ย่อมเต็มไปด้วยบาป ฉันนั้น.

(พ.ศ. ๒๕/๑๕/๓๑)

๘๓. มาวมฤเถธ ปุณฺณสุส น มตุตํ อากมิสุสติ
 อุกพิณฺหุณีปาเตน อุกกมุโกปี ปุริติ
 อาปุริติ ธีโร ปุณฺณสุส โลกํ โลกํปี อาจัน.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นต่อบุญว่า, บุญเล็กน้อยจักไม่ให้เกิด,
 แม้หม้อน้ำ (ที่ตั้งไว้กลางแจ้ง) ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละ
 หยาดฉันใด, นักปราชญ์สั่งสมบุญแม้ทีละน้อยๆ, ก็ย่อมเต็มไป
 ด้วยบุญ ฉะนั้น.

(พ.ท. ๒๕/๑๕/๓๑)

๘๔. อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชลฺยา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
 ตินฺถํ อญฺลตรํ ยามํ ปฏฺิขกฺเขยฺย ปณฺทิตฺติ.

ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รักของตนไฉรั, ก็พึงรักษาตนนั้นให้ดี,
 บัณฑิตพึงประคับประคองตน ในวัยทั้งสาม, วัยใดวัยหนึ่งให้
 จงได้, ดังนี้แล.

(พ.ท. ๒๕/๒๒/๓๖)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๘๕. อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชลฺยา มรณํ สุเว
 น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุณา,

ควรรีบทำความเพียรเสียในวันนี้ทีเดียว, ใครเล่าจะรู้ว่า
 ความตายจะมีมาในวันพรุ่งนี้, เพราะว่าเราจะขอผิดเพี้ยนต่อพญา
 มัจจุราช, ผู้มีเสนาใหญ่ (มีอำนาจมาก) นั้นไม่ได้เลย.

(ม.อ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘)

๘๖. ชมฺมมฺจเร สุจฺริตฺตํ น ตํ ทฺวจฺริตฺตํ จเร
 ชมฺมจารี สุขํ เสติ อสุมี โลเก ปรมฺหิ จ.

บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต (ให้ถูกต้อง), อย่า
 ประพฤติธรรมนั้นให้ผิดหลัก, ผู้ประพฤติธรรมเป็นประจำ, ย่อม
 อยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า.

(พ.ธ. ๒๕/๒๓/๓๘)

๘๗. โย พาลो มนุสฺสตี พาลุญํ ปณฺชิตโต วาปี เตน โส
 พาลो จ ปณฺชิตมานี ส เว พาลอติ วุจฺจติ.

ผู้ใดเป็นคนโง่รู้ตัวว่าเป็นคนโง่, ผู้นั้นยังพอเป็นบัณฑิตอยู่
 บ้าง, เพราะเหตุที่รู้ตัวได้อยู่่นั้น, ส่วนผู้ใดเป็นคนพาล กลับสำคัญ
 ตนว่าเป็นบัณฑิต, ผู้นั้นแลท่านกล่าวว่าเป็นพาลแท้.

(พ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๓)

๘๘. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สียา
 ปฏิกจฺเจว ตํ กยิรา ยํ ชลฺลนา หิตมตฺตโนติ.

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้, เมื่อรู้
 ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ตน, บุคคลควรชวนชวายทำสิ่งนั้นทันที,
 ดังนี้แล.

(พ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖, กั.ศ. ๑๕/๒๘๑/๘๑)

หมวดที่หก วันสุกข์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๘๕. น หิ โส อุกกโก อตถิ เยน ชาตา น มียุเย
 ธรรมปิ ปตฺวา มรณํ เอวฺธมา หิ ปาณิน.

ความพยายามอันเป็นเหตุไม่ตายแห่งสัตว์ทั้งหลาย, ผู้
 เกิดมาแล้ว ย่อมไม่มีเลย, แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย, เพราะสัตว์
 ทั้งหมดมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.

(พ.ศ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๗-๔๔๘)

๘๖. กิจฺจโ นนุสฺสปฏิลาโภ กิจฺจํ มจฺจาน ชีวิตํ
 กิจฺจํ สทฺธมฺมสฺสวณํ กิจฺจโ พุทฺธานมฺบุปฺปาโท.

การได้เกิดเป็นมนุษย์ อันบุคคลได้โดยยาก, ชีวิตความ
 เป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย อันบุคคลได้โดยยาก, การได้ฟังพระสัท
 ธรรม อันบุคคลได้โดยยาก, การอุปบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 อันบุคคลได้โดยยาก.

(พ.ศ. ๒๕/๒๔/๓๕)

๘๗. นามรูปมิตฺ ทุกฺขํ ตณฺหาวิชฺชา สมุทฺทโย
 นิโรธํ ตาสํ นิโรธํ มคฺโค สิกฺขาตฺยํ ภเว.

นามและรูปนี้เป็นทุกข์, ตัณหาและอวิชชาเป็นสมุทัย
 เหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับตัณหาและอวิชชาเหล่านั้นเป็นนิโรธ,
 สิกขาทั้ง ๓ เป็นทางดับทุกข์.

กลุยาณ์ วา ปาปกัม วา. ดีหรือชั่ว.

ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ. จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

เอวํ อมฺเหหิ อภิญฺหํ เราทั้งหลาย, พึงพิจารณาเนื่องๆ

ปัจจุเวกฺขิตพฺพํ. อย่างนี้แล.

(อง.ปณจก. ๒๒/๕๓/๘๑-๘๒)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๕๔. อโห พุทฺโธ,

พระพุทฺธเจ้าเป็นที่พึงของเรา, พระองค์ตรัสรู้ดี, เป็นอัครรรย
นำเลื่อมใสจริง, เพราะพระองค์ตรัสรู้, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์,
ของพระองค์ได้แล้ว, ทรงสั่งสอนสัตว์ให้รู้ตามเห็นตาม, ดับ
เพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.

อโห ฌมฺโม,

พระธรรมเป็นที่พึงของเรา, ท่านทรงคุณเป็นอัครรรยนำ
เลื่อมใสจริง, เพราะท่านทรงคุณ, คือดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์,
ของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ, ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้, คือศีล
สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน.

อโห สจฺจมฺ,

พระสงฆ์เป็นที่พึงของเรา, ท่านปฏิบัติดี, เป็นอัครรรย
นำเลื่อมใสจริง, เพราะท่านปฏิบัติ, ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ
ปัญญา, บรรลุมรรคผลทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ดับเพลิงกิเลส
เพลิงทุกข์ของตนได้แล้ว, สั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม, ดับเพลิง

กิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.

(สมเด็จพระวันรัต (ทัฬหี พุทธสิริมหาเถร) วัดโสมนัสวิหาร)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๕๕. อนิจจา สงฺขารา สังขารทั้งหลายมันไม่เที่ยง, ต่ กุเตตถ
ลพฺภา เพราะเหตุนั้น, ความเที่ยงในสังขารเหล่านี้, จักพึง
ได้แต่ไหนเล่า.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ, ชั้นที่ ๕ มันเกิดขึ้น ชั้นที่ ๕ มันทำลายไป
ต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา,
ไม่ใช่ตัวใช้ตน, ชั้นที่ ๕ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, จักขุ โสตะ ฆานะ
ชีวหา กาย ใจ, आयตนะ ๖ มันเกิดขึ้น आयตนะ ๖ มันดับไป
ต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา,
ไม่ใช่ตัวใช้ตน, आयตนะ ๖ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ
วิญญาณ, ธาตุ ๖ มันเกิดขึ้น ธาตุ ๖ มันแตกไปต่างหาก, มัน
ไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช้ตน,
ธาตุ ๖ ต่างหาก, ช่างมันเถิด.

เปล่า! ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, นามรูปมันเกิดขึ้น นาม
ดับรูปแตกไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา,
ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช้ตน, นามรูปต่างหาก, ช่างมันเถิด.

(สมเด็จพระวันรัต (ทัฬหี พุทธสิริมหาเถร) วัดโสมนัสวิหาร)

หมวดที่เจ็ด วันเสาร์

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๕๖. สິลั ยาว ชรา สาธุ สทุชา สาธุ ปติภูจिता
 ปญญา นรานัน รตนัน ปุณณัน โจรเทหิ ทุหริ.

ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา, ศรัทธาที่ตั้งมั่นดี
 แล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย,
 บุญพวกโจรลักไปไม่ได้.

(ส.ส. ๑๕/๑๕๕/๕๐)

๕๗. สเจ ปุพุกเขตเหตุ สุขทุกขํ นิคจจติ
 โปราณกํ กตํ ปาปํ ตเมโส มจจเต อธิณ.

ถ้าบุคคลประสบสุขและทุกข์, เพราะบุญบาปที่ทำไว้ก่อน
 เป็นเหตุ, เขาก็ชื่อว่าได้เปลื้องบาปเก่าที่ทำไว้, ดุจเปลื้องหนี้
 ฉะนั้น.

(พ.ชา. ๒๘/๖๐/๒๕)

๕๘. ขนุติโก เมตตวา ลาภี ยสสุสี สุขสีลวา
 ปิโย เทวมนุสสานัน มนาโป โหติ ขนุติโก.

ผู้มีขันติและเมตตา, ย่อมเป็นผู้มีลาภมียศและมีสุขเสมอ,
 ผู้มีขันติย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

(ส.ม. ๒๒)

๔๕. เสโด ยถา เอกมโน วาเตน น สมীরติ
 เอวํ นินฺหาปัสสาสุ น สมฺมิชฺชุนฺติ ปญฺทิตา.
 ภูเขาศิลาแห่งที่ป, ไม่สะเทือนเพราะลม ฉนฺใด, บัณฺฑิต
 ทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉนฺนั้น.

(พ.ท. ๒๕/๑๖/๒๕)

๑๐๐. อุทฺพิณฺทุนิปาเตน อุทฺกุมฺภปิ ปุริติ
 อาปุริติ พาโล ปาปสฺส โลกํ โลกํปิ อาจินฺนฺติ.
 แม้หม้อน้ำย่อมเต็มไปด้วยหยาดน้ำที่ตกลงที่ละหยาด ๆ
 ฉนฺใด, คนเขลาสั่งสมบาปแม้ทีละน้อย ๆ, ก็ย่อมเต็มด้วยบาป
 ฉนฺนั้น, ดังนี้แล.

(พ.ท. ๒๕/๑๕/๓๑)

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๑๐๑. ชาตฺถทฺโร ฌนถฺโร โคตฺตถฺโร จ โย นโร
 สญฺญาตี อติมฺลฺเยติ ตํ ปฺราภวโต มุขํ.
 คนใด, หยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ หยิ่งเพราะสกุล,
 ย่อมดูหมิ่นญาติของตน, ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม.

(พ.ศ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗)

๑๐๒. นกฺขตฺตํ ปฏฺิมาเนนฺตํ อตฺโถ พาลํ อุปฺจจฺจา
 อตฺโถ อตฺถสฺส นกฺขตฺตํ ก็ กริสฺสนฺติ ตาราภา.
 ประโยชน์ที่ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้มัวถือฤกษ์ยามอยู่, ประโยชน์
 เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์, ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้.

(พ.ช. ๒๗/๔๕/๑๖)

๑๐๓. อุตตทตถุํ ปฺรตฺถเณ พหฺนปิ น หาปเย
 อุตตทตถุมภิลฺลยา ย สทตฺถปสุโต สียา.

บุคคลไม่พึงทำประโยชน์ของตนให้เสียไป, เพราะประโยชน์
 คนอื่นแม้มาก, รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว ก็พึงขวนขวายใน
 ประโยชน์ของตน.

(พ.ท. ๒๕/๒๒/๓๗)

๑๐๔. ปฺริตฺตํ ทารุมารุยฺห ยถา สีเท มหฺณฺณเว
 เอวํ กุสฺสีตมาคมฺม สาธุชีวีปี สีทติ.

คนแม้เป็นอยู่ดี, อาศัยความเกียจคร้านก็ต้องล้มจม,
 เหมือนคนเกาะไม้เล็กๆ, ต้องจมลงในทะเลหลวงฉะนั้น.

(พ.อิตติ. ๒๕/๒๕๖/๒๘๕, พ.เถร. ๒๖/๒๗๑/๒๕๑)

๑๐๕. อาทิสฺสํ ปตฺติฎฺฐา จ กฺลฺยาณานนฺจ มาตุํ
 ปมฺจํ สพฺพมฺมานํ ตสฺมา สิสฺสํ วิโสชเยติ.

ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่พึ่ง, เป็นมารดาของกัลยาณธรรม
 ทั้งหลาย, และเป็นประมุขของธรรมทั้งปวง, เพราะฉะนั้น, บุคคล
 ควรชำระศีลให้บริสุทธิ์, ดังนี้แล.

(พ.เถร. ๒๖/๓๗๘/๓๕๘)

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๐๖. อจฺจยฺนฺติ อโหฺรตฺตา ชีวิตํ อุปรุชฺชติ
 อายุ ชียติ มจฺจานํ กุณฺนทีนฺมโวกํ.

วันคืนย่อมล่วงไป, ชีวิตย่อมหมดเข้าไป, อายุของสัตว์
ย่อมสิ้นไป, คุณน้ำแห่งลำธารย่อมหมดไปฉะนั้น.

(ส.ส. ๑๕/๔๔๕/๑๕๕, พุ.ส. ๒๖/๒๗๐/๒๕๑)

๑๐๗. อคฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร
 ทีฆายู ยสวา โหติ ยตฺถ ยตฺถุปฺปชฺชติ.

นรชนให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่เลิศ และให้สิ่งที่ประเสริฐ, ย่อม
เป็นผู้มีอายุยืน, มีศในภพที่เกิด.

(อง.ปณจก. ๒๒/๔๔/๕๖)

๑๐๘. มาวมณฺเณถ ปุณฺณสุส น มตฺตํ อากมฺิสฺสติ
 อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกฺกมุโภปี ปุริติ
 อาปุริติ ธีโร ปุณฺณสุส โลกํ โลกํปี อากินฺ.

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า, บุญเล็กน้อยจักไม่ให้ผล, แม้
หม้อน้ำ (ที่ตั้งไว้กลางแจ้ง) ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำ, ที่ตกลงทีละ
หยาด ฉนฺใด, นักปราชญ์สั่งสมบุญทีละน้อยๆ, ก็ย่อมเต็มด้วย
บุญฉนนั้น.

(พุ.ส. ๒๕/๑๕/๓๑)

๑๐๙. อตีตํ นานุโสจฺนติ นปฺปชฺปฺปนฺติ นาคตํ
 ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปนฺติ เตน วณฺโณ ปสฺสีทติ.

บุคคลทั้งหลายไม่เสรำโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว, ไม่ละห้อย
หาถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง, ยังชีวิตให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะ
หน้า, เพราะเหตุฉนนั้น ผีวพรรณจึงผ่องใส.

(ส.ส. ๑๕/๒๒/๗)

๑๑๐. ยถา วาริวโห ปุโร วเห รุกเขปกุลเส
 เอวฺ ชราย มรณน วุยฺหนฺเต สพฺพปาณินฺติ.

ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง, พื้งพัดต้นไม้ซึ่งเกิดอยู่ที่ตลิ่งไป ฉนฺใด,
 สัตว์มีชีวิตทั้งปวง, ย่อมถูกความแก่และความตายพัดไปฉนนัน,
 ดังนี้แล.

(ข.ช. ๒๘/๔๓๕/๑๖๔)

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๑๑. ยถา วาริวหา ปุรา ปริปุเรนฺติ สาคฺร์
 เอวเมว อิตฺ ทินฺนํ เปตานํ อุกฺกปฺปติ.

ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมทำทะเลให้เต็มได้ฉนฺใด, ทานที่ท่าน
 อุทิศให้แล้วแต่โลกนี้, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว
 ฉนนัน.

(ข.ข. ๒๕/๘/๑๐)

๑๑๒. อทาสี เม อกาสี เม ฌาติมิตฺตา สขา จ เม
 เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสฺร.

บุคคลมาระลึกถึงอุปการะ อันท่านได้ทำแก่ตนในกาล
 ก่อนว่า, ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา, ผู้นี้ได้ทำกิจของเรา, ผู้นี้เป็นญาติ
 เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้แล้ว, ก็ควรให้ทักษิณาทาน,
 เพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว.

(ข.ข. ๒๕/๘/๑๐)

๑๑๓. อยญจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺมมฺหิ สุปฺติฏฺฐิตา
ทิมฺรตฺตํ หิตายสฺส จานโส อูปกปฺปติ.

ก็ทักษิณาทานนี้แล, อันท่านได้ให้แล้ว, ประดิษฐานไว้ดี
แล้วในสงฆ์, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่กุลแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว
นั้น, ตามฐานะตลอดกาลนาน.

(พ.พ. ๒๕/๘/๑๐-๑๑)

๑๑๔. โย ปุพฺพเพ กตกฺลยาโณ กตตฺโถ มนุพฺพชฺชติ.
อตุตา ตสฺส ปวทฺตมฺหติ เย โหนติ อภิปฺตฺติตา.

ผู้ใดได้รับความดี, ได้รับประโยชน์ที่ท่านทำไว้ก่อน ย่อมรู้
คุณ, ประโยชน์ทั้งหลายที่เป็นสิ่งนำปรารถนาอย่างยิ่งของผู้นั้นย่อม
เจริญ.

(พ.ช. ๒๗/๑๐๗๐/๒๒๘)

๑๑๕. เอตฺตกานมฺปิ ปาจัน อตฺถิ อญฺญา ย สาธุกํ
ปฏฺฐิปรฺชเชถ เมธาวิ อโมฆํ ชีวิทํ ยถาติ.

นักปราชญ์ทราบเนื้อความแห่งบาลีแม้เพียงเท่านี้ดีแล้ว, ก็
พึงปฏิบัติโดยทางที่ชีวิตจักไม่เปล่าจากประโยชน์, ดังนี้แล.

(ส.ม. ๔๐๕)

สัลลสูตร

สัลลสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยการถอนลูกศรคือความเศร้าโศก พระสูตรนี้ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ เป็นพระสูตรที่ไพเราะ น่าฟัง และจับใจ นักปฏิบัติมากสูตรหนึ่งในพระพุทธศาสนา ถ้าท่านผู้อ่านหรือผู้ฟัง ตั้งใจพิจารณาความหมายอันแท้จริงของพระสูตรนี้ ก็จะเข้าใจความจริงของชีวิต จะทำให้ปลงตก และบรรเทาความเศร้าโศก จากการพลัดพรากจากคนที่ตนรักลงไปได้เป็นอันมาก หรือหยุดเศร้าโศกไปได้

ต้นเหตุของพระสูตรนี้มีอยู่ว่า อุบาสกคนหนึ่งซึ่งเป็นพุทธอุปัฏฐาก เขามีบุตรชาย และบุตรชายของเขาได้ถึงแก่กรรมจากไปเพราะโรคหรืออุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง (ซึ่งตัวคัมภีร์ไม่ได้บ่งไว้ และน่าจะถึงแก่กรรมโดยที่บิดาไม่คาดคิดมาก่อน) เขาเศร้าโศกเสียใจมากเพราะการจากไปของบุตรสุดที่รักของเขา ถูกความเศร้าโศกเพราะบุตรเข้าครอบงำจิตอย่างรุนแรง ถึงกับไม่รับประทานอาหารเป็นเวลา ๗ วัน

พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงพระมหากรุณา ทรงทราบเรื่องนี้ เมื่อจะทรงอนุเคราะห์อุบาสกผู้นี้ จึงได้เสด็จไปยังเรือนของเขา แล้วได้ตรัสพระสูตรนี้ เพื่อบรรเทาความเศร้าโศกของเขา

เพราะเหตุที่ความเศร้าโศกที่มั่งแมงใจ ทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับ เหมือนคนที่ถูกลูกศรหรือเกาทัณฑ์ปักอกอยู่ ดังนั้น เพื่อถอนลูกศรคือความเศร้าโศกเช่นนี้ พระสูตรนี้จึงชื่อว่า “สัลลสูตร”

ขอเชิญท่านสาธุชนทั้งหลาย สดับพระสูตรนี้ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานไว้ จากเสียงสวดของพระสงฆ์พุทธสาวก ดังต่อไปนี้

หมายเหตุ ก่อนที่พระสงฆ์จะสวดธรรมบรรยายในพระสูตรนี้ ถ้ามีพระสงฆ์หรือท่านที่สามารถอ่านหรือประกาศความเป็นมาของพระสูตรนี้ได้กล่าวไว้ข้างต้นให้ผู้ร่วมงานได้ทราบก่อน ก็จะได้มาก

ตอนที่หนึ่ง (จบที่หนึ่ง)

๑. อนิมิตตมณฑลวาทัง มจฺจานัง อิทฺ ชีวิตัง
กสิรณฺจ ปรีตฺตณฺจ ตณฺจ ทุกฺเขน สณฺณุตฺ.
ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ไม่มีเครื่องหมาย, ใครๆ
รู้ไม่ได้ว่าเมื่อไรจะแตกดับ, ทั้งลำบากทั้งน้อย, ทั้งประกอบด้วย
ทุกข์.
๒. น หิ โส อูปกุกฺโกม อตฺถิ เยน ชาตานิ มียฺเยเร
ชรฺมปิ ปตฺวา มรณัง เอวฺชฺชมา หิ ปาณินฺ.
ด้วยว่า สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว, จะไม่ตายด้วยความ
พยายามอันใด, ความพยายามอันนั้นไม่มีเลย, แม้จะอยู่ได้ถึงชรา
ก็ต้องตาย, เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา.
๓. ผลานมิว ปกุกานัง ปาโต ปตฺนโต ภยํ
เอวํ ชาตานิ มจฺจานัง นิจฺจํ มรณโต ภยํ.

ผลไม้สุกงอมแล้วเชื่อว่ายอมมีภัย, เพราะจะต้องร่วงหล่น
ลงไปในเวลาเช้า ฉันทิด, สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้วเชื่อว่ายอมมีภัย,
เพราะจะต้องตายแน่นอน ฉันทัน.

๔. ยถาปี กุมภการสุส กตา มตุติกภาษา
สพฺเพ เกทปริยบุตรา เอว มจฺจาน ชีวิตํ.

ภาษาชนิดที่นายช่างหม้อทำแล้วทุกชนิด, มีความแตก
เป็นที่สุด แม้ฉันทิด, ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันทัน.

๕. ทหฺรา จ มหฺนฺตา จ เย พาลา เย จ ปญฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจฺวสฺ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจฺปฺรายนาติ.

ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่, ทั้งคนเขลาทั้งคนฉลาด, ล้วนไปสู่
อำนาจของความตายทั้งสิ้น, มีความตายรออยู่เบื้องหน้าด้วยกัน
หมดทุกคน, ดังนี้แล.

ตอนที่สอง (จบที่สอง)

๖. เตสฺ มจฺจฺปุเรตานํ คจฺฉตฺ ปรโลกโต
น ปิตา ตายเต ปุตุตฺ ณาตี วา ปน ณาตเก.

เมื่อสัตว์เหล่านั้นถูกความตายครอบงำแล้ว, ต้องไปปรโลก,
บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้, หรือพวกญาติจะป้องกันพวกญาติ
ไว้ก็ไม่ได้.

๗. เปกขัตติ เยว ฌาตีนิ ปสส ลาลปฺปติ ปุถุ
เอกเมโก ว มจฺจนํ โควชฺโฌม วิย นียฺยติ.

ท่านจงดูเถิด, เมื่อหมัญชาติของคนทั้งหลายผู้จะต้องตาย, กำลังแลดูรำพันอยู่โดยประการต่างๆ, คนผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกความตายนำไป, เหมือนโคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปตัวเดียว ฉะนั้น.

๘. เอวมพฺภาหโต โลโก มจฺจุนา จ ชราย จ
ตสฺมา ธีรา น โสจฺนติ วิทฺตฺวา โลกปริยาโย.

ความแก่และความตาย, กำจัดสัตว์โลกอยู่อย่างนี้, เพราะเหตุนั้น, นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้ว, ย่อมไม่เศร้าโศก.

๙. ยสฺมา มคฺคํ น ชานาติ อาคตสฺส คตสฺส วา
อุโภ อนฺเต อสมฺปสฺสํ นิรตฺถํ ปริเทวติ.

ท่านย่อมไม่รู้ทางของเขา, ผู้มาแล้ว (สู่โลกนี้) หรือผู้ไปแล้ว (สู่โลกหน้า), ไม่เห็นที่สุดทั้งสองอย่าง, ถึงจะคร่ำครวญไป ก็ไร้ประโยชน์.

๑๐. ปริเทวมาโน เจ กิณฺจิ อตฺถํ อุทพฺพเห
สมฺมุโพทฺห หีสมตฺตานํ กยฺริ เจนํ วิจกฺขโณติ

หากว่าผู้คร่ำครวญหลงเบียดเบียนตนอยู่, จะยังประโยชน์อะไรๆ ให้เกิดขึ้นได้แล้ว, บัณฑิตผู้เห็นแจ้งก็พึงกระทำความคร่ำครวญนั้น, ดังนี้แล.

ตอนที่สาม (จบที่สาม)

๑๑. น หิ รุณฺเณน โสเกน สนฺตี ปโปโปติ เจตโส
ภิกฺขุสฺสสุปฺปชฺชเต ทุกฺขํ สรีริ จุพฺพลฺลติ.

เพราะว่า, บุคคลจะถึงความสงบใจได้, เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่, ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น, และ ร่างกายของผู้นั้นก็ย่อมชুবชืด.

๑๒. กิโส วิวณฺโณ ภวติ หีสฺมตฺตานมตฺตนา
น เตน เปตา ปาเลนฺติ นิริตฺตา ปริเทวนา.

บุคคลผู้เบียดเบียนตนเอง ย่อมเป็นผู้ชুবผอม, มีหน้าตา เศร้าหมอง, จนทั้งหลายผู้ตายไปแล้ว, ย่อมรักษาตนไม่ได้ด้วยความรำพันนั้น, การคร่ำครวญรำพันไร้ประโยชน์.

๑๓. โสกมปฺปชฺหิ ชนฺตุ ภิกฺขุโย ทุกฺขํ นิกจฺจติ
อนฺตฺตุนฺนโต กาลกตฺติ โสกสฺส วสฺมนฺวคฺค.

คนผู้ละห้อยหาถึงผู้ตายไปแล้ว, ยังละความเศร้าโศกไม่ได้, ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก, ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น.

๑๔. อญฺเณปี ปสฺส คมิเน ยถากมฺมุเป เณ
มจฺจุโน วสฺมาคมฺม ผนฺทฺนฺตฺวิธ ปาณิโน.

ท่านจงดูคนแม่เหล่านี้น, ผู้เตรียมจะดำเนินไปตามขลากรรม, (และ) สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้, ผู้มาถึงอำนาจแห่งความตายแล้ว, กำลังพากันดิ้นรนอยู่ที่เดียว,

๑๕. เยน เยน หิ มลฺลนฺติ ตโต ตํ โหติ อญฺญา
 เอตาทิส วิณาโว ปสฺส โลกสฺส ปริยายนฺติ.

ก็ชนทั้งหลายย่อมคิดเห็นด้วยอาการใด ๆ, อาการนั้น ๆ
 ย่อมแปรเป็นอย่างอื่นไปในภายหลัง, ความพลัดพรากจากกันเช่น
 นี้ย่อมมีได้, ท่านจงดูสภาพแห่งโลกเอาเถิด, ดังนี้แล.

ตอนที่สี่ (จบที่สี่)

๑๖. อปี วสฺสสตํ ชีเว ภิกฺขุโย วา ปน มาณโว
 ญาติสงฺฆา วิณา โหติ ชหาติ อิท ชีวิตํ.

มนุษย์แม้จะพึงเป็นอยู่ร้อยปีหรือยิ่งกว่านั้น, ก็ต้องพลัด
 พรากจากหมู่ญาติ, ต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้.

๑๗. ตสฺมา อรฺหโต สุตฺวา วินยฺยุ ปรีเทวิตํ
 เปตํ กาลกตํ ทิตฺวา เนโส ลพฺภา มยา อิติ.

เพราะเหตุนั้น, บุคคลพึงคำสอน (เช่นนี้) ของพระอรหันต์
 แล้ว, เห็นคนผู้ล่วงลับทำกาละแล้ว, กำหนดรู้อยู่ว่า, บุคคลผู้
 ล่วงลับทำกาละแล้วนั้น, เราไม่พึงหวังได้ว่า จงเป็นอยู่อีกเถิด,
 ดังนี้แล้ว พึงกำจัดความความรำพันเสีย.

๑๘. ยถา สรณฺมาทิตฺตํ วารินา ปรีนิพฺพเย
 เอวมฺปิ ชีโร สปฺปญฺโญ ปญฺทิตโต กุสโล นโร
 จิปฺปมฺปฺปตฺตํ โสภํ วาโต ตฺถลฺลํ ฐสเย.

บุคคลพึงดับไฟที่ไหม้ลูกกลมไปด้วยน้ำ ฉนฺใด, นรชนผู้
 เป็นนักปราชญ์มีปัญญาเฉลียวฉลาด, พึงกำจัดความเศร้าโศกที่

เกิดขึ้นเสียโดยฉับพลัน ฉะนั้น, เหมือนลมพัดนุ่นฉะนั้น.

๑๙. ปรีเทว ปชปฺปญจ โทมนสุสญจ อตุตโน
อตุตโน สุขเมसानิ อพฺพุเพห สลฺลมสตุตโน.

คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตน, พึ่งกำจัดความรำพัน,
ความทะยานอยากและความโหมนั้สของตนเสีย, พึ่งถอนลูกศร
คือกิเลสของตนเสีย.

๒๐. อพฺพุพฺพหสลฺโล อสิโต สนฺตี ปปฺปยุย เจตฺโส
สพฺพิ โสกํ อติกกฺกนฺโต อโสโก โหติ นิพฺพุโตติ.

บุคคลเช่นนั้นผู้ถอนลูกศรคือกิเลสได้แล้ว, อันค้นหาและ
ทิวี่ไม่อาศัยแล้ว, พึ่งถึงความสงบใจ, ย่อมก้าวล่วงความเศร้าโศก
ได้ทั้งหมด, เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศก เขือกเย็น, ดังนี้แล.

(พ.ศ. ๒๕/๓๘๐/๔๔๓-๔๔๕)

พระธรรมเทศนา

“การเตรียมตัวก่อนตาย”

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิสิตร จิตตธมฺมโณ ป.ธ. ๙, คณ.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

แสดงในการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษ์กษิณานุปทาน

อุทิศถวาย

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๙

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลพระ
 ชนมสุขทุกประการ จงมีแต่สมเด็จเจ้าพระปรมินทรมหามหาราช
 ธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนา ใน
 มรณสติถา พรรณนาประโยชน์ของการระลึกถึงความตาย ตาม
 หลักพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญา
 บารมี ถ้ำรับพระราชทานถวายวิสัยนาไป มิได้ต้องตามโฆหาร
 อรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทหนึ่งบทใดก็ดี ขอเดชะ
 พระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมาผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)
 สพุเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณฺนตํ หิ ชีวิตํ
 ยถากมฺมํ คมฺิสฺสนฺติ ปุณฺณปาปผลฺลุปฺภาติ.

บัดนี้ จักถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนา ในมรณสติถา
 ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาแด่พระ
 ราชกุศลทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จเจ้าพระบรมบพิตรพระราช
 สมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 อุทิศเป็นทิพยสมบัติถวายแด่สมเด็จเจ้าพระศรีนครินทร์บรมราช
 ชนนี ซึ่งเสด็จสวรรคตไปแล้วนั้น โดยทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 อันยิ่งใหญ่ ทรงอุทิศถวายทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดมา
 นับตั้งแต่วันที่สมเด็จเจ้าพระบรมราชชนนีเสด็จสวรรคตเป็นต้นมา

จนถึงวันนี้ โดยทรงกำหนดพระราชทานเพลิงพระบรมศพ ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ศกนี้ นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังทรงเปิดโอกาสให้พระบรมวงศานุวงศ์ พระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ และพสกนิกรทั้งปวงในพระราชอาณาจักร ได้ร่วมเป็นเจ้าของอีกด้วย อย่างในวันนี้ คณะเจ้าภาพประกอบด้วยราชสกุลเทพหัสดิน ราชสกุลอิสรานุรักษ์ ปาลกะวงศ์ และเสนีวงศ์ พร้อมด้วยราชสกุลมาลากุล นับว่าเป็นพระจริยวัตรอันประเสริฐ ควรแก่การอนุโมทนาของเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง นำความประทับใจและความจงรักภักดีมาแก่พสกนิกร ผู้ได้รับทราบและได้มีโอกาสร่วมบำเพ็ญกุศล แสดงความจงรักภักดีอย่างหาที่สุดมิได้

สมเด็จพระบรมบพิตร ทรงมีพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ทรงปฏิการะสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมราชชนนี ด้วยพระหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยกตัญญู และบูชาพระคุณด้วยกตเวทิตาธรรม นับเป็นอุดมมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแห่งชีวิตอย่างมากประการหนึ่ง ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมงคลคาถา ข้อที่ ๑๑ ว่า มาตาปีตุ อุปฎฺฐานิ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ แปลว่า “การบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นมงคลอย่างสูงสุดประการหนึ่ง” เพราะว่าการแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อมารดาบิดานี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุตรธิดาที่พ่อแม่เลี้ยงดูมาแล้วพึงตอบแทนท่านด้วยวิธี ๕ ประการ คือ

๑. เมื่อท่านเลี้ยงมาแล้วก็เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยเหลือการงานของท่านมิให้เดือดร้อน

๓. คำรวงศ์ตระกูลของท่านไว้ คือ รักษาชื่อเสียงความดีของตระกูลไว้มิให้เสื่อม

๔. รักษาทรัพย์มรดกที่ท่านมอบไว้ให้ มิให้เสียหาย

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

ผู้ใดตอบแทนคุณบิดามารดาของตนด้วยวิธีทั้ง ๕ ประการดังกล่าวมานี้ ถือว่ามีความกตัญญูกตเวที ย่อมประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิตได้มาก เพราะการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นมงคล

การที่สมเด็จพระบรมบพิตรได้ทรงแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อสมเด็จพระบรมราชชนนี อย่างสูงยิ่งตลอดมาจนถึงแม้ในโอกาสที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ยังเสด็จมาบำเพ็ญพระราชกุศล คือ ทาน ศีล และภาวนา เป็นเอนกประการ และทรงถวายจตุปัจจัยไทยธรรม เป็นกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงพระศาสนา เป็นการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ก็เชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐ แก่พสกนิกรผู้จงรักภักดีจะได้ดำเนินตาม เหมือนอย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติต่อพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพุทธบิดา ในขณะที่ทรงพระประชวรจนถึงทรงจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา ให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างสมพระเกียรติยิ่ง

ความขื่อนี้กล่าวไว้ในพระปฐมสมโพธิกถา ซึ่งขอพระราชทานนำมากล่าวไว้ในที่นี้โดยสังเขปว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ในพรรษาที่ ๕ นับแต่การตรัสรู้ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงพระประชวรหนัก ไม่มีใครที่จะช่วยบรรเทาทุกข์เวทนาให้เบาบางลงได้ พระองค์บรรทมเหนือ

พระแท่นที่บรรทม พลังทรงระลึกถึงพระบรมศาสดา อัคร-
 ปิโยรสว่า ถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาทรงลูบศีรษะข้าพเจ้า
 ได้พระนันทะและพระอานนท์ลูบศีรษะกายข้าพเจ้าทั้งสองข้าง พระ
 ราहुลลูบปฤษฎางค์ ทุกขเวทนาก็อาจบรรเทาได้เป็นแน่

ในสมัยนั้น พระพุทธองค์ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง
 ก็ทรงเห็นพระพุทธรูปบิดาทรงพระประจวรหนัก กำลังทรงระลึกถึง
 พระองค์อยู่ และทรงหวังการเสด็จไปเยี่ยมของตถาคตอยู่ และ
 ทรงทราบถึงอุปนิสัยของพระพุทธรูปบิดาในการบรรลुพระอรหันต์
 หลังจากที่พระองค์ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี และ
 พระอนาคามี ตามลำดับ ด้วยการได้ทรงสดับพระธรรมเทศนา
 ของพระพุทธองค์ ๓ ครั้งมาก่อนแล้ว จึงทรงนำพระภิกษุสงฆ์
 องค์อรหันต์จำนวนมากไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ แล้วเสด็จเข้าไปยัง
 พระบรมมหาราชวัง ไปยังพระแท่นบรรทมของพระเจ้าสุทโธทนะ
 ได้ทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวา ทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่า
 “ตถาคตบำเพ็ญบารมีมานานถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ก็เพื่อจะ
 ไปรดสัตว์โลก แม้จะลูบพระเศียรเกล้าแห่งพระปฤษฎางค์ (ท้าย
 ทอย) ด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา ในบัดนี้ ขอให้ทุกขเวทนาในพระ
 เศียรของพระพุทธรูปบิดาจงอันตรธานไป” เมื่อทรงอธิษฐานแล้ว ก็
 ทรงลูบพระเศียรเกล้าพระพุทธรูปบิดา ความทุกขเวทนาในพระเศียร
 เกล้าของพระเจ้าสุทโธทนะก็บรรเทาระงับดับสูญไป ต่อจากนั้น
 ก็มีพระอานนท์ พระนันทะ และพระราहुล ได้ตั้งสัตยาธิษฐานให้
 พระโรคาพาธของพระบรมกษัตริย์หายไป ในที่สุด ทุกขเวทนา
 ทั้งปวงของพระเจ้าสุทโธทนะก็อันตรธานไปสิ้น ต่อจากนั้น พระ

พุทธองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธบิดา ให้ทรงเห็นความไม่เที่ยงแห่งสังขารที่มีความตายเป็นธรรมดาเป็นต้นจบลงด้วยอริยสัจ ๔ ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงบรรลुพระอรหันต์ แล้วทรงทูลลานิพพานต่อพระพุทธองค์

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดาในวันนั้น โดยครั้งแรกทรงลुบพระเศียรเกล้าแห่งพระพุทธบิดาด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา แล้วทรงหลั่งน้ำสุคนธสวารีลงบนพระสรีระของพระพุทธบิดา โดยมีพระสารีบุตรช่วยหลั่งน้ำสุคนธโรทกเช่นกัน แล้วพระองค์ทรงลुบพระเศียรของพระพุทธบิดา พลังตรัสกะพระสารีบุตรว่า “ดูก่อนสารีบุตร ท่านจงดูพระพุทธบิดา ผู้ใดประพฤตินอกสุจริตและมีจิตปรารถนาโพธิภูมิบารมีญาณใดๆ ก็จงอุตสาหกรรมอภีบาลบำรุงเลี้ยงมารดาบิดา ก็อาจสำเร็จมโนรถปรารถนาทุกสิ่งทุกประการได้” เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงยกพระบรมศพแห่งพระพุทธบิดาลงในหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหีบแก้วด้วยพระองค์เองอัญเชิญไปยังสถานที่ถวายพระเพลิง แล้วทรงกระทำฌาปนกิจพระบรมศพพระพุทธบิดาก่อนคนทั้งปวง ต่อจากนั้นก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับความไม่เที่ยงแห่งชีวิต สังขาร เป็นต้น เพื่อระงับความโศกแห่งมหาชน ทำให้มีผู้บรรลุมรรคผลเป็นอันมาก นับเป็นแบบอย่างทีประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติพระพุทธบิดาเช่นนี้ ทำนองเดียวกับที่พระบรมมพิตรได้ทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีในครั้งนี้ นับเป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง

สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ทรงเป็นแม่ที่สง่า ทรงเป็นยาที่สูงส่ง เปี่ยมด้วยพระบุญญาธิการ พระคุณธรรม พระปณิธาน และพระอัจฉริยภาพ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นได้อย่างครบถ้วน สมกับที่พระองค์เป็นพุทธศาสนิกชนผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา แม้จะย่างเข้าสู่วัยชรามาแล้ว แต่ก็ยังทรงเบิกบานและทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชนชาวไทยอย่างมหาศาล โดยเฉพาะประชาชนที่ทุกข์ยากเดือดร้อนในชนบทและชาวเขาเผ่าต่างๆ ในพระราชอาณาจักร ยากที่จะหากุลสตรีคนใด ซึ่งมีชาติกำเนิดอย่างสามัญชนจะทำได้เช่นพระองค์ พระองค์ทรงปฏิบัติธรรมเป็นอาจิม มีพระจริยวัตรงดงามเป็นที่ประทับใจของทุกคนที่เข้าใกล้ ทั้งสนพระทัยในการเจริญภาวนามาตั้งแต่ มัชฌิมวัย พร้อมทั้งส่งเสริมพระพุทธศาสนาอันเป็นพระศาสนาประจำชาติไทย ทุกทางเท่าที่จะทรงกระทำได้ พระองค์ยังทรงมีพระชนมายุอยู่นานเพียงไร ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อปวงชนประเทศชาติและพระพุทธศาสนามากเพียงนั้น

แม้สมเด็จพระเจ้าจะเสด็จสวรรคตไปแล้ว แต่พระเกียรติยศชื่อเสียงและพระคุณของพระองค์ยังปรากฏอยู่ หาได้สูญไปพร้อมกับการจากไปของพระองค์ไม่ สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“รูปํ ชีรติ มจฺจํ นามโศตฺตํ น ชีรติ

แปลว่า *สรีระร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมดับเสื่อมสลายไปได้ แต่ชื่อเสียงคุณความดีวงศ์ตระกูลหาเสื่อมไปด้วยไม่”*

พระองค์ทรงทราบแน่ชัดว่า ทุกคนต้องตาย ไม่มีใครล่วงพ้นความตายไปได้ และทุกคนย่อมได้รับผลของบุญและบาปที่ตน

ทำให้ ดังนั้น พระองค์จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตลอดมาจนถึง เวลาสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ สมดังพระบาลีพุทธพจน์ จากคัมภีร์ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ที่ยกไว้ในเบื้องต้นแห่งพระธรรมเทศนา นี้ว่า

“สพฺเพ สตฺตา มริตฺสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ
 ยถากมฺมํ คมิตฺสฺสนฺติ ปุณฺณปาปผลฺลุปฺภา.

ความว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจักตายเพราะชีวิตมีความ
 ตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายผู้ได้รับผลแห่งบุญ
 และบาปจักไปตามกรรม”

(ถ.ส. ๑๕/๔๐๑/๑๔๒)

พระบาลีพุทธพจน์ข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นชัดว่า ผู้ที่ขังอยู่ใน โลกที่เรียกกันว่า “สัตว์” นั้น ไม่ว่าจะเกิดอยู่ในภพใดภูมิใด ไม่ว่าจะ เป็นเทพ เป็นมนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้อง ตายทั้งสิ้น ที่สุดของชีวิตก็คือความตาย แม้จะมีชีวิตยืนไปก็คงไม่ เกิน ๑๐๐ ปี แม้ยืนไปก็ไม่มากนัก จักต้องถึงความตายเพราะ ชราโดยแท้ เมื่อตายแล้วถ้ายังมีกิเลสอยู่ก็ต้องไปตามกรรมที่ตน ทำไว้ คือทำกรรมดีก็ต้องได้รับผลดี ทำกรรมชั่วก็ต้องได้รับผล ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงหนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ สมด้วยพระบาลีที่ พระบรมครูตรัสยืนยันถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นไปตามกรรม ดังปรากฏในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า

“คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนฺติ นิรยํ ปาปกมฺมิโน
 สคฺคํ สุกฺติโน ยนฺติ ปรีนิพฺพนฺติ อนาสวา.

แปลว่า สัตว์บางพวกเกิดในครรภ์มารดา ผู้ที่ทำความชั่ว
ไปยังนรก ผู้ที่ทำความดีไว้ไปสวรรค์ ส่วนท่านที่
หมดกิเลสแล้วย่อมนิพพาน”

(พ.ธ. ๒๕/๑๕/๓๑)

นี่คือพระคำรัสยืนยันของพระพุทธเจ้าว่า การเวียนว่ายตายเกิดมีจริง นรกสวรรค์มีจริง นิพพานมีจริง ไม่ใช่ตายแล้วสูญอย่างที่บางคนเข้าใจกัน คือถ้ามีกิเลสอยู่ก็ต้องเกิดอีก ถ้าหมดกิเลสก็เข้าสู่นิพพาน สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่นั้น ถ้าทำความดีไว้พอประมาณก็กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ถ้าทำความดีไว้มากก็ไปเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่ถ้าทำความชั่วไว้มากก็ไปเกิดในอบายภูมิ เช่น เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหรือเกิดในนรก เป็นต้น ท่านที่หมดกิเลสแล้ว คือพระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อสิ้นชีพแล้วก็เข้าสู่พระนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดให้ต้องทุกข์ยากอยู่อีก ส่วนผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่เช่นมนุษย์ทั้งหลายนี้ เมื่อตายไปแล้วก็เกิดอีก แม้ไม่อยากจะเกิดอีกก็ต้องเกิด แม้ไม่เชื่อว่าการเกิดมีจริงก็ยังคงเกิด เพราะเหตุให้เกิดคือกิเลสยังมีอยู่ แต่จะไปเกิดเป็นอะไรและอยู่ที่ใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับแรงเหวี่ยงแห่งกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนทำไว้ นี่คือกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงแสดงไว้

ทุกคนต้องตาย ไม่มีใครเลยที่จะเกิดมาแล้วไม่ตาย แต่บางคนตายดี บางคนตายไม่ดี บางคนก่อนตายมีความสุข บางคนมีแต่ความทุกข์ บางคนตายแล้วทิ้งความทุกข์ยากไว้แก่ลูกหลานและบ้านเมือง บางคนตายแล้วทิ้งความเจริญและแบบอย่าง

อันดีไว้ให้แก่ลูกหลานและประเทศชาติบ้านเมือง เช่น สมเด็จพระเจ้าเป็นตัวอย่าง แม้พระองค์จะสวรรคตไปแล้ว แต่ก็ยังทรงทิ้งผลงานอันมีค่า ความสงบสุข และความอภัยไว้แก่ประชาชนชาวไทยและบ้านเมือง นับว่าประเสริฐแท้

ในฐานะที่เกิดมาเป็นพระพุทธศาสนิกชนนั้น คนเราควรเตรียมตัวก่อนตายอย่างไรบ้าง คือตายอย่างไรจึงจะเป็นการตายที่เรียกว่าตายดี เตรียมตัวก่อนตายนั้น เตรียมอย่างไร

คนที่ทำงานหรือไปไหนมาไหน จะต้องเตรียมตัวก่อน ผู้ที่เตรียมตัวไว้ก่อนนั้นย่อมทำงานไม่บกพร่องและไม่เสียหาย ข้อนี้นั้นใด อันชีวิตของทุกคนย่อมต้องตายอย่างแน่นอน ถ้าคนเราได้เตรียมตัวไว้ก่อน ก็ย่อมประเสริฐกว่าคนที่ไม่ได้เตรียมตัวตายแน่นอน ข้อนี้นั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เกี่ยวกับความตายนี้ คนที่ไม่เข้าใจคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชัดเจนก็อาจจะกลัวตาย ไม่อยากให้พูดถึงเรื่องความตาย กลัวอายุสั้น ทำใจให้หดหู่ ไม่เพลิดเพลिन จะเป็นกลางต่อชีวิตคนที่พูดหรือคิดอย่างนี้คือคนที่หันหลังให้แก่ความจริงของชีวิต คัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะความตายนี้ใครจะพูดหรือไม่พูด ใครจะคิดหรือไม่คิด ก็ตายเหมือนกันหมดทุกคน ไม่มีเหลือสักคนเดียว แต่คนที่พูดแล้วไม่มัวเมาประมาทในชีวิต ย่อมได้รับกำไรกว่าคนมัวเมาประมาทและกลัวตาย ส่วนคนที่ประมาทแล้วไม่เร่งทำความดี ปล่อยให้ชีวิตตกอยู่ในกามคุณ อบายมุข และโทษทุกข์ต่างๆ ซึ่งต่างจากคนที่คิดถึงความตายแล้วไม่กลัว แต่เร่งทำความดี เพื่อประโยชน์แก่ตน แก่ครอบครัว

สังคมและประเทศชาติ ให้มากเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่ตนยังมีชีวิตและพอจะสั่งสมความดีได้อยู่

การระลึกถึงความตายมีประโยชน์มาก และเป็นกรรณฐานบทหนึ่งที่เรียกว่า “มรณสติ” จะทำตนไม่ให้เกิดความกลัวตาย มีจิตสงบและเบิกบาน ดังคำกลอนที่ว่า “คิดถึงความตายสบายนัก มันหักรึกหักหลงในสงสาร” ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์จึงตรัสสอนให้ทุกคนพิจารณาความจริงของชีวิต ๕ ประการทุกวันเนืองๆ ว่า “เรามีความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้ เราจำต้องพลัดพรากจากบุคคลและสิ่งของที่รักที่ชอบใจทั้งสิ้น เรามีกรรมเป็นของของตน เราทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว” ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้มัวเมาในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิต ไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อต้องพบกับความพลัดพราก และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรมว่าใครทำดีต้องได้ดี ใครทำชั่วต้องได้ชั่ว เมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว ทุกคนต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ แม้แต่ชีวิตก็ต้องทิ้งไป นำอะไรไปไม่ได้ นอกจากบุญและบาปที่ทำไว้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง ท่านจึงกล่าวไว้ว่า ชีวิตนี้มีปริศนาธรรมบอกให้ทราบอยู่ ๒ ตอน คือ

๑. เด็กเกิดใหม่มือจะกำ

๒. คนตอนตายมือจะแบออก

ปริศนาธรรมนี้ คนไทยโบราณได้ออกมาว่า เด็กเกิดใหม่ที่มือกำนั้น เหมือนเด็กนั้นจะบอกคนทั้งหลายที่รู้เห็นให้ทราบว่า “ถ้าฉันโตขึ้นนะ ฉันจะเก็บทรัพย์สมบัติเกียรติยศชื่อเสียงให้เป็น

ของฉันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้” จึงกำมือให้ดู บางทีก็ชูขึ้นเหมือนจะบอกว่าข้านี้เอาแน่ แต่เมื่อคนตอนตายมีจะแบออกเห็นได้ชัดเมื่อเวลามีการรดน้ำศพ ศพนั้นนอนนิ่งพร้อมกับแบมือออกมา เหมือนกับจะบอกคนทั้งหลายให้ทราบ ว่า “ดูฉันเองก็แล้วกัน ฉันทิ้งไว้หมดแล้ว ไม่ได้ทำอะไรติดตัวไปได้เลย ท่านทั้งหลายก็เหมือนกัน อย่าโลภโมโหสัน อย่าทะเลาะเบาะแว้งแย่งชิงกันนักเลย” มาคนเดียวก็ไปคนเดียว มามือเปล่าก็ไปมือเปล่า เหมือนอย่างกำกลอนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทหนึ่งว่า

*เมื่อเข้ามา มีอะไร มาด้วยเจ้า เจ้าจะเอา แต่สุข สนุกใจ
เข้ามามือเปล่า เจ้าจะ เอาอะไร เจ้าก็ไป มือเปล่า เหมือนเข้ามา*

เพราะฉะนั้น ควรเตรียมตัวเสียก่อนตาย จึงจะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ในเรื่องนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทธสิริมหาเถร) เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดโสมนัสวิหาร ซึ่งเป็นพระมหาเถระนักกรรมฐานที่มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อจะตาย อย่าหลับตาตาย ให้ลืมตาตาย

อย่าตายในสมมติ ให้ตายนอกสมมติ

ชิงออกตัวเสียก่อน อย่าให้ความตายมาถึงก่อน

ถ้าตายอย่างนี้ ชื่อว่าเตรียมตัวไว้เพื่อความตายด้วยดี”

คำสอนเรื่องความตายเช่นนี้ เป็นการสอนให้เข้าสู่หลักแห่งการปฏิบัติภาวนาจนถึงขั้นปรมัตถ์ขั้นปล่อยวาง

ข้อที่ว่า “เมื่อจะตาย อย่าให้หลับตาตาย ให้ลืมตาตาย” หมายความว่าอย่างไร? คือคนโดยปกติเมื่อตายก็หลับตาตาย แต่นี่ท่านสอนว่า “อย่าหลับตาตาย ให้ลืมตาตาย” ก็การตายแบบไหนที่ยังลืมตาดูอยู่ ก็ตายแบบคนทำความดี แม้ตายไปแล้วก็เชื่อว่ายังไม่ตาย เท่ากับลืมตาตาย เพราะคุณความดียังอยู่ แต่การตายแบบลืมตาดูตายนั้น ท่านอธิบายไว้ว่า ให้เลือกกรรมฐานที่ตนชอบ ใฝ่ใถ่ใคตหนึ่งมาภาวนา คือให้พิจารณาเลือกตรวจหากรรมฐานต่างๆ เช่น พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทเจ้า หรืออานาปานสติ การกำหนดลมหายใจเข้าออก หรือจะใช้ร่วมกันโดยภาวนาว่า พุท เมื่อหายใจเข้า และภาวนาว่า โธ เมื่อหายใจออก หรือมรณสติ พิจารณาความตายว่า มรณังฯ ตายๆ หรือวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยภาวนา พอง-ยุบ หรือ เกิด-ดับ ตามถนัด เมื่อเลือกกรรมฐานบทยกหนึ่งแล้ว ก็ให้ศึกษาเล่าเรียนให้รู้ชัด ใฝ่ใถ่ถึงกรรมฐานนั้นเป็นอารมณ์ จนใจสงบหรือปล่อยวางสิ่งทั้งปวงลงได้ มีสติอยู่ไม่หลงตายด้วยกรรมฐานนั้นๆ อย่างนี้แหละได้ชื่อว่าลืมตาตาย ไม่หลับตาตาย ผู้ตายด้วยสติไม่หลงอย่างนี้ พระพุทเจ้าตรัสสรรเสริญว่า มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า คือ มีโอกาสไปเกิดในสุคติภูมิแน่นอน

ในเรื่องนี้จะขอพระราชทานยกตัวอย่างให้เห็นชัด คือพระมหากษัตริย์ของไทยพระองค์หนึ่ง ในราชวงศ์จักรีนี้ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสร้าง ความมั่นคงไว้แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอันมาก พระองค์ทรงประสูติในวันเพ็ญมาหาปวารณาและสวรรคตในวันเพ็ญมาหาปวารณา

พระองค์ทรงชำนาญในด้านภาษาศาสตร์ ทรงแตกฉานในภาษาบาลีและพระไตรปิฎก ทรงชำนาญด้านกรรมฐาน เพราะเคยทรงผนวชอยู่นานถึง ๒๗ ปี ทรงชำนาญทั้งในด้านโหราศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และทรงมั่นคงในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเชื่อแน่ว่า ต้องสิ้นพระชนม์ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ วันมหาปวารณาออกพรรษา ตามประวัตินั้นแล้วว่า พระองค์ได้ตรัสสั่งให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (พัก) เข้าเฝ้าถึงที่บรรทม แล้วมีพระดำรัสตรัสเป็นภาษามคธให้พระยาศรีสุนทรโวหารจดบันทึก แล้วอัญเชิญไปอ่านในที่ชุมนุมสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ฯ อันเป็นภาษาบาลีที่เพราะมาก ซึ่งผู้ที่ไม่มีสติมั่นคงจะตรัสออกมาไม่ได้ในภาวะใกล้สิ้นใจ เช่นนี้ เริ่มด้วยการทรงสมาทานศีลด้วยพระองค์เองว่า “อิทานิมยา ปญจสุ สีสลสุ สัวราชินฺจัน กตฺ ความว่า บัดนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานรักษาสัจจะศีล” อีกตอนหนึ่ง พระองค์ตรัสเป็นภาษาบาลีที่กินใจนักปฏิบัติมากกว่า “นตฺเถตฺ โลกสมฺมึ ยํ อูปาทิยมานํ อนวชฺชํ อสฺส สิ่งใดสิ่งหนึ่งถ้าเข้าไปยึดมันไว้ จะไม่มีโทษนั้นไม่มีเลยในโลก” และในตอนสุดท้าย พระองค์ตรัสเป็นคำฉันท์ว่า

“อาตุรสมฺมิมฺปิ เม กาย จิตฺตํ น เหสุสตาตุํ
 เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสณานุกตฺติ กิร”.

(พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ)

ความว่า แม้เมื่อกายของข้าพเจ้ากระวนกระวายอยู่ แต่จิตของข้าพเจ้าจักไม่กระวนกระวายไปตามกาย ข้าพเจ้าจะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าปฏิบัติอยู่อย่างนี้.

ต่อจากนั้น พระองค์ก็ไม่ตรัสอะไรอีกเลย ทรงตั้งสติมั่นคงกำหนดกรรมฐานที่พระองค์เคยทรงบำเพ็ญมา กำกับด้วยบทภาวนापुतो เจริญอานาปานสติ ในสมัยนั้น เจ้าหญิงพระองค์หนึ่งซึ่งประทับนั่งอยู่ใกล้ๆ ได้ทรงสดับพระสุรเสียงของพระองค์ ทรงภาวนापुतो แล้วพระสุรเสียงที่ภาวนาค่อยแผ่วเบาลง คำว่า **พุท** หายไป ได้ยินแต่คำว่า **โธ-โธ-โธ** แล้วสวรรคตจากไปอย่างสงบ

อย่างนี้ท่านเรียกว่า ตายดี คือไม่หลับตาตาย แต่ลืมตาตายเพราะมีสติอยู่ตลอดเวลาแม้ใกล้จะสิ้นใจ ถ้าใครเป็นอย่างนี้ก็เชื่อมั่นได้ว่าไปสู่สุคติอย่างแน่นอน

ข้อต่อไปที่ว่า “อย่าตายในสมมติ ให้ตายนอกสมมติ จึงออกตัวเสียก่อน อย่าให้ทันความตายมาถึงก่อน”

ข้อนี้ท่านหมายถึงการถอนสมมติบัญญัติได้ในการเจริญวิปัสสนา เพราะเมื่อว่าโดยปรมัตต์แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตา สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ไม่มี จึงไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย เป็นเพียงแต่ขันธ์ อายตนะ ธาตุ มารวมตัวกันแล้วแตกแยกจากกันหรือดับไปเท่านั้น ที่สมมติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็เพราะมันมารวมตัวกัน หรือเพราะมีขันธ์ ๕ หรือธาตุ ๖ เมื่อก้าวโดยย่อแล้ว ก็เป็นเพียงแต่นามกับรูปเท่านั้น มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป ดังบทสวดภาวนาในการเจริญวิปัสสนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ) ตอนหนึ่งว่า “*เปล่า ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ขันธ์ ๕ มันเกิดขึ้น ขันธ์ ๕ มันทำลายไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง มันเป็น*

ทุกข์ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวใช้ตน ชั้น ๕ ต่างหาก ช่างมันเกิด” ให้พิจารณาจนอนัตตาปรากฏชัด แล้วอนัตตอุปลักขณ-
 ความเข้าไปยึดมั่นว่าเป็น สัตว์ บุคคล ถอนอึดตัญญู-
 ความถือว่าเป็นตัวตน ซึ่งเป็นความยึดมั่นที่ผิดเสีย ให้เห็นว่า
 ไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย ชั้น ๕ อายุตนะ ๖ หรือ
 ธาตุ ๖ ต่างหาก มันแก่ มันเจ็บ มันตาย ให้เห็นจริงอย่างนี้ ชื่อ
 ว่า ตายนอกสมมติ ไม่ตายในสมมติ ชื่อว่า จึงตัวออกตัวเสียก่อน
 ตาย

ถ้าเตรียมตัวเพื่อตายได้อย่างนี้ ชื่อว่าเตรียมตัวไว้เพื่อตาย
 ด้วยดี ก็จะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา จะ
 ทำให้เป็นคนเบากาย เบาใจ ในเมื่อปล่อยวางสิ่งทั้งปวงลงได้มาก
 ปล่อยวางได้มากเท่าใด ความสงบ ความเบากายเบาใจก็เกิดขึ้น
 มากเท่านั้น เพราะการยึดมั่นเป็นทุกข์ การปล่อยวางเสียได้เป็นสุข
 ดังคำกลอนที่ว่า

สิ่งทั้งปวงควรหรือจะถือมั่น เพราะว่ามันก่อนทุกข์มีสุขไหน
 ยึดมั่นมากทุกข์มากลำบากใจ ปล่อยวางได้เป็นสุขทุกคืนวัน

สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ทรงบำเพ็ญประโยชน์
 ไว้ในชาติและพระศาสนาเป็นเอนกประการ ทั้งอัตประโยชน์
 และปรหิตประโยชน์ ทรงยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงเห็น
 ความจริงแห่งชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อทรงย่างเข้าสู่วัยชรา
 ย่อมทรงเห็นชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทำให้พระองค์เห็นพระไตร
 ลักขณชัดเจนยิ่งขึ้น แม้จะเสด็จจากโลกนี้ สู่วสวรรค์ครุไร
 ก็ชื่อว่าเสด็จจากไปด้วยดี สมกับที่พระองค์ทรงยึดมั่นในพระพุทธ

ศาสนา

ด้วยอำนาจพระราชกุศลทั้งมวล ที่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญพระราชทานสมเด็จพระบรมราชชนนี ด้วยพระทัยกอปรด้วยกตัญญูกตเวทิตาคุณนี้ และด้วยอำนาจบุญกุศลทุกประการที่คณะเจ้าภาพอันประกอบด้วยราชสกุลเทพหัสดิน ราชสกุลอิศรางกูร ปาลกะวงศ์ และเสนีวงศ์ พร้อมด้วยราชสกุลมาลากุล ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศถวายในวันนี้ ของรวมกันเป็นพลวปัจจัย ดลบันดาลให้สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงหยั่งทราบด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่งแล้วทรงอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนา มัย ส่งผลดลบันดาลให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญในสรวงสวรรค์สัมปรายภพ สมดังพระราชปณิธานทุกประการ

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในมรณสติถา
ฉลองพระเดชพระคุณมา ก็ขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

หน้าว่าง

พระธรรมเทศนา

“ศรัทธาที่ถูกตั้ง”

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิสิตร จิตตมโน ป.ธ. ๙, คณ.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

แต่ง ณ สถาบันวิทยฐานะสายเสียงแห่งประเทศไทย
(ฝ่ายทอตทุกสถาบัน)

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๘

เล่ม ๑๘.๑๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)
 สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตาติ.

(ส.ส. ๑๕/๑๕๘/๕๐)

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสั่งสอนในพระพุทฺธศาสนา เรื่อง “ศรัทธาที่ถูกต้อง” เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาและเพิ่มพูนบุญกุศล แก่ท่านสาธุชนทั้งหลายผู้สนใจในการฟังธรรมและใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่เวลา ในวันธรรมสวนะที่เวียนมาถึงเข้าในวันนี้

การฟังธรรมนั้น เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนิกชน และจัดเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่ง โดยเฉพาะการฟังธรรมตามกาลอันสมควร อย่างในวันธรรมสวนะเช่นวันนี้ เพื่อให้มีโอกาสเพิ่มพูนบุญกุศลและก่อให้เกิดปัญญา ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง และในการแนะนำผู้อื่น ทั้งจะได้มีโอกาสตรวจตราดูตนเองทุกครั้งที่ได้ฟังธรรม แต่การฟังธรรมที่จะได้รับประโยชน์มากนั้น ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังจริงๆ และมุ่งเอาสาระประโยชน์ในการฟังมาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับตน

พระธรรมเทศนาที่จะนำมาแสดงในวันนี้ จะได้กล่าวถึงศรัทธาที่ถูกต้อง ตามหลักพุทฺธศาสนา ดังพระบาลีที่ได้ยกไว้ ณ เบื้องต้นพระธรรมเทศนานี้ว่า “สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา แปลความว่า ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ”

พระพุทฺธภาษิตข้างต้นนี้ พระพุทฺธเจ้าได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย เทวตาสังยุต ซึ่งได้ตรัสตอบปัญหาของเทวดาองค์หนึ่งที่มาทูลถามว่า

“อะไรหนอยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา
 อะไรหนอตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ
 อะไรหนอเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย
 อะไรหนอพวกโจรลักไปไม่ได้”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา
 ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ
 ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย
 บุญพวกโจรลักไปไม่ได้”

แต่ในวันนี้จะได้แสดงเฉพาะข้อ ๒ เท่านั้น คือ “*ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ*”

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ แต่ความเชื่อในพระพุทธศาสนา นั้น คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ใช่เชื่อมงายโดยไร้เหตุผล จึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ หรือให้สำเร็จประโยชน์ได้ คือคนที่มีศรัทธาตั้งมั่นแล้วย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน แต่ศรัทธาที่คลอนแคลนหรือศรัทธาเล็กน้อยในการทำสิ่งทั้งหลาย ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้ยากหรือไม่สำเร็จเลย เพราะทำด้วยความไม่ตั้งใจ หรือความลังเลใจ ขาดความเชื่อมั่น เช่น คนที่ไม่เชื่อเรื่องบุญบาปหรือไม่เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ยากที่จะละบาป บำเพ็ญบุญ และทำจิตใจของคนให้สะอาด

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อ ๔ ประการ คือ

๑. **กัมมสัทธา เชื่อกรรม** คือ เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาวว่าจะมาดลบันดาลชีวิตของคนให้เป็นอย่างไรอย่างนี้ แต่เชื่อว่าเราจะเสื่อมหรือจะเจริญ จะสุขหรือจะทุกข์ จะอายุสั้นหรืออายุยืน เป็นต้น เพราะกรรมที่เราทำไว้เอง

๒. **วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม** คือ เชื่อผลของกรรมว่า ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรมเหมือนคนปลูกพืชชนิดใดก็ย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นกรรมวาที คือ กล่าวยืนยันเรื่องกฎแห่งกรรม

๓. **กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน** คือ เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน จะต้องรับผิดชอบเสวยผลแห่งกรรมของตน เหมือนการรับประทานอาหาร ใครรับประทานคนนั้นก็อิม แต่จะให้คนที่ไม่รับประทานอิมด้วยไม่ได้ เพราะเขาไม่รับประทาน กรรมนี้ก็เหมือนกัน ใครทำไว้ก็ต้องได้รับเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์หาได้ไม่”

๔. **ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า** คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงนำมาแสดงนั้น ล้วนแต่ถูกต้องตามเป็นจริงทั้งสิ้น ไม่มีข้อใดผิดเพี้ยนเลยแม้แต่อย่างเดียว

เมื่อมีความเชื่อในข้อนี้ก็เป็เหตุให้เชื่ออีก ๓ อย่างข้างต้นด้วย เพราะเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ขึ้นมาทั้งหมด ศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้มีในบาลีพระไตรปิฎกเฉพาะข้อที่ ๔ เท่านั้น ส่วนอีก ๓ ข้อข้างต้นย่อรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด

การที่ท่านเพิ่มศรัทธาเข้าอีก ๓ ข้อข้างต้นนอกจากพระบาลีนั้น ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฎฐิ ๓ ประเภทของพวกที่ไม่เชื่อบุญบาป คือ กัมมสังฆา ตรงกันข้ามกับอกิริยติฎฐิ คือ เห็นว่า บาปบุญที่ใครทำไว้ก็ไม่เป็นอันทำ อันเป็นความเห็นที่ปฏิเสธกรรม กัมมวิปากสังฆา ตรงกันข้ามกับนัตถิกติฎฐิ คือ เห็นว่า บาปบุญไม่มี อันเป็นการปฏิเสธวิบาก ส่วนกัมมัสถตาสังฆา ตรงกันข้ามกับอเหตุกติฎฐิ คือ เห็นว่า เหตุของความดีความชั่วไม่มี คนจะได้ดีก็ได้ดีเอง คนจะได้ชั่วก็ได้ชั่วเอง อันเป็นการปฏิเสธทั้งกรรมและผลของกรรม

แต่ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา คือ ต้องมีปัญญากำกับ จึงจะเป็นศรัทธาที่มีเหตุผล และถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะเป็นศรัทธาที่มงายไร้เหตุผล แทนที่จะได้รับประโยชน์กลับได้รับผลเสีย ฉะนั้น ในพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสศรัทธาไว้ในที่ใด ในที่นั้นพระองค์จะตรัสปัญญาเอาไว้ด้วยเสมอ เช่น ในอินทรีย์ ๕ หรือ พละ ๕ ในเวสัชชกรณธรรม คือธรรมที่ทำให้กล้าหาญ ๕ และในสัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในชาติหน้า ๔ เป็นต้น แต่ศรัทธากับปัญญาต้องเท่ากัน คือสมดุลกัน ไม่มีอย่างใดอย่างหนึ่งยิ่งหย่อนกว่ากัน ถ้าศรัทธามากเกินไปถึงมงาย หรือถ้าปัญญา

มากไปก็มักฟุ้งซ่าน ขาดความมั่นคงหนักแน่น ถ้าบำเพ็ญสมาธิ หรือเจริญวิปัสสนาก็ไม่เป็นเหตุให้จิตสงบหรือจิตใจผ่องใสได้ เพราะใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา เช่น ผู้มีความรู้สูง ได้ปัญญาสูงๆ ศึกษาามากบางคน เมื่อมาฝึกจิตก็มักจะได้ผลช้าหรือไม่ได้ผลเลย เพราะมักใช้ปัญญาเหนือศรัทธาไป ฉะนั้น ศรัทธาที่ปรับสมดุลกับปัญญาจึงมีความสำคัญมาก ดังมีเรื่องบริวารของ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง

ตามประวัติของพระอัครสาวกทั้งสองกล่าวไว้ว่า เมื่อพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นอุปติสสปริพาชกและพระโมคคัลลานะในสมัยที่เป็นโกถิตปริพาชก พร้อมด้วยปริพาชกผู้เป็นบริวาร ๒๕๐ คนไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ได้ขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อท่านเหล่านั้นได้อุปสมบทแล้วก็ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบ บริวารของพระอัครสาวกทั้ง ๒ จำนวน ๒๕๐ คน ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทุกรูป เพราะสามารถปรับศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน ส่วนพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะยังไม่สำเร็จพระอรหันต์ในขณะนั้น ทั้งๆ ที่ท่านทั้ง ๒ ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันมาก่อนแล้ว เพราะเหตุที่ปัญญายังมากกว่าศรัทธาอยู่ ต่อเมื่อล่วงไปได้ ๗ วันนับแต่วันที่ได้อุปสมบท พระโมคคัลลานะก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรหลังจากที่ได้อุปสมบทแล้วได้ ๑๕ วัน จึงได้สำเร็จพระอรหันต์ เพราะสามารถปรับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้สมดุลกัน โดยเฉพาะปรับศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน เพราะผู้มีปัญญาอ่อน

ใช้ความใคร่ครวญมาก จึงต้องใช้เวลา ฉะนั้น ศรัทธากับปัญญา จึงต้องคู่กันอยู่เสมอ ไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากหรือน้อยกว่ากัน

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต้องเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วย ปัญญาเท่านั้น แม้จะสอนให้พุทธศาสนิกชนเชื่อในเรื่องบุญบาป และเรื่องนรกสวรรค์ แต่ไม่ใช่สอนเพื่อเอาสวรรค์เข้ามาล่อ หรือเพื่อเอานรกเข้ามาขู่ แต่สอนเพื่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและสอนเพื่อการเข้าถึงพระสัทธรรมเป็นสำคัญ เพราะอาศัยศรัทธาทำให้คนกล้าในการทำความดี หลีกหนีความชั่ว และพยายามทำใจของตนให้สะอาด ด้วยการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เพราะต้องประกอบด้วยปัญญาจึงเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ตั้งอยู่บนเหตุผล ไม่สอนให้เชื่อมงายอำนาจการใช้ปัญญาพิจารณาว่าจริงหรือไม่จริง มีคุณหรือมีโทษ มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์

การสอนไม่ให้ไม่เชื่อมงาย แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลนี้ คือ คำสอนที่ให้อิสระทางด้านความคิดแก่ผู้นับถือ ไม่บังคับเรื่องความเชื่อถือว่า ถ้าใครไม่เชื่อแล้วจะต้องตกนรกหมกไหม้อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับกฎทางวิทยาศาสตร์ในด้านความเชื่อถือ คำสอนเช่นนี้ ปรากฏเด่นชัดมากในกาลามสูตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เกสปุตต^๑สูตร อันเป็นพระสูตรที่นักปราชญ์ชาวตะวันตกพากันตั้งและกล่าวสรรเสริญมาก เพราะการให้อิสระภาพทางด้านความคิดหรือทางด้านความเชื่อเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของศาสนาทั้งหลายในโลก นอกจากพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาทราบว่า คำสอน

๑. พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๑๕ หน้า ๒๔๑-๔๕๖

เช่นนี้ไม่น่าปรากฏเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีกว่ามาแล้ว ในเมื่อมนุษย์ส่วนใหญ่ในโลกสมัยนั้นยังมกมายกับความเชื่อต่างๆ อยู่ และในเวลาทีวิทยาการสมัยใหม่ยังไม่เจริญอย่างในปัจจุบัน ทำให้พุทธศาสนิกชนพากันซาบซึ้งในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

กาลามสูตรนี้ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ แห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต ในบาลีเรียกว่า เกสปุตตสูตร แต่ชาวพุทธทั่วไปมักเรียกว่า กาลามสูตร เพราะพระพุทธรองค์ทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ เนื้อความโดยย่อของพระสูตรนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จจาริกไปในโกศลชนบท ได้บรรลุถึงนิคมของชาวกาลามะ ชื่อ เกสปุตตนิคม พวกชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมได้ทราบข่าวเสด็จ ก็ได้พากันมาเฝ้า แล้วได้กราบทูลแด่พระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้มีสมณพราหมณ์ (นักบวช) พวกหนึ่งมาถึงเกสปุตตนิคมนี้ แล้วได้กล่าวยกย่องคำสอนของตน แต่ได้ติเตียนดูหมิ่น เหยียบย่ำคำสอนของผู้อื่น ต่อมาก็ได้มีสมณพราหมณ์พวกอื่นอีกมาถึงเกสปุตตนิคมนี้ ได้กล่าวยกย่องคำสอนของตน แต่ติเตียน ดูหมิ่น เหยียบย่ำคำสอนของผู้อื่น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยเสียจริงๆ ว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านี้ ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ

พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย เพราะความสงสัยของท่านเกิดขึ้นในข้อที่ควรสงสัย แล้วพระองค์ได้ตรัสถึงข้อที่ไม่ควรด่วนตัดสินใจ เชื้อ ๑๐ ประการ คือ

๑. มา อนุสฺสวเนน	อย่าเพิ่งเชื่อถือโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมุปราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของ
แก่นำสืบๆ กันมา
๓. มา อิติกิราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฎกสมุปทานเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างตำรา
๕. มา ตกุกเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคาดคะเน หรือ
โดยอนุमानเอา
๗. มา อากการปริวิตกุกเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรึกเอาตาม
อาการที่ปรากฏ
๘. มา ทิฎฺฐินิซุฎมานกุกนุติยา	อย่าเพิ่งเชื่อโดยชอบใจว่า
ตรงกับความเห็นของตน
๙. มา ภพฺพุรฺอุปตาย	อย่าเพิ่งเชื่อว่าโดยคิดว่าผู้พูด
ควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุติ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยนับถือว่าพระ
รูปนี้เป็นครูของเรา

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อความแห่งพระสูตรนี้ต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องอธิบายลักษณะและความหมายของข้อความที่พระองค์ตรัสว่า อย่าเพิ่งเชื่อ ๑๐ ประการนี้เสียก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อความเข้าใจชัดสำหรับท่านสาธุชนทั้งหลาย

คำแปลข้อความของพระสูตรนี้ ในเรื่องไม่ให้เชื่อถือ ๑๐ ประการ มีสำนวนแปลของท่านผู้รู้ทั้งหลายแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย

น้อย บางท่านแปลว่า “อย่าเชื่อ.....” ซึ่งการแปลแบบนี้เป็นการแปลตามศัพท์เกินไป ทำให้แปลความหมายไปว่าอย่าเชื่อสิ่งเหล่านี้ แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนี้ หากแต่มุ่งไม่ให้เชื่อมมาย โดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เชื่อเลย บางท่านแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ.....” บางท่านแปลว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ.....” การแปล ๒ สำนวนหลังนี้ ถือว่าถูกต้องตามความเป็นจริงของพระสูตร แต่สำนวนที่ ๓ ที่แปลว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” เป็นสำนวนแปลที่กะทัดรัดและเข้าใจได้ง่ายกว่า

ข้อ ๑. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยฟังตามกันมา” คือ สิ่งใดก็ตามที่คนอื่นเล่าให้ฟัง หรือที่เขาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อย่าเพิ่งไปเชื่อเพราะเพียงแต่ฟังตามกันมา จนกว่าจะพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน

ข้อ ๒. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่ามาสืบ ๆ กันมา” คือ สิ่งใดก็ตามที่เชื่อถือกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่โบราณกาล ก็เชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะจริงหรือถูกต้องเสมอไป อย่าเพิ่งไปเชื่อถือเอาง่าย ๆ โดยขาดปัญญาพิจารณา

ข้อ ๓. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยตื่นข่าว” คือ ข่าวลือต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกี่ยวกับเหตุการณ์ สถานที่หรือบุคคล ย่อมมีทั้งถูกและผิด จึงไม่ควรตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่าย ๆ

ข้อ ๔. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างตำรา” คือ คัมภีร์หรือตำรา ไม่ว่าจะเป็ตำราของศาสนาหรือตำราด้านวิชาการต่าง ๆ ถ้ามีใครอ้างถึงก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะตำราอาจจะผิดได้ หรือคนอ้างก็อาจจะอ้างมาผิด ๆ ได้

ข้อ ๕. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง” คือ ความคิดถึงความจริงหาเหตุผลของคนเราอาจจะผิดได้ ไม่จริงเสมอไป อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงกล่าวคำหลักตรรกวิทยา เพราะไม่ใช่ความจริงที่ประจักษ์

ข้อ ๖. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยการคาดคะเน” คือ สิ่งใดก็ตามที่คิดคาดคะเนหรืออนุมานเอาว่าจะเกิดขึ้นหรือเป็นไปได้ แต่การอนุมานคือคาดคะเนเอานั้นอาจจะผิดได้ เพราะเพียงแต่คิดคะกำหนดเอา จึงไม่ควรปลงใจเชื่อ

ข้อ ๗. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรรกเอาตามอาการ” คือ สิ่งใดก็ตามที่เราได้เห็นที่มันปรากฏอยู่ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ก็ยังไม่แน่เสมอไป เพราะสิ่งที่เราเห็นนั้นอาจจะไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้

ข้อ ๘. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยชอบใจว่าตรงกับความคิดเห็นของตน” คือ ถ้าตนเชื่อถืออย่างใด หรือมีความคิดเห็นอย่างใดแล้ว หากได้มีความเชื่อหรือความคิดเห็นของใครมาตรงกับของตน ก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะความเชื่อถือในความคิดเห็นของคนอื่นๆ ที่ไม่ตรงกับเราก็มีอยู่มาก ไม่ใช่ว่าความคิดเห็นของเราถูกต้องเสมอไป

ข้อ ๙. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดว่าผู้พูดควรเชื่อได้” คือ บางคนมีฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ ความประพฤติ และความรู้ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ไม่ได้หมายความว่า คำพูดของคนเช่นนั้น จะถูกต้องเสมอไป จึงไม่ควรปลงใจเชื่อจนกว่าจะได้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อ ๑๐. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยนับถือว่าพระรูปนี้เป็นครูของเรา” คือ คนบางคนเชื่อมั่นในครูอาจารย์ของตนว่า พุทธหรือทำอะไรได้ถูกต้องทั้งหมด โดยเฉพาะพระที่เป็นอาจารย์ของตน จึงเชื่อถือโดยไม่ลังเลใจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระที่พูดผิดสอนผิดก็มีเช่นกัน ฉะนั้น ก็อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ โดยขาดการใคร่ครวญพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อที่ทรงสอนไม่ให้เชื่อ โดยขาดการใช้ปัญญาทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นจุดเด่นประการหนึ่งในคำสอนของพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นชัดว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาให้อิสระทางด้านความเชื่อเพียงไร ซึ่งตรงกับคำพังเพยของไทยว่า “ฟังหูไว้หู” คืออย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่ายๆ โดยขาดการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสข้อที่ไม่ควรเชื่อทั้ง ๑๐ ประการนี้แล้ว ก็ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล คือ เป็นบาป มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเถียน ใครประพฤติเข้าแล้วก็ยอมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์เดือดร้อน ท่านทั้งหลายก็จงละมันเสียแล้วพระองค์ก็ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เกิดขึ้นในใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ หรือเพื่อไม่ใช้ประโยชน์” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “เพื่อสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์พระเจ้าข้า”

พระองค์ตรัสต่อไปว่า “คนที่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำแล้ว ย่อมฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง

ประพาศิณีในกามบ้าง เขาย่อมชักชวนผู้อื่นให้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์บ้าง” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้อนี้จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า”

พระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร โลก โกรธ หลง เหล่านี้เป็นกุศล หรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเขินหรือสรรเสริญ ใครประพาศิณีเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือไม่” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “สิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล (คือบาป) มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเขิน ใครประพาศิณีเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือเดือดร้อน” พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า “เมื่อท่านทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว ก็จงละสิ่งเหล่านี้เสีย คำใดที่เรากล่าวกับท่าน คำนั้นเราอาศัยเหตุดังกล่าวมานี้กล่าว”

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นบุญกุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพาศิณีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสุข” โดยพระองค์ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลาย จะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลก ความไม่โกรธ ความไม่หลง เมื่อเกิดขึ้นในจิตใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อไม่ใช้ประโยชน์” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “เพื่อประโยชน์ พระเจ้าข้า”

พระองค์ตรัสต่อไปว่า “คนที่ไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ย่อมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพาศิณีในกาม สิ่งใดที่เป็น

ไปเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาลนาน เขาขอมชักชวนผู้อื่นเพื่ออย่าง
นั้นบ้าง” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้อนี้จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลงเหล่านี้
นี้เป็นอกุศลหรือกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเตียนหรือ
สรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือ
ไม่” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “สิ่งเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ ท่าน
ผู้รู้สรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข
พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “เมื่อท่านทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว ก็พึง
ปฏิบัติตามธรรมเหล่านั้นเถิด คำใดที่เรากล่าวกะท่าน คำนั้นเรา
อาศัยเหตุดังว่ามานี้กล่าว”

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้ง
หลาย พระอรียสาวกเป็นผู้ปราศจากอกิษณา ปราศจากพยาบาท
เป็นผู้ไม่หลงอย่างนี้ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตประกอบด้วยพรหม-
วิหารทั้ง ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไปตลอด
ทิศทั้งปวง มีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่เศร้าหมอง หมดจด
แล้วอย่างนี้ ข่อมได้รับความอุ้มใจ ๔ ประการในปัจจุบัน คือ

๑. ถ้าชาติหน้ามีจริง ผลของกรรมดีและกรรมชั่วมีจริง
ก็ข่อมเป็นไปได้ที่เมื่อเราตายแล้วก็ข่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. ถ้าชาติหน้าไม่มีจริง ผลของกรรมดี กรรมชั่วไม่มี
เราก็ได้รักษาตนเป็นคนไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุขอยู่
ในปัจจุบัน

๓. ถ้าบาปที่บุคคลทำไว้เป็นอันทำ (คือทำบาปเป็นบาป) เราก็คงไม่คิดทำบาปให้แก่ใครๆ โฉนเลยความทุกข์ความเดือดร้อน จะมาถึงเรา ผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้

๔. ถ้าบาปที่ทุกคนทำแล้วไม่เป็นอันทำ (คือทำแล้วไม่เป็นบาป) ก็เราได้พิจารณาตนเป็นคนบริสุทธิ์ทั้ง ๒ ทางทีเดียว (คือไม่ได้ทำทาง ๑ ถึงทำก็ไม่เป็นอันทำทาง ๑)

ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอนี้ เป็นอย่างนี้ พระอริยสาวกนั้นมีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่ เสรำหมอง มีจิตผ่องแผ้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ้มใจ ๔ ประการ ในปัจจุบัน” แล้วได้กล่าวสรรเสริญพระธรรมเทศนา ของพระพุทธเจ้าว่า ไพเราะอย่างยิ่ง แจ่มแจ้งยิ่งนัก พระพุทธองค์ ทรงประกาศพระธรรมอุปมาเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำหรือ เปิดของที่ปิด หรือชี้ทางแก่คนหลงทาง หรือส่องตะเกียงในที่มืด แล้วชาวกาลามะเหล่านั้นก็ได้ประกาศตนถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็น สรรณะตลอดชีวิต

จากข้อความในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรง ปรารถนาในเรื่องในการแสดงธรรมเพียงไร ไม่ทรงยกตนข่มท่าน คือ ไม่ทรงยกย่องคำสอนของพระองค์และไม่ติเตียนคำสอนของคนอื่น และไม่ทรงบังคับให้เชื่อ แต่ได้ทรงสอนเป็นเชิงสนทนาให้ผู้ฟังได้ พิจารณาคำตอบตามเอาตามความเข้าใจของตนเอง และทุกคนก็ เห็นคล้อยตามได้หมด เพราะเป็นความจริงที่เห็นประจักษ์อยู่แม้ ในปัจจุบัน ทำให้เห็นอุปายในการประกาศพระพุทธรศาสนาของ พระองค์อย่างชัดเจนว่า มีเหตุผลน่าฟังและประเสริฐเพียงไร

เพราะผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้ ฉะนั้น อาการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม จึงเป็นการแสดงเพื่อความรู้อย่างเห็นจริง อันจัดเป็นอภิญาตเทศนาอย่างแท้จริง

ตามที่ได้แสดงมาทั้งหมดนี้ พอจะชี้ให้เห็นแล้วว่า ศรัทธา หรือความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่ความเชื่อทิ้งมง่าย แต่ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญาจึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง และศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นท่านย้ำไปที่ศรัทธา ๔ ประการ คือ กัมม-สัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัตสกต-สัทธา เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และ ตถาคตโพธิ-สัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลายจงใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริง แล้วสร้างศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้ให้เกิดขึ้นในตน เมื่อเชื่อเช่นนี้ ก็จะเป็นเหตุให้ละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี มุ่งทำตนให้ปราศจากกิเลสความเดือดร้อน ด้วยอำนาจความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็จะได้รับผลดีสมควรแก่การปฏิบัติอย่างแน่นอน ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

การแสดงพระธรรมเทศนาในวันนี้ เห็นว่าพอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ปาฐกถาธรรม

“หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ”

โดย

พระธรรมวิสุทธิกวี

(พิเชิตร จิตตมโน ป.ธ. ๙, คห.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

ขอความเจริญในธรรมจงมีแด่คณะเจ้าภาพและท่านสาธุชน
ผู้มาร่วมทำบุญในงานศพทุกท่าน

วันนี้ เพื่อเพิ่มพูนบุญกุศลและเพิ่มความรู้ความเข้าใจใน
การบำเพ็ญบุญสำหรับทุกท่านผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ ใน
ฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน และเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้วาย
ชนม์ให้ได้ผลเพิ่มขึ้น จะได้พูดถึง “หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาใน
งานศพ” พร้อมด้วยหลักธรรมที่ควรทราบและควรปฏิบัติในเรื่อง
ของความตาย ตามสมควรแก่เวลาที่อำนวยให้

การมาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพของพุทธศาสนิกชนชาว
ไทยเราในปัจจุบัน บางคนได้รับผลดีมาก บางคนได้รับผลน้อย
บางคนแทบไม่ได้รับผลเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าบางคนเข้าใจหลักพระ
พุทธศาสนาจึงรู้จักวิธีบำเพ็ญได้ถูก บางคนเข้าใจถูกต้องบ้างไม่
ถูกต้องบ้างจึงได้คุณค่าน้อย แต่บางคนไม่ได้มางานศพเพื่อ
บำเพ็ญบุญ แต่มาเพื่อมุ่งหมายอย่างอื่น เช่น เพื่อพบญาติมิตร
จึงมักจะคุยกันแม้ขณะฟังพระสวดอภิธรรม เป็นต้น

กลายโศกเศร้า

การตายจากไปของคนที่คุณรักหรือคนที่ตนเคารพนับถือ
ย่อมสร้างความเศร้าโศกและความอาลัยให้แก่พ่อแม่ พี่น้อง คู่ครอง
บุตรหลาน หรือญาติมิตร เพราะเป็นการจากไปอย่างไม่มีการกลับ

ปาฐกถาธรรม เรื่องนี้ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมจากพระธรรมเทศนาที่แสดงในงานศพ
นางอัคคีวุธ (วาศ ศรีจามร) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร เมื่อวันที่
๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

มาให้พบเห็นกันอีก และทำให้ขาดความอุ่นใจ ขาดที่พึ่ง และ
 สิ้นหวังที่จะฝากชีวิตและความหวังไว้กับผู้ที่จากไป บางคนเศร้า
 โศกเสียใจมากถึงกับร้องไห้เป็นลม หรือเศร้าโศกอยู่เป็นเวลานาน
 วัน บางคนมีความทุกข์ใจอาลัยอยู่เป็นแรมเดือน แรมปี แม้ผู้ที่ตน
 รักจะจากไปนานปีแล้วก็ตาม เพราะยังตัดความอาลัยไม่ได้ ยิ่งผู้
 จากไปใกล้ชิดกับตนมากเท่าไรก็ยิ่งอาลัยมากเท่านั้น แต่บางคนที่มี
 ธรรมะ รู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต ก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ แม้
 จะมีก็ไม่มากนัก มีแต่ความสังเวชสลัดใจในชีวิตสังขารอันตกอยู่
 ภายใต้อำนาจของพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา

ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้พิจารณาความ
 จริงของชีวิต ๕ ประการ ทุกๆ วัน ว่า

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไป
 ได้
๒. เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ
 เจ็บไข้ไปได้
๓. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตาย
 ไปได้
๔. เราจำต้องพลัดพรากจากบุคคลและสิ่งของที่เรารัก
 และชอบใจทั้งหลายทั้งปวง
๕. เรามีกรรมเป็นของของตน เราทำดีต้องได้ดี เรา
 ทำชั่วต้องได้ชั่ว

การที่ต้องแก่ เจ็บ ตาย พลัดพราก และมีกรรมเป็นของ
 ของตนเช่นนี้ ไม่ใช่เกิดแก่เราคนเดียว แต่เกิดกับทุกคนที่เกิดมา

ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกันหมด การให้นำธรรมะ ๕ ประการมาพิจารณาทุกวันเช่นนี้ ก็เพื่อไม่ให้เรามัวเมาประมาทในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิต ไม่เศร้าโศกเสียใจจนเกินไปในเมื่อต้องพลัดพรากจากคนและสิ่งของที่ตนรัก ตนชอบใจ และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม มุ่งทำแต่ความดี หลีกหนีความชั่ว ทั้งเป็นเหตุให้บรรเทาความเศร้าโศกลงไปได้เป็นอันมาก หรือไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อมีการพลัดพรากตายจากไปของคนที่ตนรักหรือเคารพนับถือ

ธรรมะทั้ง ๕ ประการข้างต้นนี้ ต้องนำมาพิจารณาเสมอ ถ้าทำได้ทุกวันจะดีมาก โดยเฉพาะในเวลาสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน ทำให้เรารู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต มีภูมิธรรมป้องกันตนเองเอาไว้ เหมือนกับผู้ที่ฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดไว้แล้ว แม้จะได้รับเชื้อโรคเหล่านั้นเข้าสู่ร่างกาย ก็ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต เพราะร่างกายได้สร้างภูมิต้านทานไว้แล้วจากการได้รับวัคซีนที่ฉีดเข้าไปนั้น ฉะนั้น ธรรมะทั้ง ๕ ประการ ที่เรียกว่า “ปัญญา-อภิณหปัจจเวกขณะ” นี้ จึงถือว่าเป็นธรรมที่จำเป็นมากอย่างหนึ่งสำหรับทุกคน เพราะทำคนเราไม่ให้มัวเมาประมาทดังกล่าวแล้ว ทั้งไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อมีการพลัดพราก และทำให้ยึดมั่นในกฎแห่งกรรม มุ่งทำแต่ความดี หลีกหนีความชั่ว ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคมโดยรวม

การตายจากไปของคนที่ตนรักและเคารพนับถือเช่นนี้ย่อมเกิดความเสียใจอย่างยิ่งสำหรับผู้มีความเกี่ยวข้องมากเป็นธรรมดา แต่นี่เป็นลักษณะแห่งชีวิตสังขาร ซึ่งมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น แล้วมีการจากไปในที่สุด แม้เราจะเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่งถึง

ก็จำต้องอดกลั้นเอาไว้ เพราะไม่อาจจะห้ามคดิธรรมดาได้ การตายจากไปเช่นนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะครอบครัวเราหรือญาติมิตรของเราเท่านั้น แต่ย่อมมีทั่วไปสำหรับทุกคนซึ่งเกิดมา เป็นเพียงแต่ว่าใครจะจากไปก่อนหรือจากไปทีหลังเท่านั้น แม้จะมีอายุยืนไปก็คงไม่เกิน ๑๐๐ ปี แม้จะเกินไปก็คงไม่มากนัก จะต้องถึงความตายเพราะชราโดยแท้

ในการที่คนเราตายจากไปนั้น อยากจะถามว่า “อะไรตายคือ ร่างกายตายหรือว่าจิตตาย หรือตายไปหมดทั้ง ๒ อย่าง ไม่มีอะไรเหลือ” ข้อนี้ขอตอบว่า “ตายเฉพาะแต่ร่างกายเท่านั้น แต่จิตไม่ได้ตายไปเหมือนกับร่างกายนั้นด้วย” เปรียบเหมือนเรือที่ถูกไฟไหม้ อยากจะถามว่า “เจ้าของเรือจะไปอยู่ไหน?” ข้อนี้ขอตอบว่า “ถ้าเจ้าของเรือคนนั้นยังมีเงินทองเหลืออยู่มาก มีญาติพี่น้องคอยช่วยเหลือได้อยู่ และตนเองก็มีความสามารถดี ก็อาจจะสร้างใหม่หรือซื้อบ้านใหม่ มีที่อยู่ใหม่สงบสุข สวยงาม แต่ถ้าผู้นั้นไร้ญาติขาดมิตร และตนเองก็ไม่มีความสามารถ เมื่อเรือถูกไฟไหม้เสียแล้ว เขาจะยอมเร่ร่อนไปหาที่อยู่ใหม่ตามยถากรรมแห่งตน ข้อนี้ฉันใด คนเราที่ตายจากโลกนี้ไปแล้วก็เหมือนกัน เมื่อร่างกายเดิมใช้การไม่ได้แล้วก็จำเป็นต้องได้ร่างใหม่ ในภพใหม่ ถ้าผู้นั้นทำบุญไว้มากก็ย่อมไปเกิดในที่ที่มีความสุข แต่ถ้าหากว่าทำไว้น้อยก็ไปตามยถากรรมของตน ฉะนั้นเหมือนกัน”

อีกประการหนึ่ง คนเราเมื่อตายก็เกิดในทันที ไม่ว่าผู้นั้นจะไปเกิดในภพภูมิใด ถ้าไปเกิดในภูมิของเทพ ก็เหมือนคนหลับแล้วตื่นขึ้น คือพอตื่นขึ้นก็รู้สึกตัวว่ามาเกิดในภพใหม่แล้ว เพราะ

เมื่อจิตจิตเคลื่อน ปฏิสนธิจิต (คือจิตที่เกิดในภพใหม่) ก็เกิดขึ้น ในทันทีที่ไม่มีอะไรคั่นในระหว่าง ที่ทางคัมภีร์อภิธรรมเรียกว่า เป็น **อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย** เพราะถ้าจิตยังหน่วงภพใหม่ที่จะไปเกิดไม่ได้ คือกรรมที่จะให้ไปเกิดในภพใหม่ยังไม่ครบบันดาลมา คนนั้นก็จะนอนเป็นเจ้าหญิงหรือเจ้าชายนิทราอยู่เป็นเวลานาน เป็นแรมเดือนหรือแรมปี บางคนนอนอยู่ที่โรงพยาบาลโดยไม่รู้สีกตัวเป็นเวลาหลายปีก็ยังมี เพราะจิตยังหน่วงภพใหม่ไม่ได้ แต่เมื่อจิตหน่วงภพใหม่ได้ตามพลังของกรรมที่ส่งมาแล้ว บางคนแม้ร่างกายไม่บอบช้ำเลย เพียงแต่นอนแล้วตายไปก็มีบ่อย เพราะจิตหน่วงภพใหม่ได้แล้ว

บางคนเข้าใจผิดว่า คนบางคนตายแล้วไม่ไปเกิดในทันที หากแต่ไปเป็นสัมภเวสี รอแสวงหาที่เกิดอยู่ ๑ เดือน ๒ เดือน หรือ ๓ เดือน โดยรออยู่ในอันตรภพ ยังไม่ไปเกิด จนถึงกับมีชาวพุทธบางกลุ่มสร้างกรรมนิยมขึ้นไว้ว่า คนเราเมื่อตายแล้ว จะมาเยี่ยมลูกหลานหรือญาติมิตร เมื่อตายแล้วได้ ๗ วันครั้งหนึ่ง เมื่อตายแล้วได้ ๕๐ วันครั้งหนึ่ง และเมื่อตายแล้วได้ ๑๐๐ วันครั้งหนึ่ง ฉะนั้น คนไทยจึงตั้งประเพณีทำบุญงานศพ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ก็เพราะเชื่อถือเช่นนั้น ความเชื่อถือเช่นนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะเนื่องมาจากความเชื่อถือเรื่องสัมภเวสี และเรื่องอันตรภพของพระพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทิน หรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า “**สัพพัตติกวาท**” ซึ่งเป็นนิกายที่แยกตัวออกจากนิกายเถรวาทอันเป็นนิกายดั้งเดิมในพุทธศตวรรษที่ ๒ โดยได้รับเอาความเชื่อเช่นนั้นมาไว้ในคำสอนของตน และพุทธ-

ศาสนานิกายมันทรยาน (มนทรยานก็เรียก) ซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ได้รับเอาความเชื่อถือเช่นนี้มาไว้ใน นิกายของตน และเมื่อนิกายนี้เข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรศรีวิชัย ในภาคใต้ของไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และเจริญเข้ามาถึงเขมร และภาคกลางของประเทศไทย อยู่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แล้ว นิกายนี้ได้เสื่อมไปจากประเทศไทย แม้นิกายเถรวาทแบบลังกา วงศ์ได้เข้ามามั่นคงในประเทศไทยแล้วก็ตาม แต่ความเชื่อถือ เรื่องสัมภเวสีนี้ยังไม่สูญหายไป แม้นมันทรยานจะเสื่อมไป แต่ก็ได้ ทิ้งร่องรอยความเชื่อถือ รวมทั้งพิธีกรรมแบบมหายานไว้เป็นอัน มากในประเทศไทย เช่น การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง การใช้ เวทมนตร์ คาถา และพิธีพุทธาภิเษก เป็นต้น

แท้ที่จริง จิตนี้ย่อมมีร่างเป็นที่สถิต ถ้าไม่มีร่างกาย จิต จะอยู่ไม่ได้ เว้นไว้แต่อรุปรพรมซึ่งพิเศษเท่านั้น เหมือนไฟฟ้า จะอยู่ได้ต้องมีสสารเป็นที่สถิตของมัน ถ้าไม่มีสสาร ไฟฟ้าก็อยู่ ไม่ได้ ฉะนั้น จิตหรือวิญญาณก็เหมือนกัน จะล่องลอยเป็นดวงๆ โดยไม่มีรูปร่างนั้นไม่ได้ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคัดค้านความ เชื่อเรื่องอันตรภพ เพราะถ้ามีอันตรภพ ภพภูมิที่สัตว์โลกจะพึง ไปเกิดก็เพิ่มเป็น ๓๒ ภูมิ แต่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีเพียง ๓๑ ภูมิเท่านั้น คือ สวรรค์ชั้นฉกามาพจร ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น อบายภูมิ ๔ ชั้น และมนุษยโลก ๑ ถ้า มีอันตรภพก็จะเป็น ๓๒ ภูมิ ซึ่งผิดจากพระบาลีพระไตรปิฎก

คำว่า สัมภเวสี ในความหมายของพระพุทธศาสนาฝ่าย เถรวาท อันเป็นนิกายดั้งเดิมนั้น หมายถึง ผู้ที่ยังต้องเวียนว่าย

ตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ คือผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิด ส่วนพระอรหันต์นั้นท่านพ้นจากความเป็นสัมภเวสีแล้ว เพราะท่านไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว

ฉะนั้น เมื่อว่าตามความเป็นจริงแล้ว คนเราหรือสัตว์โลกทุกชนิด เมื่อตายลงก็เกิดในทันที บางคนเกิดเป็นคนอีก แต่บางคนไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บางคนไปเกิดเป็นเทพ บางคนไปเกิดเป็นพรหม แต่บางคนไปเกิดเป็นผี เป็นเปรต หรือเป็นสัตว์นรกพวกใดพวกหนึ่ง ผี เปรตก็มีตายและมีเกิด ไม่ใช่มีตายและมีเกิดเฉพาะมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น ชาวพุทธต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ มิฉะนั้นจะออกนอกหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไป เชื่อกันอย่างผิดๆ แล้วทำให้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งชาวพุทธเราควรเอาใจใส่ในเรื่องนี้ให้มากด้วย เพราะเป็นการรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระสัทธรรม อันเป็นไปเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

คุณค่าของความเป็นมนุษย์

ชีวิตของคนบางคนมีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวมมาก ส่วนบางคนมีค่าต่อตนเองและส่วนรมน้อย แต่บางคนไม่มีค่าต่อตนเองและส่วนรวมเลย ทั้งนี้ก็เพราะบางคนเกิดมาได้สร้างประโยชน์ไว้มาก บางคนสร้างประโยชน์ไว้น้อย บางคนไม่ได้สร้างประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมไว้เลย แต่กลับทำลายประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม อันตนควรจะได้บำเพ็ญเสียอย่างน่าเสียดาย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงยกย่องคนที่เกิดมา

ตั้งสมความดี เช่น เป็นคนมีศีลธรรมอันดีงาม เป็นต้น ถึงแม้จะไม่มีอายุยืนนาน แต่ก็ยังดีกว่าคนที่มีอายุยืนซึ่งไม่ได้ตั้งสมความดีอันใดได้เลย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

โย จ วสุสสต้ ชิเว ทุสฺสีโล อสมาทิโต
เอกาหํ ชิวิตํ เสยฺโย สีลวันตฺสฺส ฌายิโน.

แปลว่า “คนที่มีศีล มีจิตตั้งมั่น (บำเพ็ญสมาธิ) แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ประเสริฐกว่าคนที่ไม่มศีล ไม่มีจิตใจตั้งมั่น แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีก็ตาม”

พระพุทธภาษิตข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้น ยกย่องคนมีศีลธรรม แม้จะมีชีวิตอยู่ไม่นาน เพียงวันเดียว ก็ยังดีกว่า ประเสริฐกว่าคนที่อยู่อย่างไรศีลธรรม ไม่ได้สร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมแต่ประการใด แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีก็ตาม ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือว่า คุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ที่ การได้บำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม คือ ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน

ตายแล้วไปไหน

เมื่อพ่อแม่ ผู้ที่เคารพนับถือ ญาติมิตร หรือคนที่ตนรัก มาถึงแก่กรรมจากไปเช่นนี้แล้ว คณะเจ้าภาพซึ่งมีความรักใคร่และเคารพนับถือในตัวท่านผู้วายชนม์จึงได้นำศพของท่านมาบำเพ็ญกุศลตามหลักความเชื่อถือในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเราชาวพุทธมีความเชื่อถืออยู่ว่า ใครก็ตามที่ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ถ้ายัง

มีความหวังใยหรือยังมีกิเลสอยู่ ผู้นั้นจะต้องเกิดอีก ดังพระบาลี
ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกายว่า

คพฺภเมเก อุปฺปชฺชุนฺติ นิรยํ ปาปกมฺมิโน
สคฺคํ สุคฺคิโน ยนฺติ ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา.

แปลว่า “สัตว์บางจำพวกเกิดในครรรค์ พวกที่ทำกรรมชั่ว
ไว้ไปนรก พวกที่ทำกรรมดีไว้ไปสู่สวรรค์ ส่วน
ท่านผู้หมดกิเลสย่อมปรินิพพาน.”

นี่คือพุทธภาษิตที่ยืนยันถึงการเวียนว่ายตายเกิด แต่การ
ที่จะเกิดเป็นอะไร อยู่ที่ใด ก็แล้วแต่บุญกรรมที่ผู้นั้นได้สั่งสมเอา
ไว้ ซึ่งส่งเขาไปเกิดในภพภูมินั้นๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมที่ทำไว้

อนึ่ง ชาวพุทธนั้นมีความเชื่อมั่นอยู่ว่า บุญกุศลซึ่งบุตร
หลานหรือญาติมิตรผู้อยู่ ณ เบื้องหลัง ได้บำเพ็ญแล้วตั้งใจอุทิศ
ไปให้นี้ สามารถจะถึงแก่ท่านที่ล่วงลับไปแล้วได้ ถ้าหากว่าท่านที่
ล่วงลับไปแล้วนั้นได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว
ได้อนุโมทนา

ก็ในงานนี้ คณะเจ้าภาพมาปรารภถึงท่านผู้วายชนม์ ซึ่ง
มีความเกี่ยวข้องและมีอุปการะแก่ตนว่า ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิต
อยู่นั้นได้เคยอุปการะช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ตนอย่างนั้นอย่างนี้ หรือ
ได้เคยอบรมสั่งสอนและให้สิ่งโน้นสิ่งนี้แก่ตน มีความเกี่ยวข้อง
สัมพันธ์ ในฐานะญาติสาโลหิต ด้วยอำนาจอุปการคุณเดือนตน
แล้ว จึงได้จัดบำเพ็ญกุศลขึ้น เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งความ
กตัญญูกตเวทีหรือความรักใคร่หวังใยต่อท่านผู้มีพระคุณแก่

ตน หรือเกี่ยวข้องกัน อันเป็นการแสดงออกของพุทธศาสนิกชน ซึ่งควรแก่การสรรเสริญ

ฉะนั้น ในงานนี้ คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร จึงได้บำเพ็ญกุศลตั้งแต่วันแรกที่นำศพมาบำเพ็ญส่วนกุศลจนถึงวันนี้ กล่าวคือ ได้ถวายจตุปัจจัยไทยทานแก่พระภิกษุสงฆ์ตามความสามารถ ได้รักษาศีล อย่างน้อยก็ศีล ๕ อันเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ได้อบรมจิตใจของตนด้วยการฟังพระสวดพระอภิธรรมบ้าง ฟังพระสวดมนต์บ้าง วันนั้นก็ได้ฟังพระแสดงธรรม ซึ่งรวมบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วทั้งหมดลงในทาน ศีล และภาวนา โดยมีมุ่งหมายจะอุทิศไปให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

คุณธรรม ๓ ประการของผู้มาร่วมในงานศพ

เพราะฉะนั้น การที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร ได้แสดงออกด้วยการมาร่วมบำเพ็ญกุศลทั้งหมดนี้ นับว่าได้แสดงออกซึ่งคุณธรรม ๓ ประการของตนให้ปรากฏ คือ

๑. ได้แสดงญาติธรรมหรือมิตรธรรมให้ปรากฏ
๒. ได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา
๓. ได้บูชาหรือได้ช่วยท่านที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการบูชา หรือด้วยการช่วยเหลือที่ถูกต้อง

ข้อที่หนึ่งที่ว่า “ได้แสดงญาติธรรมหรือมิตรธรรมให้ปรากฏ” ก็คือ การที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรได้มาในงานศพนี้ นับว่าได้แสดงออกให้เห็นชัดว่า เราทุกคนที่มาในงานศพของท่านนี้ไม่ใช่จะมีความเคารพนับถือท่านผู้วายชนม์เฉพาะเมื่อ

ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แม้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็มีได้ทอดทิ้ง
 ยังมาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ เช่นนี้ก็เป็นเครื่องแสดงออกให้
 เห็นชัดถึงความเป็นผู้มีความรักใคร่เคารพนับถือและเกี่ยวข้องกัน
 ในฐานะนั้นๆ ให้ปรากฏ คือ ในฐานะที่เป็นลูกหลานผู้เป็นเครือ
 ญาติกันบ้าง ในฐานะผู้เคารพนับถือกันบ้าง นี่คือมิตรธรรมคือ
 ความเป็นมิตร และญาติธรรมคือความเป็นญาติ ที่คณะเจ้าภาพ
 พร้อมด้วยญาติมิตร ได้แสดงออกให้ปรากฏแล้ว

การสังเกตดูว่าใครเป็นญาติแท้หรือมิตรแท้หรือไม่ คน
 ไทยเราแต่โบราณมีหลักสังเกตอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. เมื่อถึงคราวตาย

๒. เมื่อถึงคราววิบัติ

ใน ๒ คราวนี้ ถ้าไม่พบหน้าญาติมิตรคนใด ถ้าเขาพอจะ
 มาได้แต่เขาไม่มา คนนั้นไม่ใช่ญาติแท้มิตรแท้ แต่ถ้าใน ๒ คราว
 นี้ ญาติมิตรคนใดปรากฏให้เห็นหรือมาช่วยงาน นั่นคือญาติแท้
 มิตรแท้ของเรา ถ้าใครเป็นเจ้าภาพ จะรู้สึกซึ่งใจที่มีญาติมิตรมา
 ร่วมในงานศพ ว่าเขาเป็นญาติแท้มิตรแท้ของตน ฉะนั้น การมา
 ร่วมทำบุญในงานศพนี้ ชื่อว่าเป็นการแสดงญาติธรรมและมิตร
 ธรรมให้ปรากฏ

ข้อที่สองที่ว่า “ได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา”
 ก็คือ การที่เราแต่ละคน ได้ให้ทานก็ดี รักษาศีลก็ดี ฟังธรรม
 เป็นต้นในขณะนี้ก็ดี ทั้งหมดนี้เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า
 เมื่อเราแต่ละคนได้ปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เช่นนี้
 จึงชื่อว่าได้มีส่วนบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนา

ประจำชาติของไทยเรา ซึ่งบรรพบุรุษของเราได้รักษามาด้วยเลือดเนื้อและชีวิต ให้มีความเจริญมั่นคงอยู่กับชาติของเรา จนตมาถึงเราผู้เป็นลูกหลาน เราได้บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาแม้ในโอกาสนี้แล้ว เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวเราเองและแก่สังคมโดยส่วนรวม

ส่วนข้อที่สามที่ว่า “ได้บูชาหรือได้ช่วยท่านที่ล่วงลับไปแล้ว” นั้น หมายความว่า การที่เราได้บำเพ็ญบุญ แล้วอุทิศไปให้แต่ท่านที่ล่วงลับไปแล้วเช่นนี้ นับว่าเป็นการบูชาหรือช่วยเหลือที่ถูกต้องของชาวพุทธ เพราะในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตเช่นนี้ ผู้เป็นบุตรหลาน ญาติมิตรผู้อยู่ ณ เบื้องหลัง ไม่อาจจะตอบแทนหรือช่วยเหลือด้วยวิธีอื่นได้ นอกจากด้วยการบำเพ็ญบุญแล้วอุทิศไปให้ และด้วยการปฏิบัติตามโอวาทซึ่งท่านเคยตักเตือนสั่งสอนเอาไว้ เช่น ให้มีความสามัคคีปรองดองช่วยเหลือกันและกันในระหว่างญาติพี่น้อง ไม่ทอดทิ้งกัน ทำแต่ความดี รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลไว้ ถ้าทำได้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าได้บูชาท่านด้วยการบูชาที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น ทุกคนที่ได้บำเพ็ญเช่นนี้ จึงชื่อว่าได้ประสบบุญด้วยกันทุกคนแล้ว จึงควรภูมิใจว่าเราแต่ละคนได้ทำหน้าที่ของตนๆ ถูกต้องแล้ว และได้ประสบบุญด้วยกันทุกคนแล้ว ฉะนั้นจงตั้งใจอุทิศแผ่ส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ไปให้แต่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว

การอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้อื่นนั้น ก็คล้ายๆ กับการให้วัตถุสิ่งของแก่บุคคลอื่น เป็นเพียงแต่ว่าการให้วัตถุสิ่งของนั้น

ส่วนใหญ่ผู้ให้จะต้องให้ด้วยมือและผู้รับจะต้องรับด้วยมือ แต่การให้บุญกุศลนี้ ผู้ให้จะต้องให้ด้วยใจและผู้รับก็จะต้องรับด้วยใจที่ยินดีอนุโมทนา เพราะบุญกุศลนี้เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ แต่เป็นสภาพที่มีอยู่จริง

อนึ่ง บุญที่เราได้บำเพ็ญให้เกิดขึ้นในใจของเราแต่ละคนแล้วนี้ จะอุทิศให้ใครสักเท่าไรๆ ก็ไม่มีการหมดสิ้นไปได้ แต่กลับเพิ่มขึ้นเสียอีก บางท่านเข้าใจผิดไปว่า เมื่อเราทำบุญแล้วอุทิศไปให้ผู้อื่น บุญของเราก็หมดไป เพราะให้แก่ผู้อื่นไปเสียแล้ว การเข้าใจเช่นนี้เป็นการเข้าใจผิด ผิดหลักพระพุทธศาสนา เพราะตามความเป็นจริงนั้น บุญนี้ยิ่งให้ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ท่านเปรียบเหมือนบุคคลมีตะเกียงอยู่หนึ่งดวง บุคคลอื่นต้องการแสงสว่าง ได้เอาตะเกียงของตนๆ มาขอจุดที่ตะเกียงของบุคคลนั้น ยิ่งมาจุดมากคนขึ้นเท่าใด แสงสว่างก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ข้อนี้ฉันใด บุญกุศลที่เราอุทิศไปให้แก่บุคคลอื่นก็เช่นกัน ยิ่งให้ยิ่งเพิ่มขึ้น เพราะเป็นการแสดงออกของจิตใจที่กว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หวังประโยชน์สุขต่อผู้อื่น คือ บุญที่ได้สร้างให้เกิดขึ้นในใจของเรานั้น จะเป็นบุญที่เกิดจากการให้ทานก็ตาม จากการรักษาศีลก็ตาม จากการเจริญภาวนาก็ตาม ก็เป็นส่วนที่ได้บังเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญบุญข้อนั้นๆ แล้ว เมื่อเราได้ให้ส่วนบุญนี้แก่บุคคลอื่น บุญนี้ก็เพิ่มคุณภาพตนเองขึ้นอีก เป็นบุญขึ้นอีกประการหนึ่ง เรียกว่า **ปัตติทานมัย** - บุญเกิดจากการให้ส่วนกุศลแก่ผู้อื่น เมื่อผู้อื่นทราบแล้วได้อนุโมทนาต่อส่วนกุศลที่เราได้ให้แล้วนั้น เขาก็ได้รับบุญจากการอนุโมทนานั้น เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย** - บุญเกิดจาก

การอนุโมทนาส่วนกุศลที่บุคคลอื่นให้ เพราะเหตุผลดังกล่าวมานี้ ชาวพุทธที่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะได้อะไรบุญอะไรทุกครั้ง เขาจะแผ่อุทิศบุญกุศลนั้นไปให้แก่คนอื่นสัตว์อื่นเป็นอันมาก เพราะยิ่งให้ไปมาก บุญก็ยิ่งเพิ่มขึ้น เหมือนปัญญาที่เรามีอยู่ ยิ่งถ่ายทอดให้แก่คนอื่นมากเท่าใด ปัญญา ก็ยิ่งแผ่กว้างมากขึ้นเท่านั้น ไม่ได้หมดไปเลย แต่กลับเพิ่มมากขึ้นเสียอีก

แต่การที่จะทำบุญให้ได้ผลดีและทำให้ถูกต้องนั้นเราจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าอะไรคือบุญ และบุญนั้นมีลักษณะรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร มิฉะนั้นแล้ว ก็อาจจะทำบุญไม่ถูกต้องบุญ ไม่ได้บุญ เช่นเดียวกับบุคคลที่ต้องการหาทองคำ แต่ไม่รู้จักทองคำ บางทีได้ทองก็คิดว่าเป็นทองคำ เพราะเหตุที่ตนไม่รู้จักทองคำ ฉะนั้นผู้ทำบุญจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจว่าอะไรคือบุญ

ลักษณะของบุญ

ถ้าจะพูดเพื่อความเข้าใจง่ายสำหรับคนทั่วไปแล้ว บุญมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. เมื่อว่าถึงเหตุของบุญ บุญก็คือการทำความดีทุกอย่าง
๒. เมื่อว่าถึงผลของบุญ บุญก็คือความสุขความเจริญ
๓. เมื่อว่าถึงสภาพจิตใจของคนที่ทำบุญ บุญก็คือจิตใจที่ผ่องใส สะอาด

ลักษณะของบาป

บาปนี้มีลักษณะตรงกันข้ามกับบุญ คือ บาปนั้นมีลักษณะ ๓ อย่างเหมือนกัน คือ

๑. เมื่อว่าถึงเหตุของบาป บาปก็คือการกระทำความชั่ว
ทุกอย่าง
 ๒. เมื่อว่าถึงผลของบาป บาปก็คือความทุกข์ความ
เดือดร้อน
 ๓. เมื่อว่าถึงสภาพจิตใจของคนที่ทำบาป บาปก็คือจิตใจ
ที่เศร้าหมอง สกปรก
- บาปนั้น เราไม่ต้องการ เพราะให้ผลเป็นทุกข์ เราต้องการ
บุญเท่านั้น เพราะบุญให้ผลเป็นสุข

หลักการทำบุญ ๑๐ อย่าง

เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การทำบุญหรือสิ่งที่
ก่อให้เกิดบุญนั้นมี ๑๐ อย่าง ซึ่งท่านเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ -
สิ่งที่เป็นที่ตั้งหรือบ่อเกิดแห่งการบำเพ็ญบุญ คือ

๑. ทานมัย	บุญเกิดจากการให้ทาน
๒. สีลมัย	บุญเกิดจากการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	บุญเกิดจากการเจริญภาวนา
๔. อปจายนมัย	บุญเกิดจากการประพடுத்தอ่อนน้อม
ต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย	บุญเกิดจากการช่วยขวนขวายในกิจ
ที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย	บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนามัย	บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ

๘. รั้มมัสสวนมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม
๙. รั้มมเทศนามัย บุญเกิดจากการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐจชุกรม บุญเกิดจากการทำความเห็นให้ตรง
เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
เป็นต้น

(ที.อ. ๓/๒๔๖ สังคหะ ๒๕)

การทำบุญหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดบุญในพระพุทธศาสนามี ๑๐ อย่างนี้เท่านั้น นอกจากนี้ไม่จัดว่าเป็นบุญ และทั้ง ๑๐ อย่างนี้ เมื่อย่อลงก็มีเพียง ๓ อย่างเท่านั้น คือ ทาน ศีล และภาวนา

ลักษณะของจิต

แต่มีปัญหาคือว่า “บุญนี้เมื่อทำแล้วไปอยู่ที่ไหน? ใครเป็นผู้เก็บรักษาไว้?” ขอดตอบว่า “บุญนี้เมื่อเราทำแล้วก็อยู่ที่จิตของเราเอง เพราะจิตนี้เป็นสภาพพิเศษชนิดหนึ่ง ที่สามารถเก็บบุญ บาปกรรม และกิเลสเอาไว้ทั้งหมด และจิตนี้อยู่ในร่างกายของเราเอง” ลักษณะของจิตที่เก็บบุญบาปเอาไว้ เปรียบเหมือนกับแผ่นฮาร์ดดิสก์ (hard disc) ในเครื่องคอมพิวเตอร์ ที่สามารถเก็บข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ป้อนเข้าไปไว้หมดสิ้น แต่เครื่องคอมพิวเตอร์ยังมีตกรุ่น ยังถูกไวรัสทำลาย ยังแอง (hang) ยังเต็ม (full memory) และไม่อาจนำติดตัวไปได้ตลอด แต่จิตสามารถเก็บข้อมูลได้มากกว่าเครื่องคอมพิวเตอร์หลายเท่าตัว และเก็บข้อมูลได้อย่างไม่มีจำกัด ไม่แอง ไม่ถูกไวรัสทำลาย แม้ไม่มีไฟฟ้าก็เก็บอยู่ในใจได้โดยไม่เสีย เพราะบริษัทธรรมชาติได้ผลิต

ไว้ให้สัตว์โลกทุกตัวตน คนละเครื่อง ใครรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์คือจิตของตนดี ก็จะได้พบความสุขความเจริญได้มากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถเก็บข้อมูลที่มนุษย์ป้อนเข้าไปได้หมด ฉันทิด เมื่อเราทำบุญและบาปเอาไว้ จิตของเราเก็บเอาไว้ทั้งหมด ฉันทิด แม้การเก็บเอาความจำต่างๆ ไว้ก็จิตนี่เองเป็นผู้เก็บ ไม่ใช่สมองอย่างที่บางคนเข้าใจ เพราะสมองเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและเป็นเครื่องมือของจิต คอยรับการสั่งงานจากจิต ดังคำพังเพยของไทยเราว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

ถ้าจะเปรียบร่างกายเหมือนตัวรถ สมองก็เปรียบเหมือนเครื่องรถ จิตเปรียบเหมือนคนขับ โดยปกติ รถนั้นถ้ามีแต่ตัวรถกับเครื่อง ไม่มีคนขับ มันก็วิ่งไม่ได้ ต้องอยู่กับที่ หรือแม้มีคนขับ แต่ถ้าคนขับนั้นเป็นคนประมาทหรือขี้เมา ก็ย่อมนำตนเองและผู้โดยสารไปสู่ความหายนะ ข้อนี้ฉันทิด คนเราก็เช่นกัน ถ้ามีแต่ร่างกายกับสมองก็เหมือนกับคนตายหรือเหมือนกับคนนอนหลับ เพราะสมองเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและเป็นเพียงเครื่องมือของจิตเท่านั้น เหมือนกับชุมสายโทรศัพท์กลาง ถ้าไม่มีคนติดต่อประสานงาน ชุมสายนั้นก็ไม้อาจทำหน้าที่ แม้จะมีคนโทรศัพท์เข้ามาแล้วก็ตาม หรือมีจิตเข้าสั่งงานแล้ว แต่เป็นจิตของคนที่ไม่ได้รับการอบรมฝึกฝน ยังเป็นจิตที่ดื้อด้น ก็อาจจะนำชีวิตผู้นั้นไปสู่ความล่มจมได้ ฉันทิดนั่นเหมือนกัน นี่ก็คือลักษณะของจิตที่มีความสำคัญมาก แม้เมื่อคนเราตายไป สมองก็ตายไปพร้อมกับร่างกายนั้นด้วย แต่จิตหาเป็นเช่นนั้นไม่ หากแต่ได้ไปเกิดในภพ

ใหม่ตามแรงเหวี่ยงของกรรมที่ได้ทำไว้ แม้ว่าจิตนี้จะมีลักษณะเกิดดับตามธรรมชาติของมันก็ตาม แต่เป็นลักษณะเกิดดับที่ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย ส่องบาปและบุญ หรือกรรมกิเลสติดต่อกันไปอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับกระแสไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างติดต่อกันไปไม่ขาดสาย แม้มันจะมีลักษณะเกิดดับที่ยับยั้งตลอดเวลาก็ตาม และจิตนี้เองที่เป็นตัวเก็บบุญบาปเอาไว้ทั้งหมด แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการบำเพ็ญบุญ

อำนาจของบุญ

เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การที่คนเราจะได้รับความสุขความเจริญได้ก็เพราะอำนาจบุญเท่านั้น สมบัติในชาตินี้ก็ดี ในชาติหน้าก็ดี หรือแม้แต่สมบัติคือพระนิพพาน คนเราจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ รวมความว่า สมบัติทุกอย่างคนเราจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ ดังพระบาลีในนิธิกัณฑ์สูตร ว่า

สุวณฺณตา สุสรตา

สุสณฺจันํ สุรูปตา

อธิปจฺจํ ปรีวาริ

สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

ความว่า “ความเป็นผู้มีผิวพรรณงามก็ดี ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะก็ดี ความเป็นผู้มีรูปทรงสมส่วนก็ดี ความเป็นผู้มีรูปร่างงามก็ดี การได้เป็นใหญ่ก็ดี การมีบริวารพวกพ้องมากก็ดี สิ่งทั้งหมดนี้คนจะได้รับก็ด้วยอำนาจบุญ”

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับหรือไม่เชื่อ
 ถือในอำนาจของพระเจ้า หรือในอำนาจของดวงดาวที่จะมาดล
 บันดาลชีวิตของคนเราให้เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ คือ ไม่เชื่อใน
 อำนาจภายนอกใดๆ ที่จะมาดลบันดาลชีวิตของเราให้สุขหรือ
 ทุกข์ได้ แต่เชื่อว่าเราจะสุขหรือทุกข์ เจริญหรือเสื่อม ก็เพราะ
 กรรมคือการกระทำของเราเอง โดยเฉพาะกรรมดี ซึ่งท่านเรียก
 ว่าบุญนั้น ย่อมดลบันดาลให้บุคคลได้สมบัติทุกอย่างถ้าหากว่าได้
 ทำบุญเพื่อเหตุนั้นๆ ไว้เพียงพอ บุญนี้เมื่อสั่งสมเข้ามากๆ ท่าน
 เรียกว่า บารมี ผู้มีบารมีมาก นอกจากจะช่วยตนเองให้ประสบ
 ความสำเร็จและปลอดภัยได้แล้ว ก็ยังจะช่วยบุคคลอื่นให้ได้รับ
 ความสุขและพ้นจากความทุกข์อีกด้วย เช่น พระสัมมาสัมพุทธ-
 เจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมามาก จึง
 ทำให้พระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด และทรงสอนผู้อื่นให้
 ประสบความสุขได้เป็นอันมาก หรือใครก็ตามที่ได้บำเพ็ญบุญคือ
 ความดีไว้มาก ท่านก็เชื่อว่าเป็นผู้มีบารมีเช่นกัน เช่น พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันของไทยเรา เชื่อว่า พระองค์ทรง
 มีพระบารมี เพราะได้ทรงสั่งสมบุญไว้มาก จึงทรงสามารถช่วย
 เหลือพระองค์เอง รวมทั้งประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์
 ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความสุขได้

เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีความเข้าใจเรื่องบุญ จึงนิยมทำบุญ
 เพราะบุญนี้เป็นบ่อเกิดของความสุขความเจริญและสมบัตินานัป-
 การ ทั้งโจรขโมยจะลักไปก็ไม่ได้ ไฟไหม้ก็ไม่ได้ ตกน้ำก็ไม่หาย
 ทั้งจะนำติดตามตัวเราในชาติหน้าอีกด้วย ทุกคนจึงควรทำบุญโดย
 แท้

หน้าที่ ๔ ประการของชาวพุทธผู้มางานศพ

แท้ที่จริง การที่เราชาวพุทธมาในงานศพนี้ เรามีหน้าที่
ควร จะทำให้ถูกต้องอยู่ ๔ ประการ^๑ คือ

๑. ทำบุญ
๒. อุทิศส่วนบุญให้แก่ท่านผู้ตาย
๓. ขอมมาโทษท่านผู้ตาย
๔. พิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตนเอง

หน้าที่ประการแรก คือ การทำบุญ คือ การที่เราแต่ละ
คนได้สละเวลาอันมีค่าและเงินทองมาร่วมในงานศพนี้ ก็จงพยายาม
ทำบุญให้มากเท่าที่จะทำได้ เป็นต้นว่า ให้ทานด้วยกันทุกคนตาม
ความสามารถ รักษาศีล อย่างน้อยก็ศีล ๕ พังพระสวดพระ
อภิธรรมบ้าง พังพระสวดมนต์บ้าง พังพระแสดงธรรมบ้าง ช่วยทำ
อาหารเลี้ยงพระบ้าง ช่วยทำดอกไม้บ้าง หรือช่วยขนขวายใน
กิจการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับงานศพนี้ ทั้งหมดนี้เรียกว่าทำบุญ แต่ถ้า
ผู้ใดมาในงานศพแล้วไม่ได้ทำหน้าที่เหล่านี้เลย มัวแต่มานั่งคุย
กันอยู่ หรือไปทำสิ่งที่ไม่ใช่บุญ เช่น ดื่มสุรา หรือเล่นการพนัน
 เป็นต้น ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์อันใดสำหรับตัว
ผู้นั้นและสำหรับท่านที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ถ้าเรามาในงานศพ
แล้ว ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วแต่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย
อย่าง หรือทำได้ทุกอย่าง ก็ชื่อว่าเราทำหน้าที่ประการแรกของ
เราได้สำเร็จ ไม่เสียทีที่มาในงานศพ

๑. พระธรรมเทศนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (จับ จิตฺตมุนเณร ป.ธ.๘)
เจ้าอาวาสรูปที่ ๖ วัดโสมนัสวิหาร

หน้าที่ประการที่สอง คือ การอุทิศส่วนบุญ เมื่อเรามาในงานศพได้ทำบุญให้เกิดขึ้นในจิตใจของเราแต่ละคนแล้ว ก็จงตั้งใจอุทิศส่วนบุญที่เราได้บำเพ็ญแล้วนี้ไปให้แก่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ถ้าเราทำบุญไปแล้ว เราไม่ได้อุทิศส่วนบุญไปให้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใดสำหรับท่านที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเราทำบุญแล้ว เราจะต้องอุทิศไปให้ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว

การอุทิศส่วนกุศลนั้น นิยมปฏิบัติกัน ๒ วิธี คือ

๑. การใช้น้ำกรวดพร้อมกับการตั้งจิตอุทิศส่งไปให้

๒. ไม่ต้องใช้น้ำกรวด เป็นเพียงแต่ตั้งจิตอุทิศส่งไปให้

การใช้น้ำกรวดนั้น ส่วนมากจะเป็นหน้าที่เจ้าภาพใหญ่ ส่วนญาติมิตรนอกจากนั้นเป็นเพียงแต่ตั้งจิตอุทิศส่งไปให้โดยไม่ต้องมีน้ำกรวด และในการกรวดน้ำนี้ จะกล่าวเป็นภาษาบาลีแล้ว แปลเป็นไทยก็ได้ จะอุทิศเป็นภาษาไทยล้วนๆ ก็ได้ เพราะเราเป็นคนไทยย่อมรู้จักได้ง่ายด้วยภาษาไทย และการอุทิศส่วนกุศลนี้จะมีน้ำกรวดหรือไม่ก็ได้ จะว่าแต่เพียงเบาๆ หรือเพียงในใจก็ได้ ย่อมสำเร็จด้วยจิตที่ตั้งใจอุทิศส่งไปให้ ถ้าเราทำได้เช่นนี้ ชื่อว่าเราทำหน้าที่ประการที่สองของเราได้สำเร็จ

หน้าที่ประการที่สาม คือ การขอขมาโทษต่อท่านผู้ตาย การขอขมาโทษต่อผู้ตายนี้เป็นธรรมเนียมที่ดีของชาวพุทธผู้มาในงานศพ คือ ในขณะที่เรามานั่งอยู่ต่อหน้าศพ จูดยุบทียนบูชาศพ หรือในวันที่นำศพไปบรรจุเก็บไว้ หรือในวันที่ถือดอกไม้จันทน์เข้าไปจะเผา ก็ให้นั่งหรือยืนสงบนิ่งอยู่ต่อหน้าศพครู่หนึ่ง กล่าวขอขมาโทษต่อผู้ตาย จะกล่าวแต่เพียงในใจ หรือกล่าวแต่เพียง

เบาๆ ก็ได้ว่า “ถ้าหากว่าข้าพเจ้าได้ประพาศพิศล่องเกินต่อตัวท่านไปด้วยความพลั้งเผลอประมาทอย่างใดอย่างหนึ่ง จะด้วยทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม ขอให้ท่านจงให้อโหสิกรรมยกโทษนั้นให้แก่ข้าพเจ้าด้วย แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็เช่นกัน จะให้อโหสิกรรมแก่ท่านทุกอย่าง ถ้าหากว่าได้เคยประพาศพิศล่องเกินต่อกัน” ทั้งนี้ก็เพื่อความไม่มีภัยไม่มีเวรต่อกัน ทั้งผู้มีชีวิตอยู่และผู้ที่ล่องลับไปแล้ว ถ้าเราทำได้เช่นนี้ก็ชื่อว่า เราได้ทำหน้าที่ประการที่สามของเราได้สำเร็จ

ส่วนหน้าที่ข้อที่สี่ คือ การพิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตัวเราเอง ข้อนี้เป็นการยกจิตให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งของเรานับถือพระพุทธศาสนา คนผู้นับถือศาสนาอื่นเขาทำอย่างไร เป็นเรื่องของเขา แต่เราผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องพิจารณาความจริงของชีวิตข้อนี้ด้วย เพราะการมาในงานศพ ในบางแห่งหรือบางวัดมีศพตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่หลายศาลา ทำให้เราเกิดความสังเวชสลดใจมากขึ้นว่า ไม่ใช่แต่ญาติมิตรของเราเท่านั้นที่ต้องตายเช่นนี้ ยังมีเพื่อนร่วมชาติของเราก็คงมาตายให้เห็นกันอยู่ ดังนั้น การพิจารณาในข้อนี้ก็คือ ในขณะที่ใดก็ตามที่เราคิดถึงท่านผู้วายชนม์ไป หรือในขณะที่เรามา นั่งอยู่ต่อหน้าศพ จุद्धรูป เทียนบูชาศพ หรือวันที่บรรจุศพ หรือในวันที่ถือดอกไม้จันทน์เข้าไปจะเผา ก็ให้นั่งหรือยืนสงบนิ่งอยู่ต่อหน้าศพครู่หนึ่ง พิจารณาถึงความตายย้อนเข้ามาหาตัวเราเองว่า “ในที่สุดแม้ตัวเราก็จะต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ล่วงพ้นความเป็นเช่นนี้ไปได้ คือเราจะต้องตายในวันใดวันหนึ่งข้างหน้าเช่นนี้อย่างแน่นอน”

ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้เรากล้าเผชิญต่อความจริงแห่งชีวิต และไม่หลง
ระเริงมัวเมาในชีวิตจนเกินไป จะได้รับแรงทำที่พึงคือบุญกุศล อัน
จะเป็นประโยชน์แก่ตนและสังคมให้มากเท่าที่จะทำได้ในขณะที่เรา
ยังมีชีวิตพอจะสั่งสมคุณความดีได้อยู่ ถ้าทำได้เช่นนี้ชื่อว่าเราทำ
หน้าที่ประการที่สี่ของเราได้สำเร็จ

การระลึกถึงความตายเช่นนี้ บางคนอาจจะนึกค้านขึ้นมาว่า “เรื่องของความตายเป็นอัมภมฺล ไประลึกถึงมันทำไม เพราะเมื่อระลึกถึงแล้วทำให้ใจห่อเหี่ยว ไม่เบิกบาน และอาจจะทำให้ตายไวไปก็ไม่ได้ ไม่เป็นมงคล ไม่ควรพูดและไม่ควรระลึกถึง” คนที่พูดเช่นนี้คือผู้คัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้า Һันหลังให้แก่วรรณความจริงของชีวิต เรื่องของความตายนี้ ทุกคนต้องพบ จะระลึกหรือไม่ระลึกถึง จะพูดถึงหรือไม่พูด จะกลัวหรือไม่กลัว แต่ในที่สุดทุกคนก็ต้องตายหมด ไม่มีใครเหลือสักคน ทั้งคนที่พูดถึงและไม่พูดถึง ทั้งกลัวและไม่กลัว แต่ผู้ที่ระลึกถึงความตายบ่อยๆ ย่อมได้กำไรแห่งชีวิต จะทำตนเองไม่ให้มัวเมาประมาทในชีวิต จะได้รับแรงทำความดี หลีกหนีความชั่ว และเห็นใจเพื่อนมนุษย์ที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกับเรา

การสวดบึงสุกุลของพระสงฆ์

แท้จริง การระลึกถึงความตาย ถ้าระลึกเป็นก็จะเกิดความสุขสบายใจขึ้น เพราะจิตสงบเป็นกรรมฐานขึ้น ดังคำกลอนที่ว่า

“ระลึกถึงความตายสบายน้ก มันหักร้กหักหลงในสงสาร”

การระลึกถึงความตายเช่นนี้ทำให้เราเบิกบานขึ้น ไม่ต้อง
 วุ่นวายจนเกินไป บางคนก็เหนียวมาก ไม่ยอมทำบุญทำทาน
 เหมือนกับว่าจะไม่แก่และไม่ตาย และเหมือนกันว่าตนจะนำทรัพย์
 สมบัติติดตัวไปได้ แต่ที่จริงก็ไม่มีใครเหลือ ทุกคนต้องตายหมด
 บางคนเห็นพระชัศผ้าบังสุกุลหรือสวดบังสุกุล ก็เข้าใจผิดไปว่า
 พระสงฆ์วิญญูณผู้ตาย นี้ก็เข้าใจผิด ใครจะส่งวิญญูณใครได้ ใคร
 ทำกรรมใดไว้ก็ต้องรับกรรมอันนั้น พระที่ท่านชัศผ้าบังสุกุล
 ท่านพิจารณาความตาย ความจริงของชีวิตต่างหาก ซึ่งเป็น
 กรรมฐาน

ผ้าบังสุกุลในสมัยก่อนเป็นผ้าที่อยู่ตามซากศพจริง ๆ
 พระที่ท่านเคร่งครัดในการทรงผ้าบังสุกุล ท่านจะเก็บเอาผ้าตาม
 ซากศพมาใช้ทำจีวร ชาวบ้านต้องการได้บุญมาก จึงเอาผ้าจีวรไป
 ไว้ที่ศพ แต่บางแห่งเขาวางไว้บนศพจริง ๆ คือ เอาศพไปวางไว้
 มีเสาปักไว้ แล้วเอาผ้าขาวล้อมที่ตั้งศพนั้นไว้ มีกระดานหก มี
 ประตูเข้า พอพระเดินเข้าไปเหยียบกระดานหกที่เขาวางไว้ทำ
 เป็นคอกขึ้น ศพนั้นก็โน้มตัวเข้ามาเอาผ้าถวายพระ พระที่เขา
 นิมนต์มาก็ชัศผ้า นั้นเป็นผ้าบังสุกุล พระบางรูปเป็นพระใหม่ พอ
 เห็นเข้าก็กลัวผีเพราะเดินเข้าไปรูปเดียว บางรูปถึงกับสวดอนิจจา
 ไม่ออกเมื่อศพโน้มเอาผ้าเข้ามา ประเพณีเช่นนี้มีอยู่ในสมัยก่อน
 แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เขาปิดศพเสียเรียบร้อย พระก็ไปชัศเอาผ้า
 ผ้าอย่างนั้นชื่อว่าผ้าบังสุกุล แต่ที่จริงผ้าบังสุกุลในปัจจุบันแทบ
 จะไม่เป็นผ้าบังสุกุลอยู่แล้ว เพราะเป็นผ้าใหม่เอี่ยมเกือบทั้งนั้น
 ไม่ได้เปื้อนฝุ่น ไม่ได้สกปรกซากศพอะไรเลย แต่เขาเรียกว่าผ้า

บังสุกุลเหมือนกัน เพราะเอามาจากที่เขาถวายในงานศพ

พระที่ท่านพิจารณาบังสุกุลนั้น ท่านไม่ได้ส่งวิญญาณผู้ตาย ท่านพิจารณาเรื่องกรรมฐานของท่าน เป็นกรรมฐานได้ในการไปในงานศพ เป็นทั้งสมถกรรมฐาน คือทำให้ใจให้สงบ เพราะพิจารณาความตายและร่างกายเป็นของปฏิฏุล และเป็นทั้งวิปัสสนากรรมฐาน คือให้เห็นว่าชีวิตนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เกิดมาแล้วก็ตายอย่างนี้เอง ไม่มีอะไรเหลือ ดั่งบทกรรมฐานที่เราได้ยินพระสวดเสมอเมื่อท่านซักผ้าบังสุกุล คือ

อนิจจา วต สงฺขารา	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน อันใดเลย
อุปฺปาทยชฺมมิโน	เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป
เตสํ รูปสโม สุโข	การไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด โดย ดับสังขารเหล่านั้น เข้าสู่นิพพาน เสียได้เป็นสุข

ถ้าเป็นพระธรรมยุต ท่านจะเพิ่มบทสวดภาวนาเข้าไปอีก
คาถาหนึ่ง ว่า

สพฺเพ สตฺตา มรฺนฺติ จ	สัตว์ทั้งปวง กำลังตายอยู่ด้วย
มริสุ จ มริสฺสเร	ตายไปแล้วด้วย จักตายด้วย
ตเถวํ มริสฺสามิ	ตัวเราก็จักตายอย่างนี้เหมือนกัน
นตฺถิ เม เอตฺถ สฺสโย	เราไม่ต้องสงสัยในเรื่องความ ตายนี้

เราจะต้องตายอย่างแน่นอน ให้พิจารณาบ่อยๆ บางคนก็ภาวนาว่า “มรณัง มรณัง - ตายแน่ ตายแน่” จิตที่ฟุ้งซ่านก็จะสงบลงได้ โกรธเกลียดคนนั้นคนนั้นก็เลิกโกรธเกลียดลงได้ง่ายขึ้น เพราะเขาก็ตายเราก็ตาย เกลียดกันไปทำไม เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน ไม่ได้แตกต่างกันตรงไหนเลย ต่างกันที่ว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง รวยดีมีเงิน เท่านั้นเอง แต่ที่เหมือนกันก็คือ ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันทุกคน เมื่อตายแล้วก็ต้องทิ้งทุกสิ่งไว้หมด ไม่ได้นำอะไรไปได้เลย

เมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว เราก็ต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ ไม่มีใครนำอะไรติดตัวไปได้เลย ทั้งคนที่เรารัก ทั้งคนที่เราชัง เราจะต้องจากกันไป ใครจะร้องไห้เศร้าโศกเสียใจอย่างไรก็ไม่อาจจะรับรู้ได้ เพราะถึงยามจากไปแล้ว เหมือนงูที่ลอกคราบไม่หวงถึงคราบเก่าของตน และเหมือนคนที่ได้เสื้อผ้าชุดใหม่ ไม่หวงเสื้อผ้าชุดเก่า จะนำไปได้แต่บุญและบาปเท่านั้น ดังคำกลอนที่นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า

ยศและลาภหาบไปไม่ได้แน่	มีเพียงแต่ต้นทุนบุญกุศล
ทรัพย์สมบัติทิ้งไว้ให้ปวงชน	แม้ร่างตนเขาก็เอาไปเผาไฟ
เมื่อเรามามีอะไรมาด้วยเล่า	เราจะเอาแต่สุขสนุกใจ
เรามามีมือเปล่าจะเอาอะไร	เราก็ไปมือเปล่าเหมือนเรามา

ปริศนาธรรม ๒ ช่วงของชีวิต

มนุษย์ไม่อึดด้วยตัณหาความทะยานอยาก จึงต้องตกเป็นทาสรับใช้ความทะยานของตน เพราะฉะนั้น มนุษย์เราต้อง

ตีปริศนาธรรมที่ท่านกล่าวไว้ให้แตก คือ ในชีวิตของเรานั้นมี
ปริศนาธรรมอยู่ ๒ ตอน คือ

๑. เด็กเมื่อเกิดมาใหม่มือจะกำ

๒. คนตอนตายมือจะแบออก

ให้สังเกตดูว่า เด็กตอนเกิดใหม่มือจะกำ เดียวนี้เราไป
โรงพยาบาล ตอนที่เขาเกิดนั้นก็มักจะไม่ค่อยเห็นกันเพราะเขา
ทำคลอดในห้องโดยเฉพาะ สมัยก่อนจะเห็นบ่อย หมอตำแยทำ
คลอดตามบ้าน เราจะเห็นเด็กเกิดใหม่มือจะกำ แต่คนเวลาตาย
มือจะแบออก ให้สังเกตดูเมื่อเราไปรดน้ำศพ ท่านบอกว่านี้คือ
ปริศนาธรรม บอกให้ทราบถึงชีวิตมนุษย์เรา ๒ ตอน ต้องตีความ
หมายหรือลายแทงนี้ให้แตก ถ้าตีแตกก็ดีธรรมะออก

ท่านกล่าวไว้ว่า เด็กที่มีอกำนั้น เหมือนเด็กนั้นจะบอกคน
ทั้งหลายให้รู้ว่า เมื่อฉันโตขึ้น ฉันจะเก็บทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ
ชื่อเสียง ทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นของฉันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
จึงกำมือให้ดู และบางทีก็ชูขึ้น เหมือนจะบอกว่า “ข้านี้เอาแน่”

แต่พอคนเราตายลง มือจะแบออก เวลาเราไปรดน้ำศพจะ
เห็นชัดมาก แต่คนที่เราไปรดน้ำศพนั้นต้องเกี่ยวข้องกับเรา ถ้า
ไม่เกี่ยวข้องกับเราก็ไม่ไป คนที่เราไปรดน้ำศพนั้น อาจจะเป็นพ่อ แม่
พี่ น้อง ลูก หลาน สามี ภรรยา อาจารย์ หรือคนที่เรารู้เคย
เคารพนับถือ เมื่อเราไปรดน้ำศพ ถ้าศพนั้นตายในวัยที่ไม่ควร
ตาย หรือประสบอุบัติเหตุ หรือเป็นคนที่เรารักมาก เราจะสลดใจ
มาก บางครั้งจะมีน้ำตาคลอ บางทีก็แทบมองไม่เห็นหน้าศพ
เพราะร้องไห้ ถึงมองเห็นก็มองดูศพอย่างเศร้า ศพนั้นก็แบมือ

ออกมาหาเรา เหมือนกับบอกเราทั้งหลายให้รู้ว่า “คุณตัวฉันเองก็แล้วกัน ทั้งไว้หมดแล้ว ท่านทั้งหลายอย่าโลภโมโทสัน ทะเลาะเบาะแว้ง แย่งชิงกันนักเลย ในที่สุดก็เหมือนตัวฉันนี่เอง มามีมือเปล่าก็ไปมือเปล่า มาคนเดียวก็ไปคนเดียว”

ตอนเรามาเกิดไม่ได้ชวนใครมา เมื่อเราตายก็ไม่ได้ชวนใครไป มามีมือเปล่าก็ไปมือเปล่า อันที่จริงมือก็ไม่มี เวลาตายไปแล้วต้องทิ้งหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะฉะนั้น เราต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างจากโลกนี้ไป ไม่มีใครเอาอะไรติดตัวไปได้เลย ให้พิจารณาเสียให้ชัด สมดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

“เมื่อเจ้ามีอะไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาแต่สุขสนุกใจน
เจ้ามามีมือเปล่าเจ้าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปมือเปล่าเหมือนเจ้ามา”

แม้มือก็ไม่มีอะไรเมื่อตายจากไป แต่คนโง่ก็ยังกอนั้นเอง ส่วนคนฉลาดย่อมรู้เท่าทัน เพียงแต่เห็นคนตายก็สลดใจแล้ว ว่าเราก็คงเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

ความตายคือเทวทูต

พระพุทธรูปของเราที่เสด็จออกผนวชได้นั้น ก็เพราะพระองค์ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ พอทรงเห็นเท่านั้นก็เหมือนกับทรงเห็นทูตสวรรค์ (เทวทูต) มาบอกทางสำหรับดำเนินชีวิตให้ พอเห็นคนแก่ก็ทรงทราบทันทีว่าในที่สุดพระองค์ก็ต้องแก่ เมื่อทรงเห็นคนเจ็บก็ทรงทราบว่าพระองค์ก็ต้องเจ็บ เมื่อทรงเห็นคนตายก็ทรงทราบว่าพระองค์ก็ต้องตาย

แล้วทำอย่างไรพระองค์จะไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ และไม่ต้องตาย

ในครั้งสุดท้าย พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนักบวชนั่งสงบ
อยู่ใต้ต้นไม้ จึงทรงทราบว่าสมณะรูปนี้คงหาวิธีพ้นไปจากการเกิด
แก่ เจ็บ ตาย คงมีทางพ้นทุกข์ พระองค์เองจำต้องออกหาทาง
บ้าง เพื่อจะหาวิธีการในการพ้นทุกข์และในการสั่งสอนพระประยูร
ญาติของพระองค์และประชาชนให้พ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ เพราะ
ฉะนั้น เทวทูตทั้งสี่จึงถือว่าเหมือนทูตสวรรค์ผู้มาบอกทางให้

เราเอง ถ้าใครมาบอกว่า เราจะตายวันที่เท่านั้นเท่านั้น เรา
ก็ควรจะขอบคุณคนนั้น สมมติว่ามีเทวดาอยู่องค์หนึ่งยืนอยู่บน
อากาศแล้วบอกว่า “ท่านจะตายในวันนั้น เวลาเท่านั้น ด้วยโรค
อย่างนั้น ด้วยอาการอย่างนั้น” เราควรขอบคุณเทวดานั้น เพราะ
บอกให้เราไม่ต้องเสียเวลางมกมาย วุ่นวายอยู่กับเรื่องต่างๆ เพราะ
รู้แล้วว่าพอถึงวันนั้นเราต้องตายแน่ แล้วจะไปรวบรวมอะไรให้
มันมากอีก แค่นี้ก็พอแล้ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่มากบอกเราให้ทราบ
ความจริงของชีวิต คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย จึงเหมือนกับ
เทวดาที่บอกให้เราทราบว่าชีวิตนี้ต้องเป็นอย่างนี้เอง

มนุษย์เหมือนม้าอาชาไนย ๔ ประเภท

บางคนเมื่อเห็นคนตายก็เกิดความสลดใจ จึงรีบทำความดี
แต่บางคนก็เฉยๆ เพราะคิดว่าเรายังไม่ตาย พวกที่ตายนั้นเป็น
เวรกรรมของเขาเอง เรายังไม่ตาย พวกนี้เป็นพวกประมาท เพราะ
ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ในโลกนี้มีบุคคลอยู่ ๔ ประเภท
ที่มีความไวเกี่ยวกับความตายแตกต่างกัน คือ

๑. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ ตายก็สลดใจ แล้วคิดว่าเราจะต้องตายอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วรีบทำความดี หาที่พึ่งแก่ตน บุคคลประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดี อันดับ ๑ เพียงแต่เห็นเงาปฏิภักที่นายสารถีคือคนขี่ม้า เจือมาที่ตน ก็รีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

๒. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ ตายก็เฉยๆ เพราะคนตายไม่ได้เกี่ยวข้องกับตนเอง แต่เมื่อใดได้เห็นคนตายต่อหน้าตนเองจึงรู้สึกสลดใจ หรือเห็นคนมาตายในอ้อมแขนของตน หรือเห็นเขาขาดคอขาดตายในสงคราม หรือเห็นรถชนคนตายเลือดสาดต่างๆ ที่มาในรถคันเดียวกัน ก็สะดุ้งกลัวว่า เรารอดตายมาได้ก็บุญแล้ว ที่จริงก็เกือบตายอยู่เหมือนกัน จึงรีบทำความดีเสีย คนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดีอันดับ ๒ เพียงแต่เห็นเงาปฏิภักก็เฉยๆ ต่อเมื่อใดที่ปฏิภักจ่อมาถึง ขนหรือทิมมาถึงตัวก็สะดุ้ง รีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถีประสงค์

๓. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนโน้นคนนี้ ตายก็ดี เห็นคนตายต่อหน้าก็ดี ก็ยังรู้สึกเฉยๆ เช่น ได้ข่าวว่ามีเครื่องบินตกคนตายเท่านั้นเท่านั้น ก็คิดว่าตายก็ตายไป ไม่เกี่ยวอะไรกับเรา เห็นคนตายต่อหน้าต่อตาก็คิดว่าเรายังไม่ตาย เรายังอยู่อีกนาน ไม่รู้สึกสลดใจอะไรเลย ทำหน้าที่ของเราเรื่อยไป แต่เมื่อใดคนประเภทนี้เห็นญาติสนิท มิตรสหาย พ่อแม่ ลูกหลาน หรือคนรักของตนเองตาย จึงรู้สึกสลดใจมาก แล้วรีบทำความดี พระพุทธเจ้าตรัสว่าคนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดี อันดับ ๓ เพียงแต่เห็นเงาปฏิภักก็ดี ปฏิภักจ่อถึงชนก็ดี ยังไม่

สะดุ้งกลัว ต่อเมื่อใดปฏิภันนั้นนายสารถิทมทะเลหรั่งเข้าไป จึงรีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถิประสงค์

๔. คนบางคนในโลกนี้ เพียงแต่ฟังข่าวว่าคนนั้นคนนี้ตายก็ดี เห็นคนตายต่อหน้าต่อตาตนเองก็ดี เห็นญาติสนิทมิตรสหาย พ่อแม่ พี่น้อง ตายก็ดี ยังเฉยๆ ต่อเมื่อใดตัวเองป่วยหนักใกล้จะตายนั้นแหละจึงสะดุ้งกลัว ได้คิดแล้วรีบทำความดี คนประเภทนี้เปรียบเหมือนม้าอาชาไนยชนิดดีอันดับ ๔ เพียงแต่เห็นเงาปฏิภันก็ดี ปฏิภันจ่อชนก็ดี ปฏิภันแทงทะเลหรั่งก็ดี ยังไม่สะดุ้งกลัว ต่อเมื่อใดปฏิภันนั้นนายสารถิแทงทะเลหรั่งจกดกระดูกเท่านั้น จึงรีบวิ่งไปตามทางที่นายสารถิประสงค์

การระลึกถึงความตายที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม การระลึกถึงความตายที่มีประโยชน์ได้มาก ต้องระลึกให้เป็น คือ ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. มีสติจับอยู่ที่ความตาย ไม่ใช่จับอยู่ที่รูปสมบัติ หรือจับอยู่ที่ยศตำแหน่ง หรือทรัพย์สมบัติ แต่จับอยู่ที่ว่าต้องตาย และเราจะต้องตายไม่วันใดก็วันหนึ่งข้างหน้าอย่างแน่นอน เรานี้แหละต้องตายแน่ สติจับอยู่ที่ความตายเช่นนี้

๒. เกิดความสังเวชสลดใจ คือ สลดใจว่าชีวิตก็แค่นี้เอง ไม่ได้มากไปกว่านี้ ที่สุดของชีวิตก็คือความตาย เมื่อความตายมาถึงแล้วก็เป็นอันสิ้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามีในโลกนี้

๓. เกิดปัญญา รู้ชัดว่าเราต้องตายแน่ๆ คือ ไม่สงสัยเลยว่าตัวเองจะไม่ตาย รู้ชัดว่าเราต้องตายแน่ๆ

การระลึกถึงความตายจะมีประโยชน์ได้ก็ต่อต้องมีลักษณะทั้ง ๓ ดังกล่าวแล้ว จึงจะถูกหลักพระพุทธศาสนาและมีคุณค่ามาก แต่ถ้าหากว่าไม่พิจารณาให้ถูกต้องดังกล่าวแล้ว แม้พิจารณาถึงความตายก็ไม่ใช่เป็นกรรมฐาน แต่เป็นอย่างอื่นไปเสีย เช่น เมื่อระลึกถึงความตายของคนที่เรารักมาก ก็อาจจะเศร้าโศกเสียใจมากก็ได้ เหมือนพ่อแม่นึกถึงความตายของลูกที่ตัวเองรักแล้ว ร้องไห้เศร้าโศกเสียใจ เช่นนี้ก็ผิด เพราะว่าการระลึกถึงความตายนั้น ต้องเกิดการสังเวชสลดใจ ต้องให้เป็นกรรมฐานคือสังเวชสลดใจ ไม่เสียใจ จึงจะถูกต้อง เพราะรู้ความจริงของชีวิต แล้วจิตใจเข้าสู่ความสงบ

หรือบางคนอาจจะเกิดการยินดีขึ้นก็ได้เมื่อระลึกถึงความตายของศัตรูคู่อริของตัวเอง เช่น ระลึกถึงความตายของคนที่เราเกลียดแล้วดีใจ เพราะอยากให้เขาตายมานานแล้ว รู้สึกดีใจที่ศัตรูของตนตาย อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก เพราะไม่ได้เกิดความรู้สึกสังเวชสลดใจ

หรือบางคนอาจจะเกิดรู้สึกเฉยๆ ก็ได้ เมื่อระลึกถึงความตายของคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับตน เหมือนสัปเหร่อที่เห็นศพอยู่ทุกวันก็รู้สึกเฉยๆ ไม่สลดใจ อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก เพราะไม่เกิดธรรมะ

หรือบางคนอาจจะเกิดความสะดุ้งกลัวขึ้นมาก็ได้เมื่อนึกถึงความตายของตัวเอง เหมือนคนที่ถูกเขานำไปฆ่า เห็นปืนหรือเห็นดาบที่เขาเงื้อมาก็สะดุ้งกลัว อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก

การระลึกถึงความตายที่ถูกต้องต้องประกอบไปด้วยลักษณะ ๓ ประการที่กล่าวมาแล้ว ถ้าระลึกถึงความตายว่า “มรณัง มรณัง”

ใจจะสงบได้ไว ท่านทั้งหลายลองทดสอบดูก็ได้ ผู้พูด (ผู้เขียน) เองภาวนาเช่นนี้บ่อย โดยใช้ลมหายใจเข้าประกอบด้วย เพราะทำจิตให้สงบและเกิดความสังเวชได้ง่าย คือ ภาวนาว่า มรณัง เมื่อหายใจเข้า และหายใจออกก็ภาวนาว่า มรณัง พร้อมกับพิจารณาว่า เราต้องตาย

การพิจารณาเรื่องความตายนี้ ไม่ใช่เฉพาะที่ทำให้เกิดสมถกรรมฐานคือทำใจให้สงบอย่างเดียว แต่ให้เป็นวิปัสสนาไปด้วย คือให้เห็นความจริงของชีวิตว่า ชีวิตนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรเป็นของเรา ภาวนาว่า มรณัง เมื่อหายใจเข้า และว่า มรณัง เมื่อหายใจออก จะทำให้รู้สึกเย็นทีเดียว ท่านทั้งหลายลองทดสอบดูก็ได้ เมื่อปรารถนาให้ใจสงบก็ภาวนาว่า มรณัง มรณัง อย่าไปคิดว่า “เอ็งตายๆ หรือคนโน้นคนนี้ตาย” ไม่ต้องคิดอย่างนี้ เรานี้แหละตาย เมื่อภาวนาว่า “มรณัง มรณัง” ความเกลียดชังหรือความวุ่นวายใจต่างๆ มันจะลดลงได้

หน้าที่ทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น รวมทั้งอุบายวิธีต่างๆ ทั้งหมด เป็นหน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ ถ้าผู้มาในงานศพทำหน้าที่เหล่านี้เพียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือทำได้หมดทั้ง ๔ ข้อ ก็ชื่อว่าไม่เสียทีที่เป็นชาวพุทธมาในงานศพ ย่อมได้คุณค่าเป็นอันมาก

ตายแล้วนำอะไรไป

แท้จริง ทุกคนเกิดมาแล้วจะต้องบ่าหน้าไปหาความตาย เดินตรงไปหาความตาย ไม่ถอยหลังกลับ เหมือนกับดวงอาทิตย์

ซึ่งขึ้นทางทิศตะวันออกแล้วบ่ายหน้าไปสู่ทิศตะวันตก ไม่หวน
 หลังกลับแล้วลับขอบฟ้าไปในที่สุด ดังนั้น เมื่อความตายใกล้เข้า
 ถึงเข้าแล้ว เราจะขอร้องผิดเพี้ยนต่อพญามัจจุราชคือความตายว่า
 “อย่ารีบพาชีวิตของข้าพเจ้าไปเสียก่อน ข้าพเจ้ายังไม่อยากตาย
 ข้าพเจ้ายังไม่ได้ส่งลูกส่งหลาน ยังไม่ได้ส่งสมเสียบึงคือบุญกุศล
 สำหรับเดินทางไปในภพหน้าให้เพียงพอ” คนเราจะขอร้องเช่นนี้
 ไม่ได้เลย จะใช้อำนาจเงินหรืออำนาจอาวุธหรือเวทมนตร์คาถาต่อ
 ความตายก็ไม่ได้ เพราะความตายมีอำนาจยิ่งนัก พาชีวิตมนุษย์
 และสัตว์ไปทุกวัน วันละมากๆ และเมื่อความตายมาถึงเข้าแล้ว
 เราจะต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ ไม่มีใครนำอะไรติดตัวไปได้
 ทั้งคนที่เรารักทั้งคนที่เราชัง เราต้องจากกันไป ทรัพย์สมบัติทุก
 อย่างก็ต้องทิ้งไว้ในโลก แม้แต่ร่างกายของเรานี้ ซึ่งเรารักที่สุดก็
 พาไปไม่ได้ เรามาตัวเปล่าต้องไปตัวเปล่า แต่จะพาไปได้ก็แต่บุญ
 และบาปที่เราได้ทำไว้เท่านั้น นี่คือกฎธรรมชาติของชีวิต

อย่ามัวรอผิดวันประกันพรุ่ง

อีกประการหนึ่ง เราจะตายเมื่ออายุเท่าไร เมื่อไร ด้วยโรค
 อะไร และตายที่ใด ด้วยอาการอย่างไร เราไม่อาจจะทราบล่วงหน้า
 ได้เลย เราอาจจะตายเมื่อวัยเด็กก็ได้ วัยกลางคนก็ได้ หรือวัย
 ชราก็ได้ ตามอำนาจแห่งกรรมที่เราได้ทำไว้ เราไม่อาจจะทราบได้
 เลยว่าจะจากโลกนี้ไปเมื่อไร ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัส
 เตือนให้เรารีบเร่งทำความดี อย่าได้มัวรอผิดวันประกันพรุ่งอยู่ว่า
 ค่อยทำเมื่อนั้นเมื่อนี้ เช่น คิดว่าค่อยทำเมื่อแก่ เมื่อรวย หรือ

เมื่อถูกโศกโศกแล้ว หรือเมื่อประสบความสำเร็จในชีวิตแล้ว เพราะความตายไม่มีใคร และไม่มีฟังเสียงกีดกันและขอร้องของใคร ไม่ว่าจะคนนั้นจะมีบุญวาสนาหรือยิ่งใหญ่เพียงไร ดังพระพุทธภาษิตในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า

อชฺเชว กิจฺจมาตปปี โโก ชลฺลนา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุณา

ความว่า “ควรรีบทำความดีเสียในวันนี้ทีเดียว ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าเราทั้งหลายไม่อาจตัดทาน ห่วงเหนี่ยวต่อพญามัจจุราชคือความตายที่มีอำนาจมากนั้นได้เลย”

นี่คือพระดำรัสเตือนของพระพุทธเจ้า ที่เตือนทุกคนให้รีบทำความดี ไม่ให้มัวรอผัดวันประกันพรุ่ง เพราะชีวิตนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอันใดเลย ความดีที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้เรากระทำนั้น คือ บุญนั่นเอง ซึ่งเมื่อว่าโดยย่อก็คือพยายาม ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามความสามารถ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ พยายามเว้นจากความชั่วทั้งปวง ทำแต่บุญกุศลความดี และทำจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ พยายามเอาจุดเสียคือความชั่วออกจากตัว (ปหานกิจ) และพยายามเอาส่วนดีคือบุญกุศลใส่ตัว (ภาวนากิจ) ให้มาก ในขณะที่เรายังมีชีวิตและมีกำลังพอจะสั่งสมความดีได้อยู่นี้ ถ้าทำได้เช่นนี้ก็จะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา แล้วพระธรรมย่อมจะคุ้มครองรักษาเราผู้ประพฤติธรรมให้มีความ

สงบสุขทั้งในชาตินี้และชาติต่อไปอย่างแน่นอน และเป็นไปเพื่อความสันติทุกขในที่สุด เพราะพระธรรมที่เราประพาศถูกต้องดีแล้ว ย่อมจะนำความสุขความเจริญมาให้ การที่เราได้รับความสุขความเจริญนั้นคืออานิสงส์แห่งการประพาศธรรมหรือคุณค่าของการนับถือพระพุทธศาสนา

การปาฐกถาธรรมในวันนี้ เห็นว่าพอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ ในที่สุดแห่งปาฐกถาธรรมในวันนี้ ขออำนาจพรให้คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรที่มาร่วมฟังธรรม บำเพ็ญกุศลในวันนี้ทุกท่าน จงประสบแต่ความสุขความเจริญ อันเกิดจากการประพาศธรรมโดยทั่วกัน และขอให้คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรผู้ได้บำเพ็ญบุญหลายประการแล้ว จงตั้งใจอุทิศบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ ไปให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อท่านได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็คงได้อนุโมทนา

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตรตั้งใจอุทิศไปให้แล้วนี้ ขอจงเป็นปัจจัยลดบันดาลให้ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว จงประสบสุข เกษมสำราญในสัมปรายภพ ตามสมควรแก่คติวิสัยทุกประการ เทอญ.

หนังสืออ้างอิง

๑. พระไตรปิฎกบาลี สยามรัฐ ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑๐, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๒๐, ๒๒, ๒๕, ๒๖, ๒๗, และ ๒๘ โดยมีพระคาถาในเล่ม ๒๕ นำมาอ้างมากที่สุด เล่ม ๑๕ รองลงมา
๒. วิสุตติมรรค ภาค ๒ ของพระพุทฺธโชติสาจารย์
๓. สวดมนต์ฉบับหลวง
๔. อภิธัมมัตถสังคหะ ของพระอนุรุธาจารย์
๕. อรรถกถาทีฆนิกาย ภาค ๓
๖. ชัมโมวาท ของสมเด็จพระวันรัต (ทัฬหี พุทฺธสิริมหาเถร)
๗. สวดมนต์แปล ของสมเด็จพระวันรัต (ทัฬหี พุทฺธสิริมหาเถร)

ประวัติย่อผู้เขียน

พระธรรมวิสุทธิกวี

นามเดิม พิจิตร ถาวรสุวรรณ นามฉายา จิตตวณฺโณ นามปากกา พ.สถิตวรรณ (เฉพาะในการเขียนหนังสือบางเล่ม) **เกิดเมื่อ** วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ อ.สติงพระ จ.สงขลา

บรรพชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี ณ วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ โดยมี สมเด็จพระวันรัต (จิบ จิตฺตมมเถร ป.ธ.๕) วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท วิทยฐานะ

- เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ณ วัดโสมนัสวิหาร โดยมี สมเด็จพระวันรัต เป็นพระอุปัชฌาย์เช่นกัน
- เปรียญธรรม ๕ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗
 - ศน.บ. (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร.) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕
 - ประกาศนียบัตรชั้นสูง สร.ด. (พระธรรมทูตรุ่นแรกของคณะสงฆ์) จากสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑
 - M.A. ทางวรรณคดีสันสกฤต และ อนุปริญาณภาษาฮินดี จากมหาวิทยาลัย B.H.U. ในอินเดีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔
 - ปริญญาคุณวุฒิจิตกิตติมศักดิ์ ศน.ด. (พุทธศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕

ตำแหน่งหน้าที่

- เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึงปัจจุบัน
- เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (ธ) ในภาคใต้ทั้งหมด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึงปัจจุบัน (โดยเป็นรองเจ้าคณะภาค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕-พ.ศ. ๒๕๓๕)
- เป็นอดีตรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๑

งานพิเศษ

- ได้เขียนหนังสือทางพระพุทธศาสนาออกมาแล้ว ๗๔ เรื่อง แต่ที่มอบให้มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ออกมาเผยแพร่ขณะนี้ มี ๒๕ เรื่อง
- เป็นอาจารย์สอนธรรมฐานประจำวัดโสมนัสวิหาร และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เปิดสอนธรรมฐานทั้งแก่ภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีประสบการณ์ในการสอนธรรมฐานมากกว่า ๒๕ ปี
- เป็นวิทยากรบรรยายวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตามสถาบันและสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- มีประสบการณ์จากการเดินทางไปดูงานพระศาสนาในต่างประเทศมาแล้ว ประมาณ ๒๕ ประเทศ
- เป็นอาจารย์บรรยายวิชาการทางพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้งในชั้นปริญญาตรีและปริญญาโท

สารสำคัญของหนังสือนี้

ธรรมวินัยเล่มนี้ ให้สารธรรมในการเจริญภาวนา เน้นความจริงของชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสำคัญ โดยเฉพาะความตาย อันเป็นธรรมชาติของทุกชีวิต เพื่อให้เกิดความสังเวชสลดใจ เพื่อความไม่ประมาทในชีวิต และเพื่อให้ทุกคนเตรียมตัวบำเพ็ญประโยชน์ตนและสัตว์นรมให้มากเท่าที่จะทำได้ก่อนจากโลกนี้ไป

ผู้เขียนเป็นพระเถระที่มีความรู้ ความสามารถในหลักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติมานาน ได้ผลิตผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาออกมาแล้วหลายสิบเล่ม ซึ่งย่อมเป็นเครื่องประกันคุณค่าของหนังสือนี้เป็นอย่างดี

หนังสือนี้เหมาะสำหรับพระภิกษุสามเณรที่จะนำไปใช้ในการสวดในงานศพแทนการสวดอภิธรรมในเวลากลางคืนเป็นอย่างดี หรือแม้แต่ท่านผู้สนใจทั่วไปที่มุ่งศึกษาพุทธศาสนาเพื่อนำมาเป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนโดยเฉพาะ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความจริงของชีวิตตามแนวพุทธธรรม ให้เกิดความสังเวชสลดใจ และให้เห็นความจริงของชีวิตอันตถกอยู่ได้อำนาจของพระไตรลักษณ์

ท่านผู้อ่านจะได้ทราบเนื้อหาสาระของหนังสือนี้ใน ๔ ตอนที่สำคัญ คือ

๑. ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตที่กินใจนักปฏิบัติ
๓๑ คาถาและบทสวดมนต์แปลที่ควรนำมาใช้ในชีวิต ๓ บท
๒. พระธรรมเทศนา "การเตรียมตัวก่อนตาย"
๓. พระธรรมเทศนา "ศรัทธาที่ถูกตั้ง"
๔. ปุจฉาวิสัชนาธรรม "หน้าที่ของชาวพุทธผู้มาในงานศพ"